

Ita Patrizi Gonzali. yluona. Guadagnu
per Nitrium Guadagnu

1219

N 17

Titus - Idée véritable du Reverend
Père Gabriel de Malagrisa

Curran. 20

August 20 1862

3923

1

VITA
PATRIS GONZALI

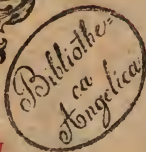
SYLVERIÆ, SO-
CIETATIS IESV

Sacerdotis,

In urbe Monomotapa martyrium passi.

A

Nicolao Godigno Societ. Iesu.



LVGDVNI,

Sumptibus Horatij Cardon.

M. DC. XII.

CVM PERMISSV SVPERIORVM.

sch

VITA

SYLVIE, CO-

Sacris

1801. 10. 10.



Sanctus Horatii Cardon.

1801. 10. 10.



CLAVDIO

AQVAVIVÆ

SOCIETATIS IESV

Præposito Generali.



FEROTIBI, P. O.
Gonzalum Sylve-
riã, Societatis no-
stræ decus eximiũ;
suis illum quidem,
non ramen plane
expressum, sed tantũ adumbra-
tum coloribus. Multa enim viuens
egit, multa moriens, quæ si fuissent
memoriæ tradita, magno nobis so-
latio esse possent & exemplo: ve-
rũ per incuriam eorum, quibus
cũ vixit, non mediocri ex parte

EPISTOLA

in obliuionem abiere. Hoc gentis nostræ, hoc est, Lusitanorum genuinum vitium est (quæ fuit aliorum iusta de illis iam anteme querimonia) quàm sunt ad agendum prompti; tam sunt ad scribendum tardi; ac si nihil intersit posterorum nosse, quid ipsorum maiores præclarè gesserint, vt & pia recordatione grati illis esse queant, & eorum viuendi rationem intuentes, vitam quoque ipsi laudabiliter instituant suam. Me verò ab historiæ, & humaniorum. literarum occupationibus alienissimum, vt hunc susciperem, quanquam exiguum, scribendi laborem, non inuitauit solum, verumetiam pænè coëgit singularis quidam iam inde ferè à puero in Gonzalum affectus. Quo enim tempore, annum ætatis agens circiter decimum quartum, Socie-

tatis

DEDICATORIA.

tatis Iesu institutum in Conimbriensi Collegio amplexus sum, de re fermè nulla frequentior, quàm de Gonzalo erat inter socios sermo. Excitabant ad id, præter eius martyrij nuntium ex Æthiopia non ita pridem allatum, clarissima virtutum opera, quorum halitû adhuc illa Collegij recta & parietes colebant. His me tum colloquiis permotum, ita deinceps sanctissimi viri memoria deuinxit ac tenuit, ut casu quodam oblatam nunc eius vitæ describendæ occasionem non putarem esse prætermittendam. Cæterùm cur istud, quidquid operis est, offeram tibi, haud merito quis à me quærat. Cui enim potius, quàm illi, quem communem parentem agnoscimus, offeramus nostra? Hæc causa cuiuis, ut opinor, satis. Sed (dicam simpliciter) aliæ

EPISTOLA

me mouent longè potiores; inter
quas animus iste tuus, ad omne ge-
nus pietatis ita propensus; vt quæ
modo aliquo pietatem olent, cati-
bi præ ceteris curæ & cordi esse, ne-
mo non videat. Illa quoque non
minima est, quòd nulli videantur
apriùs offerri posse Euangelici præ-
dicatoris egregia facinora, quàm
illi, qui ex insigni in Religionem
affectu, ad hæreticos & schismati-
cos, ad Mahumetanos & Gentiles
per Europá, per Africá, per Asiam,
per orbé nouũ, per terrá denique
vniuersam, tot tamque lectos, non
annis tantum singulis, sed quoties
per annum opportunitas se offert,
prædicatores destinat, maxima rei
Christianæ gloria & emolumento.
Alias causas prætereo, quia neque
modestia tua illas libenter audiet,
aut leget, neque mea, qui ab adula-
tione

DEDICATORIA.

tionē longissimè naturâ absum, si-
ne vultus rubore mihi scribere per-
mittit. Accipe interim has Gonzali
nostri, vt ita dicam, vmbras, quas
alij postea exemplo meo, vt spero,
permoti, conquisitis diligentius e-
iusdem Gonzali rebus feliciter illu-
strabunt.

A 4

Clau

*Claudius Aquaviva, Societatis
Iesu Præpositus Generalis.*

CV M vitæ P. Gondisalui Syl-
uerij, à P. Nicolao Godigno
nostræ Societatis latinè compo-
sitam, tres eiusdem Societatis Sacer-
dotes, quibus id commissimus, reco-
gnouerint; ac in lucem edi posse
probauerint; facultatem concedi-
mus, vt typis mandetur, si iis ad
quos pertinet, videbitur. In quorum
fidem has literas manu nostra sub-
scriptas, & sigillo nostro munitas
dedimus Romæ 8. Decembris
1611.

Claudius Aquaviva.



VITÆ GONZALI
SYLVERIÆ SOCIETATIS

IESV SACERDOTIS, IN
vrbe Monomotapa mar-
tyrium passi,

LIBER PRIMVS.

*Vbi, à quibus ortus, qua ratione
in pueritia institutus.*

CAPVT PRIMVM.



AMERINVM in Lusitania op-
pidum est Tago flumini vici-
num, ad eam pertinens regio-
nem, quæ Transagana dicitur;
quinque circiter & quadragin-
ta passuum millibus, orientem
versus, Olysi pone distans. Huc olim reges Lusi-
tani hiberno tempore soliti erant per aliquot
menses transferre domicilium; quòd locus pro-
pter vicinos saltus, & ferarum abundantiam,
venationi sit aptissimus. Sequebatur reges no-
bilitas, vt sit; atque ex ea imprimis illi, quibus

aliquod erat in regia curia officium. Hæc causa fuit, cur in eo oppido primam lucis vsuram hauserit Gonzalus Sylueria, excellens Christi Martyr, de quo nunc scribere instituimus. Natus est ex illustribus parentibus, anno salutis humanæ 1515. xxvi. Pater illi fuit Ludouicus Sylueria, Sorteliæ comes, regis custodiæ præfectus, quod munus vt eximia apud Lusitanos fidelitatis indicium est, ita præcipuo quodam habetur in honore. Matrem habuit Beatricem Noroniam, Ludouici vxorem, & Ferdinandi Cortinij Lusitanici Imperij Marefcali filiam, nulla re viro imparem. Decem Beatrix Ludouico filios peperit. Natus vltimus Gonzalus fuit; qui vt olim Benjaminus ille Racheli, ita ortu suo Beatrici matri interitum attulit; quasi quæ talem ediderat foetum, nihil haberet amplius, quod posset pro dignitate edere, ideóque excederet è viuis. Hlud de Gonzalo proditur memorabile quòd tertio ante ortum die, vtero adhuc inclusus, matris viscera vagitibus implet, communem præoccupans hominum conditionem, quos in ipso statim vestibulo vitæ natura abiicit ad lacrymas. Enimuerò præcox ille infantis ploratus id videtur significasse, quod postea in eo adulto est obseruatum. Eam quippe tenuit viuendi rationem, vt non modò ex humanis rebus, quas alta quadam animi celsitudine, & constantia semper despexit, nullam perciperet oblectationem; sed etiam ad deplorandas huius vitæ misérias, & mortalium scelera assiduo fletu prosequenda natus esse videretur. Editus in lucem statim matre caruit,

rūit, vť dictum. est. Non mul'ò pōst, in tenera
admodum ætate, patrem quoque amisit. Vtro-
que igitur parente orbatus, Philippæ Viglenæ
sorori, quæ Ludbuico Aluaro de Tauora Moga-
dunij dynastæ in matrimonio erat, pænē infans
adhæsit: Atque hic, vnà cum Aluaro fratre, vt in
ampla & bene morata domo, splendide & ho-
nestè educatus est. Cū verò iam tunc in illo
multa conspicerentur præstantissimæ indolis
indicia; tum vel maximè quoddam eximæ vir-
tutis in viro futuræ specimen eminebat. In pue-
ritia enim non crepundia; non puerilia ac ludi-
cra sequebatur, more puerorum; in adolescen-
tia, non equitatione, non aucupio, non corporis
ornatū, non huiusmodi aliis, quibus ea capitur
ætas; sed sanctorum librorum lectione, recita-
tione precum, eleemosynarū erogatione, rebus-
quæ talibus delectabatur. In pauperes, & cala-
mitosos adeò erat propensus, vt magno semper
studio eorum causas ageret, à suis per se petens
& colligens stipem, qua posset eorum miseriis
vtrunque succurrere. Pacem iam tunc sic ada-
mabat, vt siquando sciret, aliquos esse pueros,
qui vlla ex causa inter se dissiderent, eos quam-
primum in pristinam amicitiam, & familiarita-
tem reducere curaret. Nec erat inanis labor; sic-
ut enim inter æquales splendore generis; &
morum probitate præstabat; ita apud eòsdem, vt
in ea ætate, tantum auctoritate valebat, vt eius
monitis, & consiliis facillè omnes acquiescerent.
Cū quis ex egenis & infimæ sortis puerulis in
morbum incidebat, quominus ipsum per se in-
uideret

uiferet, & aliquod ad reuelandum morbum siue pecuniz, siue rei alterius subsidium ferret, neque ægrotantis humilitate, neque tenuitate fortunæ, neque vilis tecti sordibus deterrebat. Induci nunquam potuit, vt vinum biberet; à quo etiam vsque ad mortem semper abstinuit. Estque illud hac in re non iniucundum scitu; quòd ad septimum ferè ætatis annum (quo tempore dentium in hominibus fit mutatio, primisque decidentibus sufficiuntur noui) quando illi dens aliquis extrahebatur, vt locum cederet venienti, rogatus vt tantum os ablueret vino, quo solidius nouum dentem gingiua constringeret, ad eò in proposito constans persistebat, vt impensè negaret, vlla vnquam ex causa ab eo se discessurum. A mendacijs, quæ solent esse puerili ætati familiaria, sic abhorruit, vt ne per iocum quidem, quidquam proferret; quòd crederet à veritate alienum. Iam enim tunc, doctote Numine, agnoscebat, vilis & abiecti animi esse, quacunque de causa falsa pro veris dicere; cumque mentiri per se turpe sit, tum verò nobili viro, cuius magnum ornamentum simplex veritatis assertio est, multo esse turpissimum. Contigit, vt nescio quid puerile Aluarus & Gonzalus de communi sententia commiserint, ad Tauoram sororis virum, sub cuius tutela & disciplina erant, res delata est. Vocati ab ipso vt de facto redarguerentur, Aluarus vitioso quodam pudore quidquam se fecisse pertinaciter negauit; Gonzalus contra honesta ingenuitate subito rem, vt gesta erat, confessus, se reum agnouit

agnouit. Hic verò Tauora, vir eximie prudens, tam facilem vnus confessionem, tam constantem alterius negationem æquè admiratus, vtri esset credendum, tantisper dubius hæsit. Tum iram vultu simulans, & ad Gonzalum conuersus, Itane, inquit, bone vir? Non fuit satis fecisse malum, sed illud quoque addendum, vt te eius auctorem tam inuerecundè, tamque impudenter faterere? Me verò, mi domine, ait Gonzalus, facti quidè non modò pudet, verumetiã pœnitet: multò tamen magis inuerecundum me, atque impudentem crederem, si mendacij culpam facto adiicerem, vellemque turpi negatione debitum supplicium deprecari. Quid à perfecto viro dici poterat sanctius, aut prudentius? Hæc quidem diuini Spiritus occulta vis est, cuiuscunque in animum peruat, eum sic erudit, vt in tenerissima etiam ætate, super senes intelligat. Prima legendi, & scribendi rudimenta domi edoctus à Tauora missus est ad Franciscanos, ab iis vt Grammaticam doceretur. Habebant hi monasterium, cui à sancta Margarita nomen, haud longè à Mogadurio, ex altera Durij parte in Castellæ finibus situm. In eo Gonzalus à religiosioribus illis patribus Latinæ Grammaticæ simul, & virtutum initiis imbutus arctum pietatis, ac veræ submissionis iter, quod erat postea alto & excelso animo peracturus, cœpit agnoscere. sic aspera illa ac planè difficili viuendi ratione est delectatus, vt rerum earum, quibus apud suos blandè & deliciosè tractabatur, desiderium penitus memoriãque deposuerit. Dum in eo monaste

nasterio fuit. cū à domo sororis non longè ab-
 esset, rarò ad eam ventitabat. Quanta autem ar-
 deret discendi cupiditate, ex eo perspicui potest,
 quòd studij causa bonam noctis partem duce-
 bat. insomnem. Eoque interdum vigilans puer
 in suas illas literulas incumbendo progredieba-
 tur, vt cubicularius seruus, cuius opera dum cu-
 bitum ibat, in præparando lecto, & exuendo
 corpore vti solebat, expectando defessus, somno
 succumberet; quem ipse, cū à studio ad cubi-
 culum se colligebat, dormientem reperiens, ne
 molestè expergefaceret, sic vt erat vestitus, ac
 sedens, quidquid erat noctis reliquum, modico
 somno capto peragebat. Itaque in his, cæteris-
 que in rebus eo se modo Gonzalus puer gere-
 bat, vt religiosi patres tantam in tam tenera æ-
 tate constantiam, in tam delicato corpore se-
 ueritatem, in tam alieno tempore industriam
 oculis animoque lustrantes, planè obstupe-
 rent. Illud tandem de Gonzalo compertum est,
 in tota pueritia eam seruasse animi moderatio-
 nem, vt quod est in magnis viris petitarum, ne-
 minē vnquam, neque ex suis, neque ex alienis re
 aut verbo velleuiter offenderit.

Ad pēr



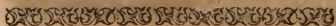
Ad persequenda literarum studia Conimbricam missus, Societatem Iesu ingreditur.

C A P. II.

VB I Gonzalus decimum septimum attigit ætatis annum, à comite Iacobo Sylueria fratre maximo, paterni status hærede, Conimbricam mittitur, vt cœpta studia persequatur. Dum in ea Academia fuit, in qua magno cum fructu annos aliquot insumpsit, in celeberrimo illo habitauit regularium canonicorum cœnobio, quod à sancta Cruce nuncupatur. Qui locus ipsi erat & ad vitanda hominum commercia, quod maximè optabat, & ad exercenda virtutum literarumque opera ex animi sententia peraccommodus. Optimis igitur moribus & disciplinis animum diligenter excoluit: atque in eo amplo & ancipiti Lusitanæ iuuentutis theatro, omnibus scholasticis, præsertim nobilibus, castimoniæ, modestiæ, pietatis, atque vt vno verbo dicam, vitæ cuiusdam verè Christianæ, hoc est, immaculatæ ac puræ rarum præbuit exemplum. Fuerat non ita pridem Ioannis tertij Lusitanorum Regis munificentia, & liberalitate extructum Societati Iesu Conimbricæ Collegium, in qua perpauci tunc socij, atque ij magna ex parte non tantum laici, sed etiam alienigenæ, & adedò nullo habiti in pretio, vt nomine

mine ridiculo Franchinotes vulgò dicerentur. Sic à Lusitanis appellari solent viles quidam, & pauperes ex Septentrione homines, qui rerum egestate in patria oppressi, ad externas se gentes conferunt; urbésque & oppida pererrantes in conditis cantibus plateas implent, victum ostiatim emendicando. Tales propemodum erant eo tempore illi ipsi societatis homines, qui Conimbricense Collegiũ primi incoluere, Ignoti, ad speciem, viles, nulla literarum, nulla nominis vllius commendatione clari, rebúsque iis, quæ popularem beneuolentiam captare solent, ita destituti, vt ne vnus quidem apud eos esset, qui posset cõmodè apud populũ habere de rebus diuinis concionem. Vno tantũ vitæ exemplo erant clarissimi. Atque hoc vno sic in animos Academicorum penetrarunt, vt eorum plurimos, qui in tota Conimbricensi Academia generis claritate inter ceteros præstabant, ad sui imitationem, ad idẽmque institutum amplectendum pertraxerint. In his fuere Gonzalus Sylueria, de quo agimus, Rodericus Menesius, Leo Henriquius, Ludouicus Gonzalus de Camẽra, pluresque alij ex prima regni nobilitate, ipsisque Lusitanæ, & Castellæ Regibus coniunctione sanguinis propinqui, quos & alij honestissimi viri grauitatẽ, & literis præcellẽtes secuti sunt. Vbi Gonzalus in societatem receptus est, quamprimum hominum ex oculis ac luce sese abripere statuit. Cumque certò sciret, grauissimũ sibi suis cũ fratribus, & propinquis de societatis ingressu certamen futurum, nisi eorum conspe

conspēctum atque impetum declinaret; superiorum consensu in locum secessit multis Conimbricā leucis remotum. Ibi dies complures secum ipse, cumque Deo solus agens, spiritualibus se meditationibus diligenter exercuit, agitatās animo, quā sit fallax, quāque inconstans humana vita; quantis res mortalium fraudibus inuoluātur; quā nullo in pretio habenda sint, quæ plerique magni æstimant, quorumque cupiditate irretiti in perniciem miserè trahuntur. Multa insuper euoluens de pulchritudine diuina, de sempiterna felicitate, de fidei nostræ mysteriis; multa denique de Christo Opt. Max. humanæ libertatis vindice, quem vnum destructo vetere homine arctissimè amplecti exoptabat.



*Circa susceptum vitæ institutum gra-
uiter oppugnatur.*

C A P. III.

HÆc tam diuturna, tamque longinqua Gonzali secessio Comitem fratrem, ceterosque propinquos valde tenuit ancipites. Nul- lum interim non mouerunt lapidem, vt quo esset terrarum loco, quidve ageret, agnoscerent: sed frustra, ita Societatis Patribus rem celantibus, ac si omnino essent ignari. Verùm simulat- que Conimbricam rediit; delatamque ad pro- pinquos est, illum in Societatis Collegio esse; eò

B proti

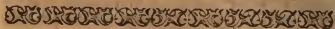
protinus, veluti factò agmine, accurrunt omnes; atque vt eius sibi videndi & alloquendi copia fiat, vehementer contendunt; idque vt sine vlla dubitatione obtineant, literas superiori offerunt super ea re datas à Rege. Repelli eorum petitio non potuit, regia præsertim auctoritate suffulta. Prodit in medium Gonzalus, & hinc inde impetentium iaculis exponitur. Multa Comes, multa cæteri propinqui contra nouum illud, quod erat amplexus, instituti genus liberè effutiunt. Benignè primùm ac blandè agunt; seuerè deinde ac minaciter. Pollicentur magna, si susceptum consilium sapienter deferat. Minantur grauià, si pertinaciter retineat. Igitur quàm blanditiis, quàm minis constantem animum à proposito reuocare nituntur. Aderant quoque Religiosi viri iniqua Comitù Iacobi miseratione commoti, qui sub specie pietatis negotium aggressi, eo Gonzali firmitatem oppugnant fortius, quo agunt fraudulentius. Hæc verò eorum ferè oratio fuit; Attendat diligenter, quid agat, quàmve inire tentet viuendi rationem. Haud semper recta esse, quæ videntur; Deoque placere non posse, quæ temerè fiunt. Ne religiosum capessere debeat institutum, causam esse per se magnam ac planè iustam, si frater, quem parentis loco habeat, si propinqui (qui verò & quales viri) molestè id ferant; sciat autem eos id ferre molestissimè. Quòd si tanta in ipso sit religiosè viuendi cupiditas, vt omnino velit suos derelinquere, iisque inuitis ac repugnantibus intra priuatos alicuius cœnobij parietes, vbi viuat

in

inglorius, sese abdere; alios esse religiosorum ordines antiquos ac nobiles, ex quibus vnum aliquem deligere queat dignitati suæ aptiorem; societatis familiam & nouam esse, & ignobilem, sibi ac suis similibus minimè congruentem. Non est passus Gonzali animus diuini amoris facibus mirificè incensus, atque ad humillima quæq; & abiectissima pròptissimus, tam friuolas, tamque ineptas rationes longiùs protrahi. Plura parantes dicere, sic interpellat: Quid ignobilitas, inquit, quid obscuritas, ac nouitas religionis mihi obiicitur? An ego religiosum institutum propterea sequor, vt terrenos assequar honores, aut nomen hominibus commendem meum? O insana cogitatio! Christum quero; eius causa contemni volo; eius opprobriis saturari cupio. Quid enim velle aliud possum, cum meos, & meipsum relinquo, atque omnem mihi rerum mearum spem ab humanis præmiis eripio? si in hac Societate Iesu (ad quam sum à Deo vocatus, quamque summa animi non solum voluntate, sed etiam voluptate amplector, id mihi contingat, vt vllò absque nomine spreus ab omnibus, ac pro nihilo habitus, vitam humilem & abiectam viuam, vt nihil mihi opratius est, ita nihil euenire poterit iucundius. Agite dum, meliora de diuinis rebus cogitate, idque etiam, atque etiam intelligite, rem nullam in terris esse, quam huic nouæ & ignobili Societati antepo nam. Illa mihi carissima mater est; illa vna omnes, quæ mihi cum quolibet sunt, propinquitatis rationes sic amplectitur, vt o-

minium etiam amplectatur caritates. Quamobrem ita me vis diuina in proposito corroborat, vt si ipsi parentes mei adhuc essent super, meq; ab ipso deiicere conarentur, non modò surdas illorum precibus aures præberem; sed Hieronymi quoque consilium secutus, per eosdem calcatos pergere non dubitarem. His dictis impostum omnibus silentium; iniectus etiam religionis pudor. Gonzalus verò ea molestia, & solitudine liberatus, tanto animi ardore cœpit cum mundo bellum gerere, vt nihil esset, quod magis haberet exosum. Oderat enim quæ ille diligit; diligebat, quæ odit: reputabar vilia, quæ magni æstimat; magni æstimabat, quæ vilia reputat. Atque in hunc modum per omnia mundo aduersus, præter ignominias Crucis nihil aliud expectabat. Seculares ergo vestes, quibus adhuc induebatur, subito deposuit; eorūq; loco viles accepit & laceras, quibus tanta cum lætitia utebatur, vt in hisce religiosæ vitæ initiis ægerrimè ferret, relictum sibi sericum thoracem, quo superioris iussu, super induta ferruginei coloris veste per aliquod tempus coactus est vri. Vnde data egregio titoni acerbè se incusandi opportuna occasio, deque animi submissione, & paupertatis virtute bene merendi copiosa seges. Quoties enim horis matutinis thoracem sumebat in manus, vt illo se indueret, assidua hæc erat induentis vox, Hem miser, & ærumnose, quid rebus adhuc inanibus tam tenaciter hæres? quando remittes nuntium vanitati tuæ? Non te pudet Ægypti spolia cum religiosa paupertate coniungere?

gere? Quæ conuentio lucis ad tenebras, & Christi ad Belial? Eia spiritus istos iam depone, planè tumidos; & qui te religiosæ disciplinæ addixisti, incipe tandem religiosè viuere. Hæc sibi Gonzalus, idque genus alia tam seuerè obiiciebat, tantòque virtutis studio sese in rebus omnibus insectabatur, vt sæuissimus sui ipsius carnifex haberetur.



Affiduo Virtutum exercitio animum excolit.

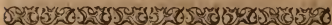
C A P. I V.

APRIMO ingressus sui in Tirocinium die, in eam curam & cogitationem incubuit, vt domito ieiuniis, vigiliis, verberibus corpore, & auullis penitus prauarum affectionum ab animo radicibus, nihil prætermitteret, quod ad excolendam veris, solidisque virtutibus mentem, vlla ex parte conduceret. Erat in operibus pietatis inter primos; in demittendo sese, ac despiciendo nulli secundus. si quid esset, ex quo ab aliis illudi, & contemni posset, ad id, vt ad destinatum sibi à natura locum, grauium ac leuium corporum in morem, inuito quodam impulsu ferri videbatur. Quæ hoc in genere præstitit, adeò magna sunt, & ardua, vt ea quiuis mirari potius debeat, quàm æmulari. Nam & supercilia aliquando sibi abrasit, vt fieret deformis, & inui-

sus; & stultitiam vultus mutatione ac gestu corporis nonnunquam simulauit, vt despiciatui duceretur. Erant in Conimbricensi Collegio Æthiopica quædam, vel Indica seruitia ad vsum culinæ atque ad alia domestica officia dono data. Hæc Gonzali curæ commissa, vt iis necessaria animo & corpori ministraret. Illum crederes ipsorum mancipiorum esse mancipium, tanta in eorum famulatum solitudine incumbibat. Si quando aliquod ex iis incidebat in morbum, lectum illi sternere, medicamenta adhibere, cibos apponere, & manu sua, cùm erat opus, in os inferre; nihil prætermittere, in quo exultare caritas, & Christiana humilitas possent. Inter hæc tamen officia præferebat vultu eximie cuiusdam internæ hilaritatis aperta signa, vt tanquàm hilaris dator diligeretur à Deo; deque studio orandi nihil prorsus intermittebat, cùm impedito externis operibus corpore, diuina animo volutaret, & interim dum mancipia ederent, nonnihil ab eorum conspectu secedens sese in preces funderet. In cultu corporis erat exquisitè negligens sui: consultò sinebat vestes sordescere, & bestiolas ex sordibus gigni visu fœdas, & morfu molestas, quo noxius esset sibi, & ingratus aliis. Bestiolarum tanta erat copia, vt ex corpore ipso, atque ex vestium commissuris, veluti ex cauernis, caternatim erumperent foras, nec sine aliqua intuentium nausca in conspectu se darèt. Monitus aliquando à Comite Iacobo, ne tale pecus tam curiosè pasceret, à quo & torqueretur ipse, & aliorum oculi abhorrent, Hæc

Hæc ego, inquit, animalcula Comitatus tuo longè antepono. Dum enim illa mihi submissionis animi, & tolerantia: materiam præbent, æterna bona consequendi magnam offerunt opportunitatem. Comitatus tuus quid habet boni? Terrena quædam miseria est. Simile accipimus de re eadem dedisse responsum Ioanni Soario Arganilio Comiti, & Conimbricensi Aristiti: simile aliis illustribus viris, quos eius miseratio ad eum monendum commouebat. Sæpe domi lateres, & cæmenta, ut solent viles operæ, ad Conimbricensis collegij, quod tunc ædificabatur, structuram humeris vectabat. Sæpe prodibat in publicum, ut videntibus ludibrio fieret, lacera & attrita veste indutus, ac sine pallio; vrbisque vicos & plateas pererrans ostiatim victum quæritabat. Sæpe etiam eodem corporis habitu agasonem agebat, perque mediam urbem ad Mūdæ fluminis ripas ducebat asellum; collecta ibi ad usum fabricæ, receptaque in saccos arena, reducebat oneratum; effusa ad spectandum populari turba, in qua simul erant amici, & noti; interdumque aliqui ex iis, qui in eius famulatu fuerant; atque hi rubore simul, & stupore pleni ab occursum pedem, à spectaculo oculos retrahebant. Contigit aliquando, ut iumentum agens, Alvaro fratrii prouisus inopinatusque occurreret; Alvarus subita præoccupatus verecundia, vultumque demittens, neque prætereuntem salutauit, neque intneri ausus est. Gonzalus contra læritia gestiens, solito agasonis more, & voce simul, & virga asinum ad pro-

grediendum excitauit , reputans apud se , turpe
 esse, in iis quæ Dei amore fiunt, vt natura sua vi-
 lissima sint, & humanis oculis fœda, vlllo modo
 verecundari. Solis quippe vitiosis operibus de-
 beri pudorem , qui proprius est peccati comes:
 Religioso autem semper esse decora, quæ piete-
 tis causâ & religiosè fiunt; quod scriptum reli-
 quit magnus ille Basilus, quem religionum pa-
 rentem verè possumus appellare. De corporali-
 bus enim religiosorum hominum ministeriis
 sermonem instituens, religiosè docet non esse
 viro Deo dicato indecorum, instar agasonis age-
 re iumenta, cùm res postulat; id enim Christi A-
 postolos fecisse, cùm eiusdem Christi iussu asi-
 num ad ipsum adduxere , vt eo insidens, trium-
 phantis more , Hierosolymorum urbem ingre-
 deretur.



*Animarum salutis operam nauans
 asperam tenet viuen-
 di rationem.*

C A P. V.

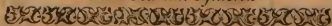
DUM ad excolendum hisce virtutum ope-
 ribus animum sedulò Gonzalus incum-
 beret, literas, quibus interim operam dabat, nul-
 la ex parte neglexit: quin potius ita virtutis, &
 sapientiæ studia coniunxit , vt maximos vtra-
 que in re progressus fecerit. Quamquam verò
 semper illi animarum salus carissima fuit; nec
 quid

quidquam contrà prætermittebat, quod ad spiritualem proximorum utilitatem quoquo modo conferret; imposito tamen literarum studii fine, ex umbra veluti in arenam prodiens, ad rem Christianam vitæ exemplo, & concionatoriis exhortationibus promouendam, totum se ac penitus conuertit. Non vno verò, aut altero tantùm consistebat loco; sed Lusitanix vrbes, oppida, pagos, atque ipsas etiã agricolarum villas, & pastorũ casos frequenter peragrabat. Nullis item occupationibus distentus hanc iuandi mortales rationem intermittebat, siquidem non solùm tum, cùm erat priuatus, sed etiam cùm superioris officioungebatur, aliis se negotiis exoluens, verbi diuini disseminandi causa, in vicina vrbi loca excurrebat. Cæterùm cassum à concionum laboribus corpus ita erat solitus tractare, vt perire tantum non sineret. Cùm esset Conimbricæ, domum se è pulpito recipiens, cibarij panis frustum à promo condopetebat; eo accepto conferebat sese ad locum secretum; is erat culinæ vicinus, solitarius, & infrequens; ibi ligno insidens, tam auidè suum illum comedebat panem, vt maiorem ex eo, quàm ex suauissimis quisque epulis voluptatè perciperet: reliquo tamen die prandij loco nihil attingebat. Vbi Societatis domicilium non erat, extrahebat è pera frustra panis ostiatim emendicata, eaque apponebat mensæ, & cibis cæteris, quanuis exquisitis & pretiosis, longè præferebat, cùm ex aliis vel prorsus nihil, vel si aliter fieri non poterat, ex minùs exquisito,

magisque communi edulio parum acciperet. Qui hominem norunt, vt ad degustandum sine discrimine ex iis, quæ essent apposita, illum vel inscium atque inditum cogerent, hac vti solebant arte; aut de rebus diuinis incipiebant loqui, aut ab eo quærebant aliquid ad animi salutem pertinens; hisce enim inuolutus sermonibus, ita repente ferebatur in Deum, vt quid manu caperet, quidve ore exciperet, non aduertens, ex apposis ferculis promiscuè degustaret. Hic illi mos in hoc rerum genere communiter vsurpatus. Cùm ad locum veniebat, vbi nondum ex concionibus esset notus, antequam pulpitem conscenderet, victum ostiatim mendicabat; ne si id post concionem faceret, populo cognitus, liberaliùs exciperetur. Atque ita aliquando factum, vt collecto vno tantùm vel altero panis frusto, ad hospitalem domum à concione se reciperet, nec aliud præter id, & paululum profluentis aquæ vsque ad sequentem diem degustaret. Apud Portuenses, antequam ea in vrbe esset notus, fictilem catinum manu portans, vt vilissimi patiperes solent, prandij tempore plateas vrbs obibat, victum precariò querens; & ab iis maximè petebat, quos sciebat pauperes esse, nec posse aliud præ egestate, nisi cibarii panis particulam, aut quidpiam iusculi petenti dare. Hoc autem adeò illi erat firmum ac fixum, vt quoties vel ex vno Societatis domicilio migrabat in aliud, vel ad exercenda Christianæ pietatis officia vrbes & oppida pererrabat, iter pedibus faceret, ac mendici more victum & hospi

hospitium infimis precibus procuraret. Si forte, cum iter conficiebat, aut tentatum valetudine socium, aut viæ labore victum iumento vehi oporteret, ipse nihilo secius, vir tantus tantæque virtutis, & sapientiæ & nobilitatis præstantia commendatus, latus & alacer pedibus sequebatur equitatem, omnibusque in rebus illi præstò erat, quouis diligentissimo seruo expeditior. Quominus ex via, quando erat quiescendum, ad publicum egenorum hospitium diuerteret, nulla cuiusque prece, nulla vi moueri poterat. Bracharensem Pontificatum gerebat Balthazar Limpus, Hispaniarum Primas, vir rerum multarum laude clarus, cum Bracharam, in qua vrbe nondum Societatis Collegium erat, venit Gonzalus, ut populares quibus posset rationibus in negotio salutis iuaret. Nihil non tentauit egregius Antistes, ut hospitio exciperet peregrinum, haberetque apud se: obtinere tamen non potuit. Vicit enim vir boni propositi tenacissimus piam Pontificis importunitatem; multoque magis apud ipsum Gonzali constantia valuit, ut hominis integritatem suspiceret, quam petitionis repulsa, ne se contemptum quereretur.

Propin



*Propinquorum consuetudinem, &
negotia deuitat.*

C A P. V I.

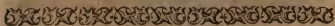
CVM ea sit in coniunctione sanguinis insi-
ta à natura vis, vt illos etiam, qui humanis
affectionibus prorsus exui, & rectà ad Deum
tendere cupiunt, vehementer ad se allicitat; pri-
mum plerumque atque omnium pænè grauif-
simum in spirituali militia, aduersus carnem &
sanguineam certamen est. Nam qui Imperatori
Christo nomē dederūt, ad illud vnū omnes in-
dustriæ suæ nequos debēt intendere, vt ipsos et-
iam parentes, quos natura fecit carissimos, san-
cto illo persequantur odio, à quo perfectionis
via, eodem Christo duce, & magistro, debet in-
choari. Apertissima enim illa eius est in Euan-
gelio vox, qui non odit patrem & matrem, ad-
huc autem & animam suam, non potest meus
esse discipulus. Hæc causa fuit, cur Abrahamus
ille credentium pater dictus, quem Deus voluit
esse perfectum quoddam religiosi hominis
exemplar, cū de vrbe Chaldæorum (qua in vr-
be species quædam seculi est) iam semel exiisset,
diuino rursus imperio relinquere Aram, deque
terra & cognatione sua iubetur exire. quod cum
ille prompto, & alacri animo, nullaque propin-
quitatis, aut necessitudinis ratione habita, præ-
stitisset; tandēque & nepotem Lothum, & re-
liquos

liquos consanguineos , ac notos penitus defec-
ruisset; mox à summo rerum principe ac rectore
Deo, veluti manu apprehensa, ad absolutissi-
mæ cuiusdam perfectionis fastigium perducit-
ur. sic est. Abrahamo similes esse oportet, qui
se Deo consecrant, vt præclaris animi donis ab
ipso cumulentur. Mirum, quàm se industrium
hac in re Gonzalus exhibuit. Pauca referam è
multis, quæ tamen eiusmodi sunt, vt si quis ea
æquis ponderibus pendat, summis illum viris
fuisse parem, affirmare non dubitet. Venit ali-
quando Conimbricam Comes Iacobus, eius
tantùm visendi gratia. stipatus suis ad Societa-
tis Collegium accedit. vocari ad se Gonzalum
petit. Exponitur fratri Comitis aduentus. & cau-
sa. Negat ille hominem se agnoscere, aut quid-
quam negotij cum illo habere; redeat fausto
Numine, vnde profectus est; aut alium quærat,
quo cum loquatur; sibi enim neque opus esse,
neque commodum. Non est inficiatus id, quod
erat, Comitem sibi esse optimè notum, seque
eius germanum esse fratrem: sed illum imitatus
est Spiritum, quo supremus hominum doctor
Christus ad populum Iudæorum aliquando
verba faciens, cum adesset matrem suam & fra-
tres ipsum quærentes à quodam audiisset,
quasi matrem, aut propinquos non habe-
ret, respondit: Quæ est mater mea, & qui
sunt fratres mei? quicumque fecerit volunta-
tem Patris mei, qui in cœlis est, ille meus fra-
ter, & soror & mater est. Quo loquendi ge-
nere docere voluit, vt Basilus monet, non alios
se

se propinquorum habere loco, nisi qui ipsius æterni Patris mandatis, vt obsequentes filij, perfectè obtemperant. Recessit igitur Comes, nec salutato fratre, nec viso; tantūque abest, aliquem vt illi stomachum res ista mouerit, vt contrā valde miratus, magnam ex ea perceperit voluptatem; quod re ac verbis statim declarauit. Nam cū Collegij Rector, factus rei certior, mandare Gonzalo vellet, vt ad fratris colloquium accederet; negauit Comes id sibi gratum esse, cū sciret Gonzalo, de cuius exiniua sanctitate vel ex eo facto satis magnam imbiberat opinionem, fore molestum. Multa Gonzalo à fratribus, à sororibus, à reliquis propinquis mittebantur munera; sed vt erat religiosæ paupertatis amantiſſimus, ea ille omnia, quamuis non sine mittentium dolore, ad eosdem ferè semper integra intactaque remittebat: nisi quòd aliquando, ne suorum beneficentiam videretur superbè contemnere, ex conditis saccaro cibus in ægrotantium vsus aliquid accipiendum putabant; sibi certè, ne rem quidem minimam, etiam cum iure posset, vnquam retinuit. Sextum agebat Societatis annum, cū Tauora & Philippa soror diuersi generis xenia onustis mulis Conimbriam ad eum misere. Poterat ex superioris facultate, Collegij nomine, atque in communes vsus ea accipere: negauit tamen quidquam se accepturum, eo quòd ad se vnum mitterentur, qui omni se beneficio agnosceret indignum. Verū ne personas tales, eo præsertim tempore, tristitia afficeret, vtriusque cognita, ac perspecta volun-

tate, ingentibus actis habitisque ex animo gratiis, mulos ipsos, sicut erant onusti, partim ad carceres, partim ad nosocomia abire iussit, ut victis simul & ægris, prout quibusque opus, & commodum erat, omnia distribuerentur: quod & tunc quidem & iterum postea in simili euentu prestitum est. Interim cum alteram de Gonzali sororibus viro opibus & nobilitate pari vellet Comes Iacobus in matrimonium collocare, consilium cum Gonzalo communicat, ut eius approbatione & auxilio negotium peragat. Rem ille sibi expositam risu excipiens, Mitor, inquit, Comes inclyte, eam tibi fuisse mentem, ut non solum hoc tuum mihi propositum aperires, sed etiam negotioso ac permolesto labore animum velles fatigare meum. An æquum tibi videretur, ut quod vitæ institutum tanto studio fugi, id ego cuiquam suadeam, ut sequatur? Iniustus planè sim, si alterius humeris id onus velim impositum, quod ideo subire nolui, quia grauissimum iudicavi. Quin etiam illud omnino te scire cupio, quò minus interpretem hac in re, aut proxeneta agam, ab Hieronymo viro sanctissimo grauius mihi interdici, cum dicat turpe esse, ut is, qui alios ad castitatis amorem publicis concionibus excitat, eosdem ipsos suo priuato consilio, siue quod scdus est, impulsu, ad matrimonij onera inducat. Si placet cum aliis propinquis communicare huiusmodi consilium, eosque operis socios & adiutores adhibere, præsto tibi erunt ex seculari ordine quamplurimi, qui negotium suscipiant animo facili, & ad exitum perdu-

perducant successu feliciori: religiosos enim homines, hoc est, dicatos Deo, non nisi religiosa decent, & diuina; quos à curis aliis tam oportet abesse longè, quàm à quibus longissimè. Quòd si aliquando secùs faciunt, atque istis se trucidant implicari, id plerumque præmij loco habent, vt quos matrimonio coniungere, si quando ij (quod euenire sæpe solet) fastidio & molestiis affecti, status sui onera, miserasque deplorat, in religiosos ipsos, veluti in auctores malorum, omnes suas querimonias, execrationes, maledicta refundant. Ita Dei prouidentia iustissimè decernente, vt qui secùs, ac debent, in alios volunt esse officiosi, eadem ipsa re, qua officium præstant, malè collati officij meritis pœnas luant. Hunc in modum facilè Gonzalus fratri persuasit, ad suadenda procurandaque matrimonia non illos esse quærendos, qui sicut peculiari vitæ ratione ab his negotiis valde sunt alieni, ita ferè sine aliquo animi sui damno, & religiosi status indignitate vix ea possunt pertractare.



*Superiorum iussu scribit
ad suos.*

C A P. VII.

QVò se magis à propinquorum oculis auer-
tebat Gonzalus, cò ab iis quærebatur ar-
dentiùs. Quia tamen nec præsentem videre, nec
loquen

loquentē audire poterāt, id curabāt, vt aliquid saltē literarū ab ipso quādoque acciperēt. Quāobré cū probè nossent, si res eius arbitrio relinqueretur, nihil se habituros, ab ipsius superioribus petebāt, vt ad eos Gōzalus aliquid aliquādo scriberet, mādato suo cogerēt. Hoc ergo beneuolentiæ in suos officiū rarò quidē, nec aliter quā iussus præstabat. Illud verò semper illi in scribendo statum, ac solemne fuit, vt neque elegantia flores sectaretur; neque vllō vteretur verbo ad vanitatem composito; neque de rebus aliis, quā de virtutibus, deque iis, quæ ad rectam viuendi rationem pertinent, quidquam exararet. Vnanī hīc ponam ex eius epistolis, inter scripta Tauoræ repertam, & pietatis ergò ab illo seruata, quæ ex Lusitano in latinum sermonem fideliter conuersa hunc efficit sensum. Ex ea argumenta reliquarum, & scriptionis formam licebit colligere. Ludouico Aluaro de Tauora, & Philippæ eius vxori salutem. Eam vobis Deus in hac mortali vita felicitatem concedat, vt & maioribus in dies cælestis gratiæ muneribus compleamini, & omnibus, quibus estis noti, veræ cuiusdam ac solidæ virtutis viua exemplaria sitis. Aliud, quæso, ex me non expectetis; quā vt vobis Christi Opt. Max. in me atque in vos, & in omne genus hominum beneficentissimam caritatem inculcep. Quidquid boni habemus ab illo vno est. Dum me de Christo, deque innumeris eius collatis in me beneficiis per literas dicentem auditis, nihil est quòd sitis de me solliciti. Nisi for-

tè id vos mouet, vt mei misercamini, quòd talem dominum, quem serò planè agnoui, tam in me munificum ac liberalem, non vt decet, colo ac veneror. Domini mei, à Domino meo Iesu vnicè dilecti, si apud vos præsens essem, nihil vobis aliud dicerem, nihil omnino suaderem, nisi vt toto animi conatu in Christi amorem incubatis. Cùm enim præpotente dextra ex miserrimo vitæ statu ad perbeatam quandam viuendi rationem, qualis esse in terris potest, me traduxerit, quid dubium, quin & vos ita suo roboret auxilio, vt ad omnē sanctitatem læti alacresque nitamini? Ne, obsecro vos, patiamini perdi, ne perdi, inquā, patiamini tã multa, ac tam magna lucra, quæ ex diuina beneficentia habere potestis. Percipite animis, quæ dico. Nō satis vobis sit, eos attingisse virtutis limites, quos Deo iuuante attingistis. Attendite, quantū vobis & cæteris hominibus virtutis spatium super sit decurrendum. Contendamus summa celeritate ad Christum principem ac Dominum rerum, cui morem gerere, cuius parere præceptis, cuius laudi & gloriæ seruire non ita possumus, quin semper, quantumcunque diligentem sedulamque ipsi naueamus operam, debitores existamus. Ille enim vt à peccati seruitute in libertatem filiorum Dei nos assereret, & eximijs virtutum donis animos nostros exornaret, ab ipso ortu vsque ad obitum per omnia aspera atque aduersa vitam traheps, nihil mali non pertulit, quod ad vtilitatem nostram iudicaret esse perferendum. Itaque vitam ipse suam totam nobis atque integram dedit.

Iam verò si Christi Iesu mortem animi oculis subiiciamus, quis non videt, quanto ab eo intervallo distemus: Mortem ille subiit, qua nulla fuit, aut vnquam erit, nec acerbitate pœnarum fautor, nec iniuriarum magnitudine contumeliosior. Quis tanta etit præditus animi duritie, qui non summopere commoneatur, dum ipsum mente concipit tanta pressum mœstitia, tanta ignominia affectum, tam desertum à suis, tam grauitè cæsum, tantis doloribus exanimatum? Cogitate sæpe vobiscum immensum erga nos Christi Iesu amorem, & eius recordatione animos vestros recreate. Cur ad vos tam rarò scribam, ea causa est, quoniam non mihi rescribitis, maximum in animis vestris erga Christum Iesum meis literis amoris incēdium excitari, dum eius mortem caritatis plenissimam ante oculos vobis propono. Si ego literis meis hoc non assequor, vt ardentissimo Christi amore inflammini, quid verba perdo, aut quid attinet scribere? Incipiat domina mea & soror dilectissima Philippa (quando illi ad vacandum Deo tanta & loci & temporis opportunitas est) incipiat, inquam, ab hodierno statim die ad Christi vsque natalitia hisce Christianæ pietatis conmentationibus animum exercere, diebus singulis vnam vel alteram, si placet, diuinis rebus impendat horam. Quæ à Deo beneficia accipiat; qualis illa sit, quam se sperat assecuturam, cælestis patriæ felicitas; quanta sit diuinæ sapientiæ, quanta diuinæ potentiæ vis, sæpiùs animo euoluat. Atque vt hæc meliùs præstare queat, fufis-

identidem lacrymis, & frequenti peccatorum confessione conscientia maculas eluat; ab omni prauo affectu animum diligenter custodiat, & piis ipsum ac sublimibus rerum caelestium desideriis accendat. Duo hoc ex opere praecipue commoda secutura polliceor. Vnum est, quod & ipse dominus Ludouicus sancto motus exemplo, eandem sectabitur pietatis viam. Alterum, quod inter haec virtutum exercitia plus honoris ac fructus, minusque molestiae & laboris habebit filiarum educatio. Hoc tantum desidero, in meis literis legant neptes meae, quod recte tendant ad Deum. Hac vna in re volo me auunculum agnoscant, & qua debent, obseruantia monenti obtemperent. Cauendum valde est, ne aliter, quam in Dei timore & amore educantur. Pernitiosa est quaelibet alia institutio, & diabolo periucunda. Absit, o neptes meae, ut alteri, quam Deo vestram operam nauetis; ut placere alteri, aut morigerari velitis. Utinam vester ego essem nutritius, ut vos ad Dei nutum, & voluntatem conformarem. Certè ne ab eius obedientia vel latym vnquam vnguem discederetur, ita curarem, ut quamuis molestissimus vobis essem, nihil omnino, quod in eum finem conferret, mihi putarem praetermittendum. Valde opto, ut non minus parentibus vestris curae sitis, quam estis mihi. Si vobis dicunt, in tuto vos esse, quia in ipsorum tutela estis; dicite vos, nihil posse homini esse in vita tutum; omnesque mortales, cum primum hauriunt vitae spiritum, exparentum suorum manibus, ut ita dicam, in tartarum

rum delabi. Si parentes vestri alios vobiscum, quàm de Deo, sermones habent, nec vos ad eius mandatorum obseruantiam, atque ad rerum diuinarum desiderium instituunt, operoso quidem & inuiti torquentur labore. Eo ego, vt mihi carissimos, oro & obtestor, illud in primis magni faciant beneficium, quod non ita pridem à Deo receperunt, cùm vos lustrali aqua in sacro Baptismatis fonte ab originali immunditia perpurgatæ in Christi familiam estis adscitæ. Quamobrem domini ac fratres mei, si vestros, vt bonos parentes decet, liberos diligitis, curate diligenter, ne ab hac, quæ ipsis cum Deo contracta cognatio est, vlla vnquam sua culpa deturbentur. Reliquum est, vt vobis cæleste illud numen, cuius prouidentia mundus administratur, propitium optem, precerque. Sic illud actus vestros conatusque in hac mortali vita secundet, vt ex ea, veluti è carcere soluti, ad æternam felicitatem transeat. Valere. Vester in Christo Gonzalus.

Hæc ea fuit Gonzali epistola, cui similes erant cæteræ, quas ille siue ad externos, siue ad domesticos, siue ad alienos, siue ad suos vnquam scribebat. Non de alijs videlicet, quàm de Deo rebusq; diuinis agebat; nec alio, quàm simplici quodam atque sincero dicendi stylo utebatur.



Superioris iussu Goëzium oppidum petit, vt sororem inuisat.

C A P.

V I I I.

ERAT Ludouicus Aluarus de Tauora cum vxore Philippa in oppido Goëzio leucas sex Conimbricâ disiuncto. Mittit inde, qui suo nomine à Gonzalo enixè petat, ad se venire, ne grauetur; secum esse Philippam ipsius videndi cupidissimam, nec aliud velle, quàm eius aspectu tantisper recreari. Caueat ne rem tam iustam neget sorori de se optimè meritæ, quippe quam matris loco puer habuerit, cuique ob eam saltem causam plurimum debeat. Ad hæc breuiter & expedite Gonzalus, ingrati animi crimen horrere se quàm maximè; ideo curaturū, modò diuinus fauor adsit, ne beneficiorum, quæ plurima ab ipsis atque amplissima accepisse ingenuè fateatur, vllò vnquam tempore memoriā deponat. Si tamen de iis agatur externis beneuolentiæ signis, quæ sanguinis coniunctio suo quasi iure videtur exigere, nihil esse quod nimum sollicitus sit, eò quòd humanum illum erga propinquos amorem, qui sensu magis, quàm ratione percipitur, perfectiori iam caritate permutabit. Eos proinde etiam atque etiam orare & obsecrare, vt abductum ab humanis curis hominem, totumque ac penitus crucifixo Christo
addi

addictum nolint rursum ad talia officia reuocare; nullius esse apud se pretij vllum sanguinem, præter eum, qui redēptionis humanæ pretium fuit; & quo in ara Crucis copiosissimè effuso à peccatorum sordibus ablutus, atque à fœuissima inferni hostis tyrannide in libertatem filiorum Dei immensa Christi benignitate vindicatus; eo se quotidie sanguine ali, dum sacra peragit mysteria; indeque effectum, vt modo quodam mirabili Christi consanguineus sit: turpe autem sibi videri, vt qui tali propinquitatis vinculo cum Deo ipso est coniunctus, vllam præterea in humanis curandâ putet consanguinitatē. Ita Gonzalus tā illustribus, tam coniunctis, tam de se bene meritis propinquis. At Tauora pietatis vir amans, æquusque recti æstimator, nihil responso commotus, quo magis Gonzalum ipsius aspectum & colloquium recusare agnoscit, eò illum pluris facit, maiorique eius videndi & alloquendi incenditur desiderio. Conimbricam ergo se cōfert, Societatis Rectorē adit, ab eo petit, Gonzalum ad visendā sororē, Goezium mittat. Annuit Rector, vt par erat; vocat proinde ad se patrem, absolutè mandat, vt in Goezium oppidum quamprimum proficiscatur. Durum Gonzalo visum imperium, & animi sui votis admodum repugnans. Omnino tamen parendum ratus, cum nihil aliud in mandatis haberet, quàm vt ad inuisendam sororem proficisceretur; de tempore, quo esset apud illam commoraturus, deque reliqua ibi agendi ratione ita primùm cum suis pacisci voluit, vt

iudicare quiuis posset, facilè eos à proposito recessuros. Hæ potissimum adhibitæ conditiones.

I. Assignandum sibi ac socio separatim in tota domo cubiculum, in quo sint à domestica turba, atque ab omni familiæ consuetudine remoti.

II. Cibum non ad ipsius Tauoræ ac sororis mensam, sed in eodem illo cubiculo, à vilissimo omnium, quæ de domo reperiantur, mancipio sibi ministrandum.

III. Ipsum mancipium nunquam coram se aperto capite, aut famulantis more, sed vt æqualem aut socium compariturum.

IV. Præter bouinam carnem simpliciter elixam, vel si edi piscem oporteat, duratum sole aut fumo halecem, aqua pura coctum, nihil obsonij sibi amplius apponendum. Indicatæ conditiones plus æquo graues; sed quia non videbatur res fieri tuncaliter posse, vel ab inuitis receptæ. Gonzali socius erat Melchior Carnerius, is qui postea Niceæ Episcopus, & Ioannis Nonij Abissinorum Patriarchæ successor creatus est. Per eos dies, quibus illic fuerunt, tanta in utroque animi modestia, tantæ gloriæ & honoris contemptio, tantusque per omnia perfectissimæ cuiusdam vitæ enituit splendor, vt in religiosam domum exemplo suo conuertissè palatium videretur. Gonzalus inprimis admirationi erat omnibus. Assidua maceratione domabat corpus. Sic agebat apud suos, ac si illis esset ignotus. Quos prius habuerat in famulatu, eos tunc colebat vt æquales, vt superiores venerabatur. Illud ipsam

ipsum mancipium, quod ad mensæ ministerium acceperat, vt secum simul sederet, & ex eadem paropside cibum sumeret, blandè & comiter coge-
bat. Nunquam vsus est lecto, qui singulis illi noctibus ex peculiari sororis mandato mol-
liter sternebatur. Cubabat nuda humo,ferreo cinctus cilicio, inclinatóque ad saxum capite.
Quæ illi consuetudo, cùm in collegiis ac domi-
bus societatis erat, semper ferè familiaris fuit; quanquam his in locis, vt rem occultaret, neve ab aliorum moribus videretur alienus, ceruica-
lis loco librum habebat præduris compactum tabulis, reipsa nihilo saxo mitiorè. De rebus tã-
tũ ad animi salutem pertinētibus cum sorore e-
iusque filiabus loquebatur. Totus in eo erat, vt ipsis miseræ huius vitæ breuitatem, rerum hu-
manarum inconstantiam, cælestium bonorum magnitudinem & perpetuitatem ante oculos proponeret; atque ad vnius Christi Opt. Max. amorem eorum animos inflammaret. Cùm for-
tè de morte pro Christo obeunda aliquando differeret, tanta martyrij exarsit cupiditate, vt Philippa, ac si iam ipsum in frustra dissectum cerneret, vehementer commota, conceptam a-
nimo tristitiam oris mutatione indicaret. Quid hoc est, soror carissima? ait Gonzalus. Vnde ista animi & corporis repentina turbatio? An carum tibi & iucundum non erit fratrem habere martyrio insignem? Mihi verò, inquit illa, satis erit, fratrem habere insignem santitate; martyrij negotium valde difficile est, & planè horribile. *Ægrè responsum ferens Gonzalus, atque insoli-*

to quodam correptus spiritus ardore, tam altè tamque magnificè de martyrio dixit, vt eius vim & præstantiam probè nossent omnes, qui aderant; nec dubitaret Philippa ex obita pro Christo morte ad reliquam vitæ sanctitatem ingens accedere gloriæ incrementum. De virtutum excellentia & potestate ad familiares, & domesticos assidua verba faciebat, tanto interdum animi feruore, vt audientibus cum magno eorum desiderio lacrymas extorqueret. Curabat, vt ad destinatum locum (is erat palatij ampla & patens aula) simul cum propinquis nobiliores aulici conuenirent. His ibi coactis, ne vlla rerum ad salutem necessariorum ignoratione tenerentur, Christianam in primis Catechesim exponebat. Vt autem, & vitiorum odium, & amorem virtutum animis conciperent, de vtroque genere multa deinde vtiliter & fructuosè disputabat. Peruersa quidem abstinuere iurandi, alij detrahendi, alij quoque mali iocandi consuetudine. Chartarum ludus, qui maximè in aulis Principum sibi videtur aram posuisse, ita depulsus fugatusque, vt ipsa ludendi instrumenta, vbicunque reperiiebantur, minutatim discerpta in publicas vias proiicerentur, prætereun-
tium pedibus conculcanda. In tota illa domo, in qua multi tunc erant, partim cognatione, partim affinitate Gonzalo coniuncti, cumque iis bene magna clientum & famulorum copia, nullus omnino fuit, qui diligenti confessione apud ipsum Gonzalum vel eius socium antea-
ctæ vitæ crimina non expiarit. Non leuis, hoc in
genere

genere, inter Gonzalum & Philippam extitit pietatis contentio. Optat pia fœmina, vt eius confessionem Gonzalus excipiat, atque vt faciat, obnixè deprecatur: negat Gonzalus excepturū; nefas enim esse, illam ad pedes suos supplicem & abiectam cernere, quæ sibi matris & dominæ loco semper fuisset. Contrà verò instare Philippa, & vehementer contendere, nolit communi beneficio sororem priuare; neve committat, vt se ab eo contemptam potiùs, quàm honoratam credat; grauiissimum sibi fore, si quod aliis conceditur, id vni sibi immeritæ denegeretur. Cedit tandem iustis precibus Gonzalus, & confitentem sororem audit, atque insatiabili gaudio perfundit. Hinc ortum creditur, quod subiiciam. Viginti iam & amplius annos in Tauoræ matrimonio transegerat Philippa, prole carens mascula, per quam amplissimæ domus, & opulentæ hæreditatis ad posteros fieret successio. Quanquam eximiæ erat religionis fœmina, atq; à diuina volūtate tota pēdens, non nihil tandē ob hanc rem angi videbatur. Causam fratri secretò exponit, fidenter petit, cum Deo agat, suis vt votis annuat. Haud multa; Gonzalus bono animo sororem esse iubet; suam apud Deum operam pollicetur; ita pollicitis petentem roborat, vt ferè reddat de obtinendo beneficio securam. Non fefellit vota successus. Vix decimus effluxerat à petitione mensis, filium edit Philippa dominatus paterni nominisque hæredem. Plurimi tunc Gonzalī consilio & exemplo institutum vitæ cursum; moresque in melio

meliora mutarunt. Inter hos Eleonora Cortina, altera eius soror, quæ matrimonio publicis Romanæ Ecclesiæ cæremoniis ritè iam celebrato, in ipso nuptiarum die, antequam terrestri sponso traderetur, Comiti Iacobo fratri connubij auctori, cæterisque tunc aderant, consanguineis magno animo exponit, decernere se, diuino sponso Christo virginitatem suam illibatam seruare, eiusque nuptias munditiæ & decoris plenissimas omnibus huius vitæ bonis anteferre; ad Christi ergo domum, hoc est, ad certum, quod designaret, virginum monasterium velle illico traduci. Non potuit tam constans propositum vlla ratione labefactari. Eodem die sacræ illi monialium familiæ nomen dedit, in qua deinceps magnam sanctitatis opinionem egregiis virtutum operibus affecta, felici tandem exitu vitam absoluens, ad optatissimos Christi amplexus euolauit. Eundem ferè cursum tenuit virgo alia eiusdem Gonzali ex Philippa sorore neptis. Hæc in parentum amore & deliciis erat; pro splendore familiæ amplissimo coniugio destinata. Non illa quidem aut sordidis destinata curis, aut indecoris occupationibus implicata; sed quod in hisce nubendi studiis sit, tota ad elegantiam composita, & corpori, quàm animo exornando, impensius dedita. Hæc igitur tunc auunculi monitis & exhortationibus permota, tantopere ad pietatem exarsit, vt omni prorsus exquisiti illius nitoris & elegantiæ cura deposita, renuntiatisque in auribus, armillis, gemmis, multiplici ac vario ex scitico, aut politioni alia,
mate

materia vestium instrumento, cum cætera, quæ ad muliebrem mundum pertinet, supellectile, humili induta vestitu, & dicata Christo, purissimo animarum sponso, virginitate, perfectissimam aggressa sit viuendi rationem, in qua usque ad vitæ finē sūma cum laude perseverauit.



*In varia Lusitaniæ loca magno cum suo,
& aliorum fructu excurrit.*

C A P. IX.

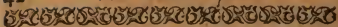
VT Gonzalus eximiè Deum diligebat, ita nihil ipsi erat antiquius, quàm vt ad illum (quod singulare quoddam & diuinæ caritatis indicium) omnium animos studiæque conuerteret. Nullis ergo laboribus, nullis vitæ incommodis deterrebat, quò minùs summa ope contenderet, vt quantum posset, quæ concionibus, quæ confessionibus, quæ cæteris pietatis officiis mortales omnes iuaret, & errantes animas, ad bonam frugem atque ad rectum viuendi tramitem reuocaret. Ex vrbe Portuensi, in quam à Conimbricēsi Rectore missus est, antequam vllum in ea esset societatis domicilium, sic ad eundem Rectorem inter alia scripsit: Ego quandiu mihi in hisce peregrinationibus Deus aderit (spero autem nūquam defuturum) mendicato cibo viuam; confessiones tandiu excipiam, quandiu erunt, qui confiteri volent, nec
me

me operi somnus , nec studio quies, nec ieiunio fames eripiet; donec vires suppetent , inter pedibus faciam , quocunque ire contigerit; vsque ad raucitatem concionabor ; vsque ad mortem corpus persequar, & animo subiiciam. Et paulo pòst in iisdē literis hæc: Perseuerabo intrepidus in hoc proposito , fauente numine, nec patiar, aut vllō mortis terrore animum vinci meum , aut vllō vitæ fastidio tepescere. Pergam per quidquid asperum , & durum sese obfecerit, nec sistam gradum , donec cum Christo Iesu affigar Cruci. Quæ verò in his literis Sylueria scripsit , ea constanter toto vitæ tempore seruauit, nec omisit priùs, quàm fuso pro religione sanguine humanis rebus excederet. Inter alia loca , quæ per id tempus ex obedientia lustrauit , Tomarium fuit ; nobile oppidum est à Nabane flumine, quo alluitur, Nabatia olim dictum, leucis duodecim , Austrū versus, Conimbricā distat. Populo est frequens, multosque circumcirca pagos habet, quibus ius dicit. Hic eius militiæ caput , quæ à Dionysio Rege olim instituta aduersus Mahumetanos, capitales Christianæ religionis hostes , à Christo nomen accepit. Missus huc Gonzalus , ita se in omnibus gessit, vt post duos menses in popularium vtilitatem summa cum laude consumptos, oppidanus senatus vnum è primis , communi consensu delectum, miserit ad Regem, qui & ingentia commoda in negotio salutis à Gonzalo accepta exponeret , & omniū verbis obnixè ab ipso peteret, ne vllō modo pateretur , Gonzalum anima-

rum suarum vnicum remedium, sibi auferri. Probata Regi denunciatio, & grata petitio. Efficit, ut tempus Gonzalo à superioribus prorogetur. Additi igitur in gratiam Regis menses insuper quatuor, quos ille solito cum labore, & fructu ad spiritualem eorum hominum utilitatem contulit. Solebant aliqui ex primariis in Xenodochium cōuenire, ut orationis, eius præcipuè, quæ mente sit, præceptis à Sylueria imbuerentur. Ad hoc munus diebus singulis statæ horæ, in quibus tota meditandi ratio diligenter explicabatur. Ab explicatione ad certum quique cubiculū in eodem Xenodochio receptus, ea, de quibus fuerat actum, magno studio, nec minori commodo obibant. Ter aut quater, diebus etiam profectis, concionabatur. Inchoabat à pago aliquo vicino, ad quem mane summo, antequam ad agros colendos, & cætera iuris opera pagani exirent, se conferebat. Coacto ibi breuiter populo ea exponebat, quæ loco & tempori congruere videbantur. Re confecta redibat ad oppidum, & confluentem, ad audiendum sacrum, multitudinem altera concione ad salutis studium hortabatur. A meridie tertiam ad eos habebat, qui occupationibus erant vacui. Quartam denique sub vespèram ad illos, quos siue negotia forensia, siue agrestes curæ interdum præpedierant. Cùm verò ex oppido ibat ad pagos, ex pagis ad oppidum redibat, sic erat hisce itineribus intentus, atque oblitus sui, ut sæpius fixis in altum oculis, & aperto capite, cælique iniuriis exposito, incedere visus sit; nec ad id prius aduerte

uerterit , quàm ab aliquo fuerit admonitus. Diem igitur integrum , breui duntaxat spatio excepto, concionibus, confessionibus , conciliandis dissidentium animis , rudibus instituendis, cæterisque huiusmodi operibus impendebat. Noctem quoque totam , sumpto modico somno orationi dabat. Prima statim face adibat Xenodochij templum, cubiculo vicinum; solus ibi sine arbitris, ante augustissimum Eucharistiæ sacramentum curuans genua, partim diuina meditando, partim cum Christo præsentē dulcissimè colloquendo, partim denique aliquos recitando Psalmos, magna vultus, sed maiori cordis exultatione , tandiu illic ad hunc modum persistebat, donec ruente prælasi tudine mole corporis, victus inuitusque modicè quiescebat. Cæterum refecto tantisper quiete corpore, gentia iterum flectere , solita orandiac meditandi exercitia repetere , & ad diluculum protrahere. Tradita hæc, quæ scripsimus à testibus plurimis, iisque locupletibus, quos hominis admiratio & honesta quædam rei cognoscendæ, ac probandæ curiositas adegit , vt singulis ferè noctibus ipsum diligenter obseruarent. Post menses sex , quos Tomario tam fructuosè dederat, de suo ad Conimbricense collegium reditu ciues monet. Illi primùm grauius eius discessum ferre; dein cum viderent retardari amplius non posse, summis precibus rogare , vt sibi & socio equos & cibaria accipiat. Actis ille gratiis, negat firmiter quidquam se accepturum: solito igitur more se dat in viam pedes, tota simul effusa & comitante

te ad plus tria milliaria nobilitate. Hic verò res accidit dictu digna. Quidam ex iis, quibus carior Gonzalus erat, in ipso profectionis articulo aduertens eius calceos esse consumptos, emi repente novos iubet. & patrem à turba segregans, orat secretò, vt quoniam triginta quinque & amplius passuum millia pedibus est confecturus, & extrema calceamenti inopia laborat, calceos illos velit induere, itineri faciendo necessarios. Gonzalus ad hæc nouis sibi calceis opus non esse; sufficere quos habet: qui si tandem in via deficiant, quod erit reliquum, nudis pedibus sine magno periculo posse confici. Videt homo quantuncumque nitatur, nihil se aut precibus, aut rationibus acturum. Consilium ergo init dolosè ac facetè pium. Conuenit cum aliis, vt cum deuentum erit ad statutum locum, quem adusque Gonzalum sunt comitaturi; multi simul ac frequentes in eum irruant, ac per speciem amplexandi, manusque deosculandi, ipsum è solo eleuent, & brachia manusque impediant, quò interim detractis veteribus calceis, possint illi noui, inuito ac renitente ipso, pedibus induci. Ita factum. Tum pater captum se beneuolo dolo agnoscens, non putauit pietatis vim vi vlla amplius repellendam, ne in amicorum caritatem nimis inofficiosus videretur. Profectus igitur est nouis calceis indutus: veteres autem reliquiarum loco cum veneratione à ciuibus asseruati.



*Diuino instinctu agnoscit se Christi
Martyrē futurum; quod & ipse
sapius predicat, & insigni pro-
digio à Deo præmōstratur.*

C A P. X.

VITÆ suæ finem illustri martyrio deco-
randum, diuino instinctu creditur agno-
uisse. Res sic habet : Erat Conimbricæ qui-
dam maleficij reus. Hic sententia iudicis morte
damnatus, cū ad supplicij locum duceretur,
comitē habuit Gōzalum, à quo, in rebus animi,
vt apud Christianos fit, vsque ad vltimum spi-
ritum iuuaretur. Vbi iniecto laqueo suspensus
homo vitam finiit, tum verò Gonzalus ad cir-
cumfusum populum è patibulo concionari; de
mandatorum obedientia, de mutua pace, & cō-
cordia, de pulchritudine eius iustitiæ, quæ suum
cuique tribuit, neminem lædit, nemini infert
iniuriā, denique de scelerum omniū detesta-
tione multa grauitè & vehemèter dicere, o-
mnesque ad pietatem & salutis desiderium ex-
hortari. His demum expeditis colligit se ad pa-
tibili locum à tumultu magis liberum, vt pro
demortui anima tantisper deprecetur. Plurima
ibi mente agitat de illo mortis genere, de mini-
sterio carnificum, de patientis ignominia, de
confluentis populi multitudine. Dein ad Cal-
uariæ

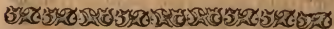
uariæ locum cogitatione transiens, sibi Christum præsentem statuit, summa Iudæorum militumque sæuitia crucifixum, probris omnibus maledictisque vexatum, acerbissimis tormentum doloribus, omni prorsus humana ope auxilioque destitutum. Hæc secum inflammato studio meditatus, sic ad martyrij tormenta opprobriaque exarsit, ut tum maximè quanta potuit contentione, hoc violentæ & ignominiosæ mortis genus à Deo sibi afflagitauerit. Nec solum impetrauit, quod demonstrauit euentus, sed quid in ea re sibi esset euenturum aperiente Deo prænouit; domum enim reuersus, cum martyrij beneficium, sibi diuinitus concessum, celare præ gaudio non posset, sociis omnibus, quibuscum loquebatur, cœpit iterum & sæpius dicere, se à Deo petiisse, atque etiam impetrasse, ut alligato ad collum laqueo mortem pro religione oppeteret. Ita verò palam, frequenter, & constanter hoc ipsum asseuerabat, ut nemo runc dubitaret, non de morte tantum, sed de mortis etiam genere fuisse diuinitus admonitum. Hoc primum martyrij sui vaticinium aliis deinde prædicationibus confirmauit. Solitus erat ex humilitatis studio suam sæpe operam coeco nauare, ut ij solent, qui ad id munus ex obedientia sunt addicti. Conimbricæ igitur cum esset, & ex oratione solita ardentior, ac lætior surgens, in culinam se conferret; ubi ad cocum venit, Exerce, inquit, frater mi, hoc iumentum, (suum corpus significabat) quod Dei causa rapandum est, & in fluuium proiiciendum, ut

neque coli neque agnosci ab vlllo vnquam possit. Illud quoque notissimum fuit, quòd cùm aliquando Olysi pone, in templo professæ domus sancti Rochi, concionem haberet ad populum, insolito exultans gaudio, atque huc se voluens, & illuc, gutturque ostendens, versa ad collum manti, ita fertur dixisse, Hoc guttur, fratres mei, facio tanti, quanti ex humanis rebus nihil. Quin etiam quidquid haberi ab hominibus potest, nihili præ illo pendo, quoniam propter Christum adeò arctè atque immaniter stringendum est, vt impedita respiratione, via vitæ sit intercludenda. Expectabatur Præpositi generalis consensu, vt, quod ardentè Gonzalus expetebat, in Indiam proficisceretur. Veniunt tandem ab Vrbe literæ, quibus professionem Generalis approbat, & ratam esse iubet. Quidam re secretò cognita, ad Gonzalum properat, arctè complectitur, & pro læto nuntio exigit strenam. Illum Gonzalus sedato vultu atque hilari intuens, Gratias, inquit, tibi ago & habeo, quàm possum maximas. At scias, quod ad meam professionem attinet, non mihi nuntiari rem nouam, cùm iam pridem sim de illa certissimus. Cùm deinde Lusitani superiores ad eandem professionem impediendam, quod magnum prouinciæ suæ detrimentum afferre videretur, vnum ex sociis cum literis mitterent ad Franciscum Borgiam, qui tum in Hispania Societatis Commissarium agebat, hominem Sylueria offendens, Frustra, inquit, laboratur; quò minùs ad Indos proficiscar, nulla prorsus humana vis vnquam

vnquam efficiet; diuino decreto statuta res est, ac firma. Leonem Henriquium, cùm Lusitanæ societatis prouinciā moderaretur, coram multis narrantem audiuius, se & Gonzalum ex Conimbricensi Collegio in proxima oliueta aliquando egressos, laxandæ animi causâ, inter ambulandum dulces de diuinis rebus inseruisse sermones, quibuscû Gonzalus in Dei amorem incredibiliter exarsisset; tum verò apprehenso sibi atque arctè stricto brachio ita dixisse, Quid agis mi Leo? Eia diuinas laudes, quantû potes, mecum celebra. Scias me pro Christi fide mortem subiturum; hoc verò corpus eò proiiciendum, vbi nequeat ampliùs inueniri. Hæc palam atque in magno sociorum confessu affirmavit Henriquius, vir rara vitæ sanctimonia, & parifide notissimus. Per id tempus nunciatum in Lusitania, Antonium Criminalem Parmensem, eum, qui in Societatem Iesu martyrij gloriam primus induxit, in Orientali India ad oram Parauanam pro defendendo Christi grege à Bagadis Narlinghæ populis impio ferro fuisse confossum. Eo nuntio, qui ad similem palmam sociorum voluntates magnopere incitauit, sic vnus. Sylueria inflāmatuſ est, vt videretur prorsus exire extra sese. Quippe recordatione promissæ à Deo, obtinendæque in illis regionibus coronæ sic exiliit, vt eius animus ingenti gaudio perfusus, cùm intra corporis angustias capi non posset, dilatandi se spatium foris quæſierit: Ita vulgò creditum, ac dictum est. Cæterum tot ac tanta de Gonzali martyrio vaticinia mirabi-

le prodigium excepit. Cùm aliquando in templo S. Rochi sacris de more operaretur, quo tempore calicem in sublime ferebat, vt Christi sanguinem adorandum exponeret, qui rei diuinæ intererant, notantes Gonzali manus cruore madidas, mirari in primis vehementer; mutud deïn inuestigare, quisnam atque vnde cruor ille, vtramque manum sic inficiens, promanarit? vt tamen incerta sunt iudicia vulgi & plerumque minùs in veritatem propensa: quidam effusum è calice Christi sanguinem; alij vulnus ab aliquo clauo fortè inflictum; alij causas alias minùs aptas comminiscebantur. Euentus porrò fama cùm ingētis populi aures subitò occupasset, ad Reginam quoque Catharinam peruenit. Illa verò rei agnoscendæ percupida acciri ad se iubet Michaellem Turrianum ex Societate Iesu, qui à confessionibus ipsi erat. Quærit ab illo, quid Gózalo cõtigerit, quæve illius cruoris causa fuerit? An è calice per imprudentiam Christi sanguinẽ in manus effuderit, quod magna vulgi pars opinabatur? Respõdet Michael, rẽ omnino nouã sibi narrari, ac tũc primũ audire se, visas Gózali manus, dũ calicẽ attolleret, cruẽtatas: si quid tamẽ id sit, nõ dubitare, quin sãguis Christi effusus non fuerit. Ea, inquit, in Gonzalo est animi submissio, atque id propriæ abiectionis studium, serenissima Regina, vt si quid ei, vel inuito accidisset, ex quo pati aliquid dedecoris posset, nulla id ratione esset occultaturus, sed coram omnibus atque in propatulo positurus, vt veluti ex re malè gesta pudore affici, reprehendique

dique posset. Deinde quo nam pacto is, qui tanti Gonzalo ministrauit, aut ignoraret effusionem sanguinis, aut sileret, si effusum vidisset? sed & illud per se constat, sanguinem Christi è calice effusum, cum sub vini accidentibus sit, non ita potuisse manus inficere, ut cõtentæ apparerent, quod ipsa docet experientia. Quid igitur, inquit Regina, illud fuit, quod nemo adstantium non vidit? aut vnde euenire potuit, ut manus viderentur cruentatæ, cum non essent? Ego, inquit Turrianus, quid actum sit, definire certò non possum; si mihi liceat pro eximia Gonzali sanctitate aliquid suspicari, dicam, eo fortè ostento significatum, quod in ore multorum est, fore ut vir egregius & Deo maximè carus, fuso pro religione sanguine semetipsum victimam offerat Christo, quem tunc æterno Patri in sacrificio Missæ offerebat. Placuit interpretatio Reginæ, cui Gonzali virtus, quàm satis notam perspectamque habebat, facilè suavit, eo signo gloriosum mortis genus pro Deo obeundæ permonstrari.



*Ad Indos proficiscitur, & Prouincialis
præpositus constituitur.*

C A P. X I.

CAPITULI amplissimus Gonzali spiritus vno
Lusitaniz Regno non poterat. Magis
D 4 ergo

ergo magisq; cupiebat diffūdi, vt parē votis suis materiā reperiret. Hæc hominem causa impulit, vt longè latèque patentes adiret orientis solis regiones, vbi ingenti laborū inundatione inexplēbilē animi sui sitim infatiaret. Anno igitur à Christo nato M.D. LVI. illo nimirū ipso, quo beatissima Ignatij de Loiola anima vitæ mortalis vinculis soluta ad æternam patriā profecta est, soluit Olysi pone Gōzalus, & per immēsam maris Oceani vastitatem plena periculis ac difficultatibus nauigatione, in Indiā contēdit, maximū externis æquē & domesticis relinquēs sui desiderū. Quæ toto nauigationis tēpore in nauī præstitit, quātūque & exēplo & doctrina nauitas iuuerit, reputare quiuis secū facilius poterit, quàm possim ego explicare. Prima illi circa ægros cura. Iis ministrabat vt seruus; eosdē ad patientiā & vetæ salutis sollicitudinem hortabatur vt pater; solabatur vt frater; cum iisdem denique dolebat, vt mali socius: necessarios ad victum cibos per se parabat, & ad communem nauis focum, quo solet fæx hominum conuenire, portabat ollam; crassa & rudi tectus lacerna inter vilissimam turbam noctu quiescebat. Denique compertum est nullum erga proximos officium pietatis, nullam demittendi sese & contemnendi occasionem prætermisisse. Inter hæc Mozambicum insulam felici cursu nauis tenuit. Exscensione facta, nihil Gonzalus potiūs habuit, quàm vt templum sanctissimæ virginis adiret, & in eo totum se, & quasdam, quas secum asportabat, B. Vrsulæ & sociorum reliquias eidem virgini dicaret

catet. Altera ab aduentu die supplicationem instituit, in qua illæ ipsæ reliquiæ solemni pompa per urbem delatæ, debito honore colerentur. Litanias ipse linteatus maiori cum pietate, quàm arte, decantabat. Ventum ad Deiparæ domum, vbi cum ingenti campanarum, cymbalorum, ac tibiarum sonitu, lætitiæ indice, excepti venientes. Tum verò tanto cum apparatu & magnificentia, vt in illis locis, res diuina celebrata, vt concionem ad vespertinum tempus differri oportuerit. Ab ea verò, summo totius populi concursu, habita, ad Mahumeranos insulæ habitatores statim se Gonzalus contulit, vt iis quoque, si posset, aliquid lucis, & commodi afferret. Nihil negotij fuit, impiâ superstitionem sic apertam facere, vt ipsi quoque impuræ sectæ cultores eam potuerint agnoscere, & palam fateri. Sed gens perfida, in auaritiæ, & libidinis cæno prorsus immersa, ad vitæ immunditiem difficilè emergit. Paucis diebus in Mozambico vtiliter consumptis, vbi perficiundæ nauigationis tempus fuit, nauim iterum conscendit, & emenso latissimo inter Arabiam atque Indiam iacentis maris tractu, Goam peruenit. Cum que sabato, sub noctem mediam, Collegium esset ingressus, sequenti statim die concionem habuit in templo maximo, tota concurrente & admirante ciuitate. Vbi Gonzalus in India pedem posuit, mox prouinciæ curam suscepit; qua in re ita se gessit, vt neque domestica illum negotia à procuranda proximi salute quidquam abstraxerint; neque à demando sibi munere rectè obeundo

ista pietatis officia auocarint; neque vlla siue
suorū, siue externorū occupatio ab excolendo
veris solidisque virtutibus animo retardarit.
Concionari cœpit omnibus dominicis festisque
diebus, tanta populi frequentia, & fructu, vt ne-
que locus ad multitudinem capiendam, neque
ad excipiendas pœnitentiū confessio nes sacer-
dotales sufficerent. Cùm ex nobilibus plurimi,
& quod rarius est, ex militibus non pauci, muta-
ta viuendi consuetudine pœnitentiæ, & Eucha-
ristiæ sacramenta hebdomadis singulis, raro exē-
plo, nec dispari compendio, frequentare cœpe-
runt. Duo quædam, magni vtrumque ad rem
Christianam promouendam mouenti, ab Indi-
co prætorē, qui tunc erat Franciscus Barretus
de Lima, Gonzalus petiit. Vnum fuit, vt ij, qui
ab infidelitate ad Christi fidem venerant, sicut
erat in Regiis mandatis, in omnibus Reipublicæ
muniis, in quibus aliquid vel vtilitatis esset, vel
dignitatis, præferrētur ceteris infidelibus, multo-
q; quàm illi, benigniùs & liberaliùs tractarētur.
Alterum, vt diligenter caueretur, ne quis ex toto
Gentiliū grege intra Goanam vrbeim palam
aut occultè profana sacra faceret. Prætor, vt erat
prudens ac pius, vtrumque facilis libensque con-
cessit. Principio igitur, Gonzalo instigante, sedu-
lò curatum, vt quamprimum omnia tum vtilia,
tum honorifica Reipub. munera, quæ infideles
gerebant, ab ipsis ablata, & aliquo siue vtilitatis,
siue honoris aucta incremento nouis Christianis
conferrentur. Deinde præconis voce edictum, ne
quis omnino, cuiuscunque esset dignitatis, fortu-
næ

na, cōditionis, auderet Goæ gentilicos ritus aut cæremonias publicè priuatimve vsurpare ; si quis secùs faceret, grauiſſimas eū pœnas luiturū.

~~~~~

*Ad rem Christianam apud Indos tuendam, & amplificandam vehementer animum intendit.*

## C A P. X I I.

**Q**UANTVM hiſce legibus res Chriſtiana promota ſit, inde perſpici poteſt , quòd cū antea aded pauci religionem noſtram amplecterentur , vt Franciſcus Rodericius Goani collegij Rector dicere eſſet ſolitus , optare ſe, vt quot in anno dies ſunt, tot ſaltem in eo Chriſtiani fierent; illo tamen ex tempore tam ingentes hominū greges in Eccleſiæ caulas turmatim ingreſſi ſunt, vt paucos intra dies octoginta quatuor ſupra octingentos, primis verò duobus à Gonzali aduentu annis, cum magna fidei exiſtimatione ad tria millia veritati adhæſerint. Fuit in hiſ ex Mahometana ſuperſtitione Mealiſ cuiuſdam Decanij Regis conſanguinei filia, fœmina clariſſima , iniquiſſimè ferente & maximè repugnaute patre, impuræ ſectæ ſic addito vt in ea colēda, & propugnāda nemo illo iis in locis aut prior eſſet, aut ardentior. Ceterū de huius virginis magnanimitate , & conſtantia de

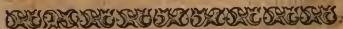
de parentis Mealis furore, de eximia prætoris Barreti in illa adiuuanda, & isto compefcendo prudentia & dexteritate, fatis ea fint, quæ alij luculenter fcripfere. Ad alliciendos aurem ad Chrifti fidem infidelium animos maximè curauit Gonzalus, vt ij qui fe Chrifto adiungerent, apparatu, quoad fieri poffet, exquisitiffimo, Chriftianis facris initiarentur. Itaque Baptifmus, quem prouincialis primùm Goæ inftituit, hunc in modum celebratus eft: Pridie eius diei, qui pueri Iefu Circuncifioni eft facer, vefpertinis horis in templo fancti Pauli folemniter decantatis, plurimi Goani ciues eleganti ac pretiofo induti veftitu, equifque infidentes pulcherrimè phaleratis, certo ex loco in publicum prodeunt. Inter eos miræ magnitudinis & bellè inftitutus graditur elephantus lanceis onuftus arū dineis, vt futuræ pugnæ arma fuppeditet. Militari ergo ordine, atque in fpecie certaminis aptè difpofiti ad focietatis Collegiū equis ferūtur. Ibi ante ædiū vestibulū, vbi patēs area ad rē apta, & fatis in duas diuifi turmas, veris aliàs præliis diu multūq; affueti, fictū ineūt fuma cū peritia certamen. Adfuit fpectaculo cum cætera nobilitate prætor Barretus, augendi religionis opinionem percupidus; qui cū ex Neophytis quidā in ludicra illa pugna equitandi iaculandique artificio reliquos fuperaffet, militari ritu, ac difciplina, vt in bello folet, equitis illi honorem & infigne contulit. Poftero die ad primam lucem ab omnibus ordinibus ingenti concurfu in templum itum: facrum myfterium pontifica-

li magnificētia celebrauit Ioannes Nonius Barretus ex Societate Iesu Æthiopiæ Patriarcha. Vbi rei diuinæ finis, ducta per claustra collegij pompa solemnis, qua iminortali Deo debita fieret gratulatio. A prandio coacti vnum in locum Neophyti, armis & vestibus eximiè ornati, cum signis ac tympanis, cæteroque apparatu bellico sese primùm in apertum dant; tum ad Collegij templum, inde ad vicinam domum, in qua erant Catechumeni, progressi, obsidentium atque pugnantium more eam circumstant; intusque receptos ingenti fistularum dispositione, festisque acclamationibus ex ordine salutant. Intetim domo egreditur prætor nobili armorum stipatus comitatu, dumque ad templum pergit, obuiam fit Neophytorum cohorti, perque speciem concurrenti, vehementer in ipsos impetu irruit. Illi contra alacres agmen claudere, vim declinare, sclopos ordinatim displodere, fortiter irruptioni resistere, & tandem fictum hostem repellere, seque incolumes integrosque seruare. Hisce obiter peractis, eadem Neophytorum comitante manu venit in Collegiū prætor, atque inde simul cū Patriarcha & cæteris ordinibus ad Catechumenos se confert, eosque illustri pompa ducit ad templum. Erant strata plantarum frondibus, & odoriferis herbis ac floribus viæ: dispositæ certis locis arbores integræ, vt amœnitatem conciliarent, domorum parietes pretioso tecti peripitasmate ex auro & argento variique generis serico scitè contexto. Pendebant è fenestris stragulæ vestes opere persico conspicien

conspiciendæ, & Ormusiana tapetia materia & arte nullis secunda. Odoriferi passim liquores in vias effusi, & odores alij suauissimi certis locis expositi. Inter hæc tympana, tubæ, tibiæque & musica alia instrumenta distinctis spatiis compositæ personabant. Factus est ad spectaculum incredibilis Ethnicorum concursus, in quibus Brachmanum è genere plurimi; qui cùm viderent Christiana sacra tanto honore coli, & superstitiones suas omnino contemni, misto cum indignatione dolore, miserandum in modum disrumpebantur. Illud etiam ipsos malè torsit, quòd se irrisos crederent ab elementariis pueris, dum isti mentito Brachmanum habitu, in saltatorio ludo agerent choreas. Trecenti ferè cælesti lauacro erant expiandi, nouis omnes induti vestibus, & ad Baptismi celebritatē aptis, ferta ex floribus in capite, albos in manibus gestabant cereos. Quæ præmitti solent ex Ecclesiastico ritu ante Baptismum cæremoniæ, eas Gonzalus ad ostium templi, vt moris est, exhibuit viris, sacerdos alius fœminis; abluendi munus Patriarchæ relictum. Pro multis prætor, pro reliquis nobilissimi quique Lusitani sponponderūt. Suscepto Baptismo noua illa sanctitatis germina, ex aqua & Spiritu sãcto regeneratâ, apto disposita ordine, cereisq; accensis ad arã maximam accedunt, & ante augustissimum Eucharistiæ Sacramentum procumbunt prona, proque accepto fidei & lauacri beneficio gratas æterno Deo, & Christo Iesu eius filio habent & agunt infinitas. Tum renouati ludi, & equestria spectacula

Etacula finem festo lucique attulere. Hæc ideo  
latius forsitā, quā instituti mei ratio postulat,  
narrare libuit, vt intelligi queat, quantam Gon-  
zalus in illis orientis orbis plagis sua auctoritate  
& industria rei Christianæ occasionem fecerit.  
Enimuero ex ea Baptismi celebritate crebris per  
gentilitatem rumoribus dissipata, effectum est,  
vt in dies singulos ad Christi ouile gregatim E-  
thnici ventitarēt; vnde non multò post intra v-  
num & eundem mensem ducenti & amplius  
lustrali aqua sunt expiati. At non id tantum cu-  
rābat Gonzalus, vt Christo Ethnici nomen da-  
rent, sed etiam vt firma fide vitam, & optimis  
mōribus fidem illustrarent. Non mediocrem  
quoque adhibebat diligentiam, ne quid ad vi-  
ctum cultūque pertinens egenis deesset, rectē  
intelligens apud eos, quibus cara paupertas non  
est, fidem, cæterasque virtutes rerum indigentia  
periclitari. Hac de causa in Castella ac vicos Goæ  
vicinos, inque Salzetana cōtinentis terrę oppida  
aliquos ex societate assiduē mittebat, qui solici-  
tē quærerent, an Neophyti illis in locis habitan-  
tes aliqua rerum siue spiritualium, siue tempo-  
raliū difficultate promerētur. Vnde cū agri-  
colæ nonnulli Euangelij audiendi causa con-  
fluerent Tanaam, ibique ab incolis infidelibus  
malè haberentur, nec possent commodè fidei  
doctrinam percipere, obtinuit Gonzalus à Præ-  
tore, vt in locum conuenirent vbi vicinum, in  
quo & sine dispendio viuerent, & fidei præce-  
ptis cum fructu instruerentur. Locus is breui pa-  
gus euasit, accipiens à Trinitate nomen; ac sub  
ipsum

ipsum statim sui initium centum quinquaginta numerauit incolas Christianos, apud quos, simul vt eos honoraret, simul vt ad altam quandam atque sublimē de Christianā religione opinionem animo concipiendam erigeret, noui cuiusdam ex eadem gente sacerdotis primum sacrificium, quanta potuit magnificentia, & splendore celebrauit. Facienti enim Diaconus ac Subdiaconus assishebāt, quod erat locis illis & tēporibus perrarū. Conuocati insuper omni ex parte musici & symphoniaci, quos India tūc optimos habebat. Tādē prætor ipse nō solū rei diuinæ voluit interessē, verumetiā in cōmuni cum reliquis triclinio accumbere, nouūque prope se in eadem mensa habere sacerdotem: qua ex benignitate mirum est, quā incredibilis excitata sit in illis Christianis cum summa admiratione lætitia.



*Contra hæreticos & alios infideles fidei causam agit.*

### C A P. X I I I.

**D**V M Gonzalus hisce rebus intentus diligenter Christo operam nauat, ecce Goæ renunciatur, quendam ex Nestoriana hæresi, mentita Episcopi dignitate, Malabaricam orām pererrando, illis in agris Christiano aratro nondum bene subactis impiam facere semen-

tem



rem. Nulla interposita mora, adscito socio Melchiorẽ Carnetio, Cocinũ, notissimã Indię urbẽ, ad ostiũ Mangatis fluminis, à qua regno nomen, magnis itineribus cõtendit. Inde Malchiorẽ eadẽ super re Canauorẽ misso, quã præmiis, quã pœnis nihil omnino non monet, vt pestilentem satorem deprehendat. Fit voti compos. Hæreticus ipse, nemine cogente (veritatis ne studio, an metu compulsus, incertum) Patre in adit, per sese errorem faterur, peccati veniam, & remedium petit. Gonzalus successũ lætus rem defert ad Prouisorem, qui Episcopi loco erat, & res fidei curabat, nondũ in India constituto sanctę inquisitionis tribunali. Prouisor Hæreticum hominem Ecclesię reconciliat, errore deposito, & palam abiurato. Veruntamen ne ad pristinos rediens mores, quod aliquando vsu venit, sædo contagio alios corrumperet; effectum Gonzali opera, vt in Lusitaniam opportunẽ mitteretur. Cum tanto propagandæ atque tuendæ fidei ardore Sylueriam inflammari, ac propè consumi, per illas regiones omnium rumoribus percrebuisset; quo quisque Christianam religionem vtcunque offendi norat, id ad ipsum, vt ad hereticæ prauitatis censorem, quamprimum deferrebat. Inter alia exhibitum quoque chirographum illi est, impiis in Christum maledictis & execrationibus refertum; quod in capsula colligendæ transeuntium eleemosynæ, ad templi ostium collocata, cum reliqua stipe fuerat inuentum. Suspiciatus pater id, quod erat, auctorem sceleris fuisse aliquem origine Hebræum,

eorum de numero, qui foris simulant Christi fidem, intus Iudaicæ perfidiæ tenacissimè adhærent, cœpit statim in hoc genus hominū, atq; in dānatam sectā adeò studiosè, & scitè pro concione inuehi, vt breui tēpore omnes ferè, qui excrepandæ petulantiz vel auctores, vel fautores & conscij extiterant, detecti, in carcerem detrusi, debita pœna fuerint multati. His verò ex rebus data Sylueriæ occasio scribendi ad Regē, & maiorem in modum postulandi, vt si Christi fidē, quam eximiè colit, quamque tantopere propagare desiderat, seruata in Oriente velit, operam det, vt pontificia auctoritate tribunalia in India erigantur, in quibus electi in Lusitania viri, prudentia, literis, & sanctimonia præstantes, Religionis causas pro dignitate pertractent. Ita factum est. Atque hoc tam singulare beneficiū, quo Christiana fides in Oriente hodieque sarracta tecta conseruatur, Gonzali literæ peperere. Vt autem erat in pietatem eximiè affectus, ita & illos, qui pietatis causā vi & armis tuebātur, toto animi & corporis conatu adiuuabat. Cū esset Goæ, certo nūtio affertur, Melicum Chiauli dynastam maximis copiis ad oppugnandam Lusitanorum arcem in eadem vrbe sitam ex continente profectum, intra breuissimum tempus adfuturum. Prætor rectè sciens admodum infirmas esse in arce vires ad oppugnationem sustinendam, proindeque certissimum esse in mora periculum, cum paucis militibus, quos potuit raptim cogere, actutum nauim conscendit, atque ad propugnandos socios summa celeritate profi

proficiscitur. Discedens tamen à Gonzalo petit, ut ipse, quæ est apud omnes auctoritate, & dicendi vi populum Goanum excitet, ut in tanta rerum omnium difficultate periclitantibus sociis subsidio currat; nec rem, non tam Lusitanam, quàm Christianam pessum ire sinat. Capit Gonzalus demandatam sibi à prætore prouinciam. Nec mora, signo dato aduocat concionem. Adest subitò frequentissima Ciuitas. Suggestum ipse cõscendit, grauiter causam explicat; impendentis periculi magnitudinem proponit, ut diligenter ac sedulò auxilium ferant, vehementer adhortatur. Paucis, inquit, vobiscum agam, viri Lusitani; nec enim longas moras instantia pericula patiuntur. Quo in statu res nostra Chiauli sit, probè nostis. Neque ego eam meliùs, quàm vestri vobis animi declarabunt. Paululum, obsecro, apud vos considerate, quidnam sit, nobilissimam Lusitanorum arcem fortunæ relictam, in Asiæ totius luce, à Mahumetano hoste Christianæ religioni & nomini infensissimo (quod Deus omen auertat) expugnari. Parum quidem erit, socios vestros, amicos, ciues, propinquos per omnia dura & aspera exercitos, miserè vexatos, bonis omnibus exutos, victosque tandem ac victos barbarorum manibus & crudelitati committi, ferro cædi, in frustra diffecari. Creditis ne, illa vna nostrorum carnicina satiandam dirri hostis sæuitiam, aut ea tantum præda eius auaritiam fore contentam? Haud extinguitur cupiditas habendo, sed accenditur: neque expletur sanguine crudelitas, sed excitatur. Nisi obuiam

malo itur, clades illa nostræ erit principium ruinæ. Aut enim Melicus victoria elatus huc arma superbè inferet, aut quod est procluius, huius capiendæ vrbs spem faciet hosti potentiori. sed hæc minora. Agitur in illa oppugnatione vestra per totum orbem existimatio; & quod est longè grauißimum, honor & dignitas fidei Christianæ. Fingite animis, à Melico non admodum potenti & formidando hoste captâ Chiauli arcem, & propugnatores ipsos partim cæsos, partim in seruitutē abductos: Quid tū putatis reliquum, nisi vt illa tot victoriis ac triumphis, tantaque ac tam incredibili maiorum nostrorum virtute in Oriēte patta, perque omnes orbis terrarum plagas longè latèque diffusa Lusitani nominis celebritas, veluti momento pereat? Dum subito crebris fama rumoribus falsa inuoluens veris, totam per Asiam, indeque per Africam, & Europam vulgat, iuperatos ab imbelli Indo Lusitanos, iam ab Chiauli finibus locisque aliis esse pulsos, & abesse parum quin à tota India summo cum dedecore & ignominia expellantur. Iam verò, quod me magis angit, quoniam ruet res Christianæ? Num dubitare possumus, quin Lusitanorum arce ab infideli hoste capta, magnam iacturam fides nostra sit habitura? Vt enim cōpertum omnibus est, religione stare imperia, atque eam demum firmam esse fortunatamque republicam, quæ vnius veri Dei fidem & pietatem constanter colit; ita nemo vestrum ignorat, ad propugnandam conseruandamque in hisce gentibus Christi religionem, permagni interesse, quàm

quàm feliciter cum hoste congregiamur, quo euentu geramus bella, quàm fortiter vim illatam repellamus; nec posse res nostras, sine maximo fidei incommodo, detrimentum pati. Sed quid ego meis vos sermonibus demoror? ite, ite alacres, quò vos Deus, quò Lusitani Regis nomen, quò nominis vestri decus, quò tandem cuncta diuina & humana iura vocant. Imperatorem vestrum sequimini præeuntem. Addite vos illi & in periculo & in gloria socios. Vix dicendi finem Gonzalus fecerat, cùm magna in tota concione excitatur admurmuratio, atque ad arma clamantium strepitus.

Ergo bellico omnes spiritu agitati, templo confestim exeunt, domos petunt, arma capiunt, ad littus se proripiunt, parata nauigia conscendunt, è portu solunt, velis remisque properant, Chiaulum appellant. Hæc autem omnia adedò promptè festinèque expediunt, vt ante vigesimum diem auctore & comite Gonzalo tanta Lusitanorum militum copia ad Chiauli oram præstò prætori fuerit, quanta in tota Indica ditione, in grauissimis difficultatibus cogi potest. Defuit tamen votis occasio; nam cùm summo tenerentur congregiendi desiderio, hostem, quo cum conflingerent, haud reperere. Vbi enim Melicus rem nouit, adedò graui percussus terrore est, vt obsidione statim soluta, turpi fuga sibi, suisq; consuluerit. Quandoquæ Gôzalus castra sequebatur (quod faciebat nò rarò, ac tum potissimum, cùm ad bellum prætor ipse proficiscebatur,) in eo totus erat, vt militum animos

salutaribus institueret præceptis, atque ad ob-  
eundam, si mori in prælio contingeret, Christiano  
ritu mortem egregiè præparabat. Ob hanc  
causam non solùm militarem turbam oblata op-  
portunitate ad locum aliquem cogebat, ibique  
apprehenso manibus crucifixi Christi simula-  
cro, & consenso tuniulo, si quis erat, vel saxo  
pulpiti loco, vt videri audiique faciliùs posset,  
de Diuina in primis caritate, qua qui moriens  
caret ad inferos deiicitur; de fide, de obedientia,  
de Iustitia, de vera fortitudine, de recta confes-  
sionis, & Eucharistiæ sacramenta suscipiendi ra-  
tione, deque id genus aliis militi necessariis vti-  
liter differebat: sed etiam quocunque se loco oc-  
casio & tempus dabant, pœnitentiæ lauacro ex-  
piabat, vt purgatis ritè animis nullisque pecca-  
torum stimulis conscientiam pungentibus, con-  
stantiùs & alacriùs in pericula ruerent. Per  
id tempus Constantinus Iamij Brigantino-  
rum ducis filius, Theodosij frater, regio  
præfectus cubiculo, vir omni virtutum ge-  
nere cumulatus, summo cum imperio in In-  
diam ab Rege Sebastiano missus, vt eam pro-  
uinciã, quã pro Petro Mascaregna vita functo  
Franciscus Barretus prætor tenebat, Prorex ad-  
ministraret, anno superioris seculi quinquage-  
simo octauo, ingenti bonorum omnium exul-  
tatione Goam appulit. Nihil potuit tanti Prin-  
cipis aduentu iucundius Gonzalo nuntiari.  
Nouerat optimos viri mores, & in Christi fi-  
dem, atque in omnem pietatem valde propen-  
sam naturam. In magnam proinde spem addu-  
ctus

ctus est, fore, ut res Christiana sub eius auspiciis maximum esset per totum Orientem habitura incrementum. Nec ipsum sua spes fefellit. Sc enim Constantinus in omnibus officij sui partibus integrè se gessit, tantumque sua auctoritate & industria per barbaras illas nationes Christi fidem propagavit, stabiliuitque, ut hoc in genere nihil ferè desiderari ulterius poruerit. Multa Gonzalus ad pietatem attinentia à Constantino petiit, & facillè impetrauit. Inter reliqua illud, ut celebre & magnificum toto Oriente templum Thomæ Apostolo, Indiæ patrono, Goæ erigeret. Petitionis causa fuit, quòd anno post ipsius Constantini in Indiam aduentum secundo, (is erat à Christo nato quinquagesimus nonus post millesimum quingentesimum) Narlinghæ Rex cum præpotente exercitu, in quo sexaginta & ampliùs armatorum millia, & Elephantorum ingens copia, Choromandelem inuadens, præter multos mortales in seruitutem inde abductos, plurimamque magni pretij & varij generis suppellectilem, sacras etiam abstulit beati Apostoli Thomæ reliquias, arcula affabrè & scitè laborata inclusas, quæ Meliapore asservabantur. Quamquam Rex barbarus, ubi nouit ea capsâ prædictas reliquias contineri, quas sciebat apud maiores suos in summa semper veneratione fuisse, religione correptus, eam quamprimum restituendam curauit. Cùm igitur hac de re inter Proregem & Gonzalum sermo fortè incidisset, opportunum Pater bene merendi de Beato Apostolo, cui maximè erat deditus,

64 *Vite Gonz. Syluer. Lib. I. Cap. X I I I.*  
occasionem nactus, accusare cœpit Goensium.  
cuium incuriam, quod in ea vrbe, quæ totius In-  
diani Imperij caput est, nullum haberent tem-  
plum, quo ipse Indiæ patronus, tam in ipsos be-  
neficus ac salutaris, priuatim coleretur. Sed ni-  
mirum hæc tibi, inquit, inclyte Princeps debe-  
batur gloria. Te vnum Thomas expectabat, à  
quo dignâ meritis suis, dignam tua magnificenti-  
æ dē acciperet. Vix ista Gonzalus. Prorex verò,  
quo erat in Apostolū animo, pro tā grato sibi cō-  
silio gratias patri ingētes agēs, extēplo misit, qui  
darent operi initium, & quanta fieri celeritæ  
posset, fanum extruerent amplitudine & el-  
gantia clarissimum. Quod propter operarum  
multitudinem, & necessariæ materiæ abundan-  
tiam breui perfectum est. Nequeo sine piaculo  
præterire, quod est à multis observatum, omnes  
Gētiles, qui in hac extruptione operam posuerunt  
(erat autem magnus eorum numerus) Apostoli  
Thomæ precibus adiutos à superstitionū re-  
nebris ad Euangelicum splendorem transiisse.

VITÆ





VITÆ GONZALI  
SYLVERIÆ, SOCIETATIS

IESV SACERDOTIS, IN  
vrbe Monomotapa mar-  
tyrium passi,

LIBER SECVNDVS.

*Prouincialis munere in India perfūctus ad præ-  
dicandū Cafribus Euangeliū designatur.*

CAPVT PRIMVM.



ANNVS agebatur humanæ sa-  
lutis quingentesimus quin-  
quagesimus nonus supra mil-  
lesimum, cū Gonzalus pro-  
curatione Indicæ prouinciæ,  
quam ferè triennio summa fi-  
de, nec minori exēplo administrauit, Antonio  
Quadrio relicta, ad disseminandum per eas na-  
tiones Christi Euangelium sese accingit. Re igi-  
tur cum Deo prius communicata, & ab eodem  
Quadrio quanta potest animi contentione pe-  
tit, facultatem sibi faciat eundi ad Cafres, quibus  
per id tempus veritatis iter tot annorum milli

E 5 \* bu-

bus clausū, aperiri tandem diuina benignitate  
 cœptū erat. Cafres populi sunt ad eā pertinētes  
 Æthiopiam, quam Ptolemæus maiorem vocat.  
 Australē incolunt Africæ partem, quæ inter  
 Prasum promontorium & Hesperios Æthio-  
 pas ab Oriente in Occidentem plagam longissi-  
 mo terrarum tractu protensa, gentes continet  
 feritate barbaras, linguis & moribus diuersas,  
 multitudine innumerabiles, locis infinitas. Re-  
 gio ipsa Ptolemæo & aliis veteribus geographis  
 olim ignota. Apud eosdē Æthiopas pro Impe-  
 riorum diuersitate varia nomina sortitur. Ara-  
 bes & Persæ communiter vocant Zonguibar;  
 incolas verò tum Zanguinos, tum Cafres, id est,  
 sine lege gentem. Nos mutuata ab ipsis appel-  
 latione, populos vniuersim Cafres; regionem  
 euulgato iam ac recepto per orbem vocabulo  
 Cafrariam dicimus. Multi & varij sunt in hac  
 plaga Principes: reliquas opibus & copiis anteit  
 Rex Monomotapæ, hanc ob causam Impera-  
 toris loco habitus. Mozambico vicinior, &  
 propter eboris permutationem notior Lusita-  
 nis Rex Tongis est. Huius filius per eos dies  
 Mozambicum veniens, Christi fidem prædicā-  
 re Lusitano, & mentem intus Spiritu sancto per-  
 mouente, Gentilicis execratus ineptias lustrali  
 aqua tingi voluit. Sebastianus Sala Sofalæ arcis  
 præfectus, vir nobilitate & pietate clarissimus,  
 Tongensis Principis votum, vt par erat, mirificè  
 probans, illum in primis idoneo tradidit cate-  
 chistæ, Christianis præceptionibus imbuendum;  
 statuit deinde, vt maxima totius insulæ celebri-  
 tate

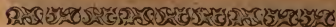
rate & omni apparatu ornatuq; uisendo, Baptismum susciperet. Quibus rebus perfectis in patriam princeps reuersus, Lusitanorum quorundam septus comitatu, Regi patri & cæteris regni primoribus Christianæ religionis ueritatem cælestis lauacri uirtutem, exhibitos sibi à præfecto, atque ab aliis honores diligenter exposuit; eosque in eandem religionem quanta uipotuit, pertrahere conatus est. Fratris suasu & exemplo princeps natu maior non difficile per-motus, iamque se Christo adiungere percupiens, Mozambicum cogitabat, cælesti lauacro expi-  
endus, fuissetque absque dubio profectus, nisi Rex pater profectionem impediisset, certò pollicitus effecturum se, ut ab Mozambico, primo quoque tempore mitteretur aliquis, à quo & catechesi instrui, & sacra vnda ritè perfundi possent. Itaque ad hoc obtinendum destinatur idem Princeps, qui receptum Euangelium suis denuntia-  
rat. Is Mozambicum reuertitur, à præfecto petit patris sui uerbis, Tongem mittat, qui fidei nostræ dōctrinam Tongēlibus explicet, & Regem ipsum, Reginam, Principem, dynastas, ac gentem reliquam diuino liquore abluat. Præfectus Sala negotij conditionem expendens, iudicat opus esse, ut Indicum Proregem faciat certio-  
rem, simulque ab eo petat, aliquos ad eas gentes mittat uiros, literis & uirtute præstantes, qui frangant esurientibus panem, & in tenebris atque in umbra mortis sedentibus Euangelicæ ueritatis lucem ferant. Accepto nuntio Prorex, rem totam societati committit. Prouincialis Qua-  
drius

drius à Deo primùm per orationes quærit, quid & qua ratione sit agendum: petito deinde à Patriarcha Nonio, aliisque religiosiſ confilio, omnē ſuam ac ſuorum operam offert Conſtantino Proregi. Cùm ergo vellet ad eam prouinciam aliquos designare, nec minùs de vllò, quàm de Gonzalo cogitaret; ecce tibi idem Gonzalus tanto animi ardore tantæque conſtantiæ ab ipſo petit, inter alios, quos ad hoc munus delegerit, ſe vnum ne prætereat, ea vt iniecta Prouinciali religio ſit, fore vt non homini quidem ſed Spiritui ſancto reſiſtat, ſi Gonzali deſiderium, & petitionem repellat. Eius igitur votis ſatiſfacit, & eundem ad Cafres concedit facultatem. Si quis rem hanc humano tantùm expendat iudicio, Prouincialem Quadrium, cuiusque conſiliarios non iniuria inculcabit, quòd virum talem ac tantum, quo per id tempus maiorem, pluribuſve commendabilem nominibus, neque in Oriente, neque alibi fortè ſocietas habebat, per ſummas rerum variarum difficultates, & aperta vitæ pericula, non tam ad incertam barbarorum conuerſionem, quàm ad certam mortem miſiſſe videantur. Nam ſi de India tantummodo agitur, quantum ſocietatis intererat, cum Goæ virum habere, qui nobilitate, literis, prudentia, vitæ ſanctimonia, rei communis ſtudio cæteriſque rebus ad eò erat excellens, vt eſſet prorsus nemo, apud quem auctoritate & gratia non plurimū valeret? Quis enim eo vel ad querenda miſeris ſubſidia benignior, vel ad conciliandas inter ſe diſſentium voluntates potentior

rior, vel ad castigandam morum licentiam seuerior, vel ad excitandum in hominum animis amore pietatis ardentior? Quid à summis ab infimis, ab omni sexu atque ab omni ætate non obtineret, qui omnibus erat summè carus, summè iucundus, summè vtilis, nulli prorsus onerosus? Iam verò quid esse causæ poterat, cur incerta ac dubia Castrum ad Christum conuersio certissimis Lusitanorum & Gentilium tam corporalibus, quàm spiritualibus commodis anteponi deberet, præsertim cum ad pertractandos barbarorum animos, aptiores fortasse fuerint, qui & natura & ingenio non nimis ab ipsis discrepant, modò iis sint præditi virtutibus, sine quibus nihil in hoc genere rectè fit. Quare si ad humanæ rationis calculos reuocanda res erit, non deerunt qui Prouincialis consilium improbent, quod & ipsemet, & ipsius consiliarij visi sunt improbasse, cum statim à Gonzali professione, ac si eos facti pœniteret, mirari satis non possent, quonam tandem modo hominis precibus, quamquam feruidis & piè importunis, vinci se passi fuerint. Cæterùm Spiritus, ille Diuinus, qui à fine ad finem attingit fortiter, & omnia disponit suauiter, cum præparatum Gonzalo haberet insignem apud barbaros vitæ mortisque triumphum, eam Quadrio, aliisque eiusdem consilij patribus iniecit mentem, vt quasi inuiti & nescientes id efficeret, quod postea factum à se, vehementer mirarentur, & si fieri posset, infectum vellent. Alia verò ex parte ad eam difficillimam prouinciam expetendam

dam ac procurandam dno præcipuè Gonzalum perinouere; Primum incredibile quoddam iuuandi omnes atque ad Christum perducendi desiderium; quo erga illos Æthiopiarum populos tanto ardentius inflammabatur, quanto eos videbat reliquis ferè orbis nationibus à Christi cognitione remotiores, & ob eam causam cæteris mortalibus longè miseres. Alterum, aspera omnia & aduersa propter Deum tolerandi immensa quædam sitis, quæ neque in Lusitania explere potuerat neque in India poterat. Quæ aliquândo auditus est dicere, dum hoc iter animo agitaret, hîc refertur operæ pretiû duco; sic enim ille secû, O Castrû gēs nō minùs nunc animo, quàm corpore attra & deformis, quam opto, quamque etiam spero, vt purissimo sacri Baptismatis liquore perfusa nigrum animo colorem breui depellas. Vtinam iam inter vos ac vobiscum essem, Æthiopes mihi carissimi, vt Iesum Christum Dei filium, eiusque potentiâ & maiestatem nota vobis efficerem. Faxit sempiternum illud numen, cuius prouidentia mundus gubernatur, vt mihi inter vos vitæ finis sit, proque salute vestra mortem sustineam crudelissimam, atque ita illud assequar, quod summopere desidero; ea nimirum in me exerceatur crudelitas, vt omnia corporis mei membra mille in particulas minutatim concidantur. Quid pati possum tam graue, tam durum, tam asperum ac difficile perpeffu, quo satis queam compensare quantum debeo optimo parenti Christo, quantumque eius causa me agnosco  
vobis

vobis debere, pro quibus ille præacutis clavis Cruci suffixus, & sæuissimis confossus vulneribus sanguinem totū effudit suum? Hæc secum & his similia Gonzalus, antequam ad Cafres destinaretur, veluti proludens, ingentes subeundi martyrij fouebat animo spes.



*Ad Cafres cum sociis proficiscitur.*

C A P. II.

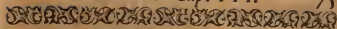
**D**ESIGNATO ad Æthiopicā legationem Gonzalo duo additi socij sunt; Sacerdos vnus, Andreas Fernandius; Laicus alter, Andreas Costa, nota vterque probitate vir, & negotio aptus. His comitatus sub ipsum profectio- nis articulum adit Prore gem, quo salutato ac valere iussu, acceptisque insuper ab ipso ad Reges Tongis & Monotapæ literis ac pretiosis muneribus, Chiaulum contendit. Paratam ibi reperit nauim onerariam, qua in Sofalā conducendus erat Pantaleo Sala, Gonzali propinquus, vt Lusitanorū arcu cum imperio præcisset. Chiaulo feliciter soluit idibus Ianuariis, anno Christi nati M. D. LX. Toto nauigationis tempore pietatis & Religionis operibus sese exercuit. In Beatissimam Virginem Deiparam, quam viæ ducem ac præmonstratricem delegit, eius studium præcipue enituit: meditandis enim illius virtutibus & ornamentis integram diebus singulis horam à prandio decreuit, quandiu du-  
raret

raret nauigatio. Primos tredecim dies, coactis ex mandato Nauarchiad horam certam atque ad certum nauis locum quotquot in ea ex militum & nautarum genere vehebantur, non minori omnium voluptate, quàm fructu, de magnæ Matris laudibus summa animi contentione dixit, instituitque, eodem Nauarcho assentiente, primùm vt vno quoque sabbato, deinde vt diebus singulis eiusdem sanctissimæ Virginis litanix solemniter decantarentur. Nec verò beatissima Virgo pietati defuit suorum; ipso enim purificationis die nauigantibus monstrauit terram, cuius aspectu plures dies catuerant. Sed repentinus casus gaudium turbauit; tanta enim derepente tamque insolens, ea anni tempestate exorta procella est, vt integram noctem mari toto errarint, incerti de via. Cumque ventorū vi nauim retrò agi crederent nautæ; ecce tibi illucescente die iterum Mozambici terra, & in ea eminens templum Deiparæ Virgini, cui à propugnaculo cognomen, religiosè dicatum, summa omnium lætitia & acclamatione conuinus monstrantur; vt nemini dubium fuerit, quin Virgo sanctissima mediis in vndis nauim rexit, tutamque ad portum adduxerit; & singulari beneficio gratam se suarum laudum prædicatori simul, & auditoribus exhibere noluerit. Obseruatum est, quo primùm tempore apparere terram nauiculatus clamauit, Gonzalum recitandis horariis precibus intentum, tunc illum Psalmi 104. vericulum dicere, Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem



vt luceret eis per noctem, quæ ille omnia præ-  
senti Deiparæ patrocínio accommodabat. Vt  
que igitur ad portū appulsa navis, & facta de-  
scensio est, Gonzalus subito ad illud ipsum Vir-  
ginis templum, quod apparuerat, nudis pedibus  
se confert, aliquot ibi dies permanet, assiduæ in-  
tentus orationi, nec summis Pantaleonis preci-  
bus moueri potest, eius vt domum diuertat;  
tādiuque inibi permāsisset, donec intermissa in  
Monomotapæ urbem nauigatio repeteretur,  
nisi acerrimè abstitisset Franciscus Barretus, is  
qui Indica functus prætura Proregi Constanti-  
no imperium cessit. In Mozambico tunc Barre-  
tus erat, quam in Insulam, cū in Lusitaniā  
nauigaret, maris fortuna fuerat delatus. Vbi er-  
go accepit Gonzalum in eo Virginis sacello  
commorari, nec alibi esse velle hominem  
conuenit, discalceatum reperit, & repugnan-  
tem vi penè adigit, vt inde in ipsius domum se  
recipiat. Quæ fuerit Gonzali frugalitas, quan-  
ta animi moderatio & in conuictu vsuque cō-  
muni temperantia, præterire sine reprehensione  
non possum. Cū nauigium partim detinere-  
tur malacia, partim aduersis ageretur ventis, at-  
que eorum vi distractum nauigationem face-  
ret solito tardiolem, prudens nauicularium in-  
cessit timor, ne deficeret commeatus, nisi ad  
angustas parsimonix regulas se stringerent.  
Mandatum ergo cellario, vt quotidianū victum  
cautiùs arctiùsque dispensaret. Gonzalus eo  
tempore, quia facere aliter non poterat, ad ipsius  
nauicularij mensam, quæ nullis arctabatur par-

simoniæ legibus, sumebat cibum, eam tamen moderationem ibi seruabat, vt præter communem portionem, quæ recenti naui lege cuique fuerat statuta, ac si vnus esset è naualibus sociis, nihil ampliùs reciperet. Cubiculo in naui utebatur exiguo & perangusto, nec vlla peruiosa fenestella, quæ posset vento inspirari. Ab eo Gonzalus in maximis solis ardoribus, quibus per illam Africæ oram terreri ac decoqui nauitæ solent, ne momento quidem recedebat, nisi inde vel proximi caritas, vel honesta necessitas ipsum extraheret. Idem vt socij facerent, vehementer ab eo commendatum. Dicebat enim in hisce nauigationibus illud certissimè vsu venire, vt religiosi, qui fastidij leuandi causa se in publicum dant, aliorumque conuictui & colloquiis intersunt, non illis tantùm careant suauissimis animi voluptatibus, quibus perfruuntur ij, qui ab hisce rebus se abstinēt, qui silēt, qui suis se continēt latibulis; verùm etiā si quid habebāt spiritualis succi, totum id, veluti ardentissimis expositum æstibus, penitus amittant. Quas autē Gonzalus inter nauigandum cælestes hauserit voluptates, vel inde colligi potest, quòd affirmare ausus sit, in ea se nauigatione fuisse expertum, Deum esse cibum, qui multò meliùs in mari, quàm in terra animis sapiat.



*E Monzambico in Inhambanem soluit,  
& inde ad Regem Tongis unum è  
sociis præmittit.*

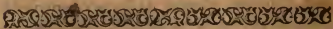
## CAP. III.

**V**BI Mozambicum Gonzalus tenuit, mox ad Tongensem profectionem animum applicuit. Cum verò Pantaleo illa ipsa naue paucis post diebus in Sofalam esset profecturus, possetque Gonzalus, si vellet paululum subsistere, eadem commodè vehi, moræ impatiens, quia nihil tunc habebat potius, quàm vt Tongis Regem & Reginam Euangelij splendore illustraret, sacròque Baptismi lauacro perfunderet, relicto Pantaleone, eiusque nauigio, Zambucum conscendit, & ad urbem Tongem dirigit iter. Est Zambicus, nauigij genus ex palma plerumque, ex alia quandoque materia confectum. Latera habet non ferreis, aut ligneis connexa clauis, sed cæiro, hoc est, stupeo quodam filo, canabi & sparto simili confuta. Cæteris ferè rebus incommodum, vna sola securitate laudabile. Nisi enim vi procellarum aut fluctuum dissuatur, maris pericula egregiè euadit. Nam ad breuia, & syrtes impactum sine damno est, cum maris æstu recedente, quibusdam nixum furculis, veluti in pedes rectum, in vado consistat. Gonzalus igitur cum duobus domesticis sociis,

totidémque externis, Quadragesimæ tempore, Mozambico soluens, per immensos solis ardores, ac non mediocres alias cæli salique difficultates relicta Sofala, ad Inhambanê, qui primus est Tongensis Regni portus, defertur. Ab ipso statim appulsu morbus eum grauiissimus sic inuasit, vt penè ad exitum eius vitam adduxerit. Quo enim primùm die ab Inhambanis portum appulit, ingenti humorum copia ad guttur confluente, parum absuit, quin suffocaretur. Acies verò oculorum sic hebetata est, vt ipsis apertis nihil videret. Ad hæc, præ debilitate vix corpus versare, vix caput tantisper attollere, vix alia præstare leuiora. Ex quo subinde factum, vt ingrauescente in dies morbo, non semel se ad obeundum diem compararit, de martyrij beneficio ceteroquin certus. Hunc ergo in modum animo & corpore vehementer afflictus, qua potuit ratione, ægerimum corpus sustulit, manibusque ac pedibus reptando, in locum vicinum traxit, vbi sub arboris umbra confidens, sublati in cælum oculis, corde magis, quàm voce, Castrariæ negotium, vt credere par est, cum Deo agit. Tum ad Deiparam conuersus, quam eo die, (sabbatum erat) colere impensius solebat, ad inceptum opus prosequendum; eius apud filium opem, operamque efflagitat. Ab hac oratione actutum febris recedit, & vires sensim restituuntur. Vt habere meliùs cœpit, ad inchoatum opus refert animum, atque ab Inhambanis portu, qui ab vrbe Tonge leucas fermè triginta terrestri itinere distat, cum

Castribus quatuor Andream Fernandium mittit, ut de suo aduentu Regem moneat. Breuiac facile Tongem Castres perueniunt; tanta enim sunt agilitate corporis, ut volare potius videantur, quam pedibus incedere. Andreæ tamē, qui ut animi submissionis præberet exemplum, Castrum humeris vectari recusauit, magno prorsus stetit, tanta eos celeritate comitari: sed vires homini Deus suffecit: nam si quod exhiberet defatigationis specimen, nullo ab iis haberetur in pretio, & in via forsitan relinqueretur; tantum inexpedita aptaque ad ambulandum corporis compositione putant esse momenti. Vbi ad urbem ventum, Regem Andreas conueniens, Gonzali verbis salutat. Illum Rex satis honorificè, pro more suo, ac beneuolè excipiens læto animo esse iubet; & paulò attentius intuens, vehementer miratur, quid in tam senili ætate, (valde enim senem ex canitie reputauit, quamuis non esset) tam longum iter tanta celeritate pedibus confecisset. Illico mandat, ut ad defendendum Gonzalum aliqui quàm ocysimè proficiscantur; inter eos, in signum cuiusdam præcipui honoris, nonnullos etiam mittit sibi sanguine coniunctissimos. Interim Andreas Fernandius hospitio tenui, sed pro gentis usu & more, satis nobili, & amplo, ad quietem exceptus, regiis muneribus & salutationibus fouebatur. Frequēter ad eum Regis filij ex patris mādato ventitabant, & propolitis de religione variis vltro citròque dubiis ad multum tempus sermones trahebant. Inter alia munuscula ipso

primo die Elephantis dentes ad Andream Rex misit, quos ille habita primùm ad eodem Rege facultate interpreti donauit. Dum hæc ita se habent, ex recenti itineris labore, atque ex nimia cœli solique inclementia grauissimum Andreas morbum contrahit, quo & propter vim febris & propter extremam rerum omnium inopiam acerbissimè vexatur. Lectus illi nuda humus; cibibus, præter pulcem ex Indici milij farina cum sale mista, aliud prorsus nihil. Hac ratione cùm per dies aliquot, humanis remediis omnino destitutus, grauissimè affligeretur, ope tandem diuina, ante Gonzali aduentū, febris solutus est.



*Tongis situs, & incolarum mores describuntur.*

#### C A P. I V.

**T**ONGE regia vrbs est, & regni caput, vltra æquatorem gradibus circiter tribus & viginti ad austrum sita. Magno alluitur flumine, quod inibi maris æstuario exceptum, propter immistam falsuginem, incommodos habet ad potum latices. Nec alibi in vrbe aqua ad bibendum apta, nisi à remotis fontibus importetur. Loco iacet humili, montibus intercluso, & imperuio ventis. Totum per annum, tribus aut quatuor duntaxat mensibus exceptis, cùm videlicet ad Cancrī tropicum sol cursum efficit, tanta æstus vis, vt torreri omnia videantur. Insigni

signi cœli & soli malignitate, aduenis maximè, noxia est, & penè intolerabilis. Prope loca maritima tantum communiter pluuiarum est, quantum ad humanos vsus satis. Summa in continenti siccitas; ex qua oritur, vt sæpe segetes vel non nascantur, vel natæ humoris inopia, ad maturitatem non perueniant. Indicum milium terra fert, fabam, cicerem, phascolum, & cætera ferè legumina. Gallinam nutrit abundanter: boum genus locis paucis & parcè minorem pecudem pluribus & largiùs. Communis incolarum victus elephanti caro est. Magna huius armenti per agros & syluas copia, qui eius venationi incumbunt, certo à reliquis differunt signo, quod etiam inurunt filiis, vt discernantur ab aliis, qui eo de genere non sunt. Ad hanc venationem centum quinquaginta Cafres plerumque cocunt. His distributa officia, partim elephantorum greges agris palantes quærunt; partim propè nemora, arctos ad tranites, quibus angustus est ad interiorem syluam aditus, armati securibus occultantur. Priores fugere in nemora elephantos compellunt: posteriores, cum bestia per angustas illas semitas singulatim (plures enim simul vnus aditus non capit) cæco sese impetu in syluam recipiunt, magna vi, & dexteritate earum poplites sic à tergo feriunt, vt vel statim, vel paulò post, cum tantam corporis molem sustinere non possint, in terram concidant. Hoc vbi factum, vtraque simul conuenit venatorum cæterua, & cæsa animalia in frustra secat. Proboscidem, quæ pars est potior, regi

destinant; reliquam inter se carnem, eburque partiuntur; atque illam ad esum, hoc ad commercium seruant. Vulgus vna antè & altera retrò pelle tantùm pudenda tegit; cætera nudum. Nobiles linteum induunt ex gossipio, sex vel septem longum vlnas; illud stringunt in medio, cingulis ex arboris cortice confectis: appendunt insuper à collo gladiolos, filo adeò breui, vt vix infra alas demittantur. Ex nobilioribus aliqui Indicis vtuntur vestibus; mediisque brachiis, & cruribus, siue ex ebore, siue ex ære, cui apud illos maius pretium, armillas sibi circulant, ornatus causâ. Arma omnibus communia, præter gladiolos, de quibus dixi, sagittæ sunt, & fræmæ. Ad virilis sæuitiæ & feritatis ostentationem, capitis capillos variè intorquent, & in cornua figurant. Ditiores extremis cornuum partibus induunt aurum, vt elegantiores videantur. Fæminæ sibi vestes modo suo texunt, iisque teguntur, additis à pectore & tergo globulis plurimis precarios imitâtibus. Mille in capite effingunt orbiculatim formas, abrafis ad id capillis. Cafres porrò omnes, qui Tongési Regi obediunt, ex iis ferè sūt, quos patrio vocabulo vocât Mocarangas, genus hominum non nimis ad malum procliue. Multò maximam Castrariæ partem tenent alij, ingenio nequiores, quos Botongos appellant. Hi ex damnata Mahumetis superstitione circumcilionem acceperunt, nihil aliud. Omnes communiter vllum esse in mundo Numen, vllum post mortem præmium aut pœnam, vlla in hac vita bona vel mala opera, infician



ficiantur. Itaque neque idola, ut deos colunt, neque vitæ alterius ullam habent in gerendis rebus rationem. Cum quidquam à quoquam fit, tunc fieri rectè putat, cum fit ex arbitrio & sententia facientis. Auguriis, veneficiis, incantamentis, magicis præstigiis ita dediti sunt, ut ab iis difficillimè auellantur. Cum quis apud ipsos diem obit, eius mortem diligenter occultant, & quo sepeliant loco, aliis ut ignotum sit, sedulo curant. Creduntur enim secum mortem ferre, qui cum moriente, aut mortuo fuere, & ob id facile ab amicis deferuntur. Omnem cuiuscunque morbi & mortis causam in aliquo homine sitam esse putant. Ut verò eum agnoscant, veneficos consulunt, quibus tantam habent fidem, ut quem ipsi designant mali auctorem, confestim si possunt, è medio tollant. Ita paulò ante Gonzali aduentum Rex Tongis fecerat. Cum enim ex veneficis accepisset filiù, què per eos dies amiserat, ideo fuisse mortuum, quòd alius quidam eius institisset vestigiis, statim misit, qui miserum hominem ferro confossum auferret è viuis. Vocum & instrumentorum cantibus maximè delectantur. Choreas exercent, variâsque in iis bellatorum actiones imitantur. Nunc enim vel obsidentes urbem hostes, vel ciues ab hostibus obsessos, nunc milites repente coortos, multis simul partibus inimica castra invadentes; nunc acies ad ineundum prælium aperto in campo hinc inde expositas; nunc alia eiusdem generis compositis artificiosè saltibus mirificè referunt. Ad hæc spectacula pro-

deunt, tum rebus aliis, tum etiam leonum ac tigrium pellibus, aliorumque animalium exuuiis, more suo, diligenter exornati. Pelles sic implicant corpori, ut cum, pede stantes in vno, summa celeritate se in gyrum vertunt, amplius in orbem aperiant sinus; quod in primis magnificum & visu delectabile apud ipsos existimatur. Cum dissolutis choreis ad suum se quisque locum recipit, captam pede arenam tam altè proiicit, ut aciem vincat oculorum. Quando stabilire aliquid iuramento volunt, vel terræ pugillum, vel incensam fauillam manu sumunt, & insufflantes demittunt in terram, tum iureiurando rem affirmant; aut negant. Solemnior alius est iurandi modus, atque is talis: Primùm ante bellicum Regis tympanum, cuius ad leucas quatuor auditur sonitus, poplites flectit iuraturus: eius deinde corio dextram imponit: tum illud osculatur: demum hæc ipsi, ac si non tantum sensum & rationem, sed etiam diuinitatem habeat, verba facit: Iureiurando adigor confiteri, an tale crimen susceperim. Si factus reus sum, en adsum, cædite me; si culpa careo, ne patere innocenti mihi vitam eripi. His dictis, manum iterum tympano imponens, osculumque repetens, surgit. Tanta verò illis barbaris in hac tympani cærimonia religio est, ut credant illico moriturum, qui eo modo factum iuravit. Impensè venerantur. Mosibum (sic appellare videntur fortunam, quam & Arabes nonnulli, & alij Ethnici Nasibum vocant.) Hunc Mosibum & suis maioribus fuisse, & sibi quoque

que aiunt esse propitium, cum faulstè res cedūt. Huic acceptum referunt, quòd gratia valeant apud alios, quòd prosperè negotia agant, quòd lucrentur. Et verò, licet Cafres vniuersim nec Deum colant vllum, vt dixi, nec immortales esse hominum animos agnoscant, eorum tamen nonnulli ex frequenti cum Lusitanis & Saracenis consuetudine Numen aliquod esse fatentur, quod Vimbe vocant, & immortalitatem concedūt animorum. His religio nostra utcunque arridet; sed ingenio adeò sunt obtuso, & crasso iudicio, vt puerorum instar, facilè suscipiant Christianam fidem, facilè relinquunt susceptam. Quid enim hominis inter sit, Christi legem profiteri, & seruare, haud satis capiunt. Hoc tam illis ex hac mentis hebetudine consecutum est bonum, quòd cum superioribus annis ex Mahumetana impietate quidam, cuius ignoratur nomen, multò maximam Caftrariæ partem scdissimis pseudoprophetæ erroribus imbuerit, præter circumcisionem, quam vt suprà memorauimus solum retinent Botonghæ, nullum prorsus aliud nefandæ superstitionis vestigium in hisce hominibus relictum sit; vt ad Christiana sacra suscipienda, hac etiam ex parte minùs sint impediti. Cum tanta animi tarditate concordant gentis mores. Hi planè ferini sunt, nec vlla culti disciplina. Nihil nisi commodi sui causa, faciunt. Deberi sibi, ac sua esse credunt omnia, quæ dono accipiunt: vnde nulla apud ipsos beneficiorum memoria. Si quem ex iis insigni aliquo beneficio inane afficias, & leue tibi

tibi ab eo exhiberi officium vespere desideres, nisi pretium soluas, non obtinebis. Iustitiæ, cuius tantus est splendor, vt latere non possit, ne nomen quidem agnoscūt. Id sibi licere putant, quod libet. Sua cuique voluntas agendi lex est. Nec timore Numinis, nec amore virtutis à scelere manus abstinent. Furta, cædes, adulteria, & quidquid grauius est, cū nihil ab iis, quos lædunt, sibi timent, facillimè perpetrant. Filij à parentibus ne leuiter quidem increpiti, quantumuis ipsis non solū scientibus, sed etiam spectantibus delinquant. Quare illa omnium domina ac regina ratio, vix maius in his, quàm in bestiis, à quibus omnino abest, exercet imperium. Veruntamen Lusitani sunt prudentia & iudicio præstantes, atque in illis Castrariæ regionibus diu multūque versati, quibus gentis natura, morēque optimè noti, qui negant Castres sic esse natura rudes, vt nequeant bonis moribus imbui, si excolantur; illāque peruersè viuendi, pèrque omnia scelera liberè vagandi rationem non ad ingentem eorum feritatem, sed ad inueteratam inter ipsos per tot secula & ætates impune agendi consuetudinem, putant esse referendam. Compertum enim est, eos ab incultis illis Æthiopiar saltibus in Lusitaniæ vrbes oppidāque abductos politioris vitæ ysu mitescere, & humanis atque etiam vrbaniis moribus assuefieri.



*Tongem Sylueria defertur , &  
Regem regionesque baptizat.*

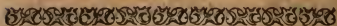
C A P. V.

**G**ONZALVS sub ipsas sanctioris hebdomadæ ferias , morbo diuina ope , vt dixi , superato , postquam sacra morientis ac resurgentis Christi mysteria , concurrentibus ad Inambanis portum omnibus , qui circum erant , Lusitanis , Ecclesiastico ritu celebrauit , mox Castrum humeris sublatus , Tongem defertur. Vt autem ipsum , & eius socium Andream Costam aduentare audisset Andreas Fernandius , sicut erat , corpore admodum imbecillo , & viribus penè consumptis , contineri non potuit , quin procul ab vrbe obuiam procederet venientibus , & se infirmum infirmis coniungeret. Gonzalus enim nondum erat viribus confirmatus , & ipse Costa valetudine etiam utebatur valde incommoda : vbi ad congressum venire , vix dici potest , quanto , inter præclara fraternæ caritatis & beneuolentiæ signa vtrique exhibita , gaudio spiritus perfusi sint. Non putauit Gonzalus sibi cunctandum. De via fessus , nec satis consistens , Regem adit , datas ipsi à Constantino Prorege literas offert , aduentus sui causam exponit. Hisce rebus maiorem in modum latus Rex , ita in primis literas accepit , vt se à Prorege singulariter honoratum , palam testificaretur. Mox  
Regi

Reginam, principes filios, cæteramque domus suæ nobilitatem ad audiendum Gonzalum acciri iubet. Adest frequens aulæ regię nobilitas. Adsunt & alij Cafres notæ inferioris, nobilibus permisti. Tū attentis omnibus ac stupentibus de Christi fide dicere Gonzalus aggreditur, primaque ponit Christianæ doctrinæ fundamenta. Pauca eo die inculcata; reliqua in sequentes omiſſa, & pedetentim exposita; donec aptè omnes Christianis præceptionibus instructi, & cælesti lauacro idonei iudicati. Tum verò celebritate, ut locus ferebat, maxima, splendidoque rerum variarum apparatu, lustrali aqua simul aspersi Rex, Regina, Regij liberi, propinqui nobiles permulti, & quotquot ferè in aula erant. Constantini nomen impositum Regi, in memoriam & magni Constantini Imperatoris, sub quo florere Christiana religio olim cœpit, & Constantini Brigantij tunc Indiæ Proregis, de ipso Tongèſi Rege, deque eius ad Christi conuersione optimè meriti. Regina Catharinæ, Reginæ soror Isabellæ nomen accepit. Illa à Catharina Ioannis Tertij Lusitanorum Regis coniuge, & Caroli Quinti Imperatoris sorore, hæc ab Isabella Odoardi Principis vxore, Iamij Brigantinorum ducis filia, atque eiusdem Proregis Cōstantini sorore. Regis filij & alij viri principes aliis quoque Lusitanorum principum nominibus honorati sunt. Septem hîc hebdomadas commoratus Gonzalus est; quo tempore tantum Christo adscripsit Æthiopum numerum, quantum studiosissimus quisque posset optare,

optare, sed non erit à loco alienum, quid ipse  
hac de re, ad socios, qui in India erant, è Castra-  
ria scripserit, ex quadam eius epistola propone-  
re. sic enim post alia: Duplici ego de causa, ca-  
rissimi fratres, hac ad vos scribo: prima ut illud  
meminerim, quod nemo vestrum ignorat, ne-  
que ignorare potest, si Deo, eiusque obsequio  
iuxta sacrosanctæ obedientiæ præscriptum to-  
tos nos ac penitus tradiderimus, fore, ut ille no-  
bis vita & salus sit, omniâque ad vitam & salu-  
tem necessaria abundantissimè suppeditet: al-  
tera est; ut intelligatis, cum morbo aliquo vel  
alio vitæ incommodo Dei causa præpedimur,  
tunc ipsum per se nostra gerere negotia, & otio-  
sam atque inanem esse hominis operam, quan-  
do sine illa aliquid sibi diuina bonitas agendum  
assumit: quare siue vllam sanitatis passi iactu-  
ram, siue aliis inuoluti malis à proposito retar-  
demur, ferenda nobis æquo animo omnis rerû  
vicissitudo est, ac rota nostri, nostrorumque ne-  
gotiorum cura in Deum iactanda; ipsique infi-  
nitæ semper agendæ gratiæ, quòd efficere solus  
velit, quæ nos ob animi nostri elationem & pra-  
uitatem corrumpere potius, quàm efficere-  
mus. In nobis ipsis obseruate, carissimi fratres,  
quod dico. Cum enim grauissimo omnes tene-  
remur morbo, essemusque ad omnia planè ine-  
pti, multò plus diuina præstitit bonitas, quàm  
viribus integris sperare, aut etiam cogitare nos  
ipsi poteramus. Nihil igitur nostra ægritudo no-  
bis, aut Castrum conuersioni incommodauit;  
quin potius magnum attulit adiumentum, ut &  
vitiū

virium nostrarum infirmitatem, & immensam Dei clementiam melius agnosceremus. Quod ad me attinet, in Monomotapæ regnum, Duce numine, propediem proficiscar. Aiunt plurimum illic Dæmonem artibus suis, & præstigiis valere, nec miseros tantum Castres vanis superstitionibus irretitos dare in barathrum præcipites; sed iis quoque, qui à vero Deo stant, insidias tendere, & miris in eos modis sæuire. Ego cælesti fretus auxilio diaboli vim & dolos nihil timeo. Tantum opto, ita me Deus iuuet, ab eius diuina voluntate vt ne latum quidem vnguem vnquam discedam. Hoc vt præstem, vestris mihi precibus obtinete.



*Tongis Rege sacra vnda expiato, aliquot post dies relictis sociis in Mozombicum Gonzalus reuertit.*

## C A P. VI.

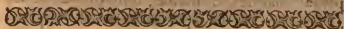
**T**ONGENSIVM Rex Christi militiæ feliciter adscriptus, illud in primis sedulò curauit, vt per literas Baptismi beneficium Proregi Constantino, secundum Deum, referret acceptum. In Conimbricensis Collegij Societatis Iesu archiuio literarum exemplar repertum est, Lusitana lingua scriptum, quod in Latinam bona fide



na fide conuersum hoc loco ponam. Excellentissime Domine, nolim ad litteras tuas responsum à me expectes aliud, quàm quod ab eo dari potest, qui à veri Dei cognitione, atque ab amore Christi Iesu libertatis humanæ allertoris tot annos alienissimus fuit. O quantum toto antea vitæ tempore à recto veritatis tramite aberrabam, dum omni ope & opera conabar populos mihi subditos in officio continere, nec curabam interim, vt æterno Principi ac Regi regum Deo debitam præstaremus obedientiam. Non possum equidem tuam in me beneuolentiam, & caritatem non summo opere mirari. Famine consumptus miserè peribam, sed tu, Inclyte Constantine, ac tuus inprimis Rex, firmissimum religionis columen, meum mihi porrexistis panem, ad Christi, inquam, fidem, ad cæleste laucrum, ad diuinas Christianorum epulas nihil tale merentem, nihil tale cogitantem per ministros vestros me inuitastis & perduxistis. Laudetur infinitè Deus, qui lucis suæ radiis mentem meam illustrat, vt apertè videam, quàm sublimis hæc sit, quam media Christi fide, inter nos contrahimus, cognatio; quantumque mea intersit, cum potentissimo & maximo Lusitanæ Rege, atque etiam tecum, qui pro illo rem Indicant administras, societatis iure esse ligatum. Quæ enim enarrare valeam, quæ & quantæ ex hoc religionis & amicitie vinculo mihi & regno meo proueniant utilitates, siue temporalia bona spectentur, quæ finem habent, siue æterna, quæ sunt perpetuò duratura? Talibus enim sociis ho-

nor nobis tantus est, vt esse maior non possit; redditus, & vectigalia summopere augentur; stabilitur regnum, eiusque securitas; & quod est longè optimum, magistros accipimus, à quibus docemur, & quonam modo rectè nunc viuere, & æternam postea consequi possumus felicitatem. Quare inuictissime Prorex, tibi ac Regi tuo me regnùmque meum libentissimè offero. Quàm verò ex animo hæc faciam, testis ipsa sit, cui me sacramento obligauì, Christi religio. Illud te multis ac supplicibus verbis oro atque obtestor, vt qui nobis per tuos salutis monstrasti viam, per eòdem, duce inprimis Deo, quantum erit in te, iuues, ne ab ea, vllis vitæ incommodis retardati, vel minimum deflectamus. Vale. Gonzalus etsi diebus singulis multos Tongenses per Baptismũ Christo iungebat, nec putabat difficile fore, vt si in eo regno diutius persisteret, humani generis hostis ab eo fauente numine, penitus depelleretur; quia tamen maximi illius Monomotapæ Imperatoris ad fidem conuersio tandiu expetita, cuius potissimum de causa illud iter erat susceptum, vehementer ipsum vrgebat, re prius cum Deo communicata, statuit tandem relictis in Tongensi regno sociis, qui tam feliciter inchoatum ibi religionis opus prosequerentur, in Monomotapam proficisci. Regem igitur Constantinum adit; quid consilij ceperit, exponit; relictos socios, & nouum Christi gregem eius curæ ac fidei obnixè commendat, demum bona cum venia Inhambanem repetit. Multos in via Christianis præceptis prius informatos, quatenus

quatenus temporis ratio patiebatur, salutari aqua abluit; inter quos nonnulli Xequij, Betangarum reguli, fuere. Ad regna quoque vicina ex itinere diuertit, iisque Euangelij lucem intulit. Cum iis verò, quos Christo lucratus est, Regis alterius, Tongensi potentioris, filius fuit, quem Mozambicum secum duxit, ut solemnibus pompis, & apparatu magnifico Christianis Sacris initiaret. Rex autem ipse non solum passus est ab se filium abduci, verum etiam Gonzali prædicatione in rem Christianam egregie affectus, & se fidelium numero aggregari, & fidei nostræ leges suo in regno ab Euangelicis præconibus divulgari percupiebat. Sed res in tempus aliud opportunè dilata. Ad Inhambanis igitur portum peruenit Gonzalus; inde Mozambicum contendit, ut nauigium & reliqua ad Monomotapicam profectionem necessaria compararet.



*Gonzali socij post maximos labores  
apud Tongenses exantlatos Mon-  
zambicum atque Indiam  
repetunt.*

## CAP. VII.

**F**ERNANDVS, & Costa Gonzali socij,  
cùm ob alias causas, tum ab eam maximè per-  
tris

tris disiunctionem ægerrimè tulere, quòd eius carere cogerentur conspectu, quo adiutore ac socio nullas difficultates, quæ in hoc promulganda fidei ministerio solent esse plurimæ, & grauissimæ, nulla etiam incommoda pertimescerent. Sed illud inprimis eorum animos sollicitabat, angebatque vehementer, quòd parentem optimum, desertum à suis, atque omni humano auxilio destitutum, per ignotas Castrum regiones, perque immensos animi & corporis labores in apertissima vitæ pericula ire permisissent. Cæterum à Gonzali discessu, sic vt erant mœsti & anxij, ad fidei negotia conuertère sese; cœperuntque pro sua quisque facultate gentilicas superstitiones radicitus extirpare, hostiliter veneficia persequi, dæmonum fallacias & præstigias prodere, vnius veri Dei cognitionem animis inferere, immortales esse mentes hominum, & decreta post hanc vitam bonis præmia, malis supplicia, aliâque Christianæ, religionis dogmata ad salutem necessaria palam facere. Mirum, quantum laboris & molestiæ in hac vinea colenda Andreas Fernádus potissimum exforbuerit. Haud erat difficile, barbaris Castris persuadere, Christi vt legem acciperent; id quidem nullo ferè negotio faciebant: sed eniti, vt semel acceptam ritè seruarent, nevé suos cum illa miscerent errores, id erat egregio patri non modò difficile, verum etiam valde periculosum. Nam cum ad veneficia, incantationes, sortilegia, supersticiosos iurandi modos, atque ad alia flagitia, ex pristina consuetudine redirent, ob idque à Fernandio

nandio reprehenderentur, præcipiti insania furentes sic in ipsum facto agmine irrebant, ut parum sæpe abtuerit, quin sagittis confossus interierit. Duo potissimum erant mala, quæ barbaris illis sic adhæserant, ut quàm difficilimè ab iis auelli possent. Vnum ex Mahumetana & Gentilica turpitudine ortum, quo plures sibi quisque, cum quibus simul viueret, cõparabat vxores: Alterum ex antiquata Iudæorum lege deriuatum & mordicus retentum, quo frater vnus alterius fratris, absque liberis decedentis, coniugem matrimonio sibi copulabat. Cùm ergo Fernandius enixè contenderet, ut qui nomen Christo dederant, ab vtraque impietate penitus abstinerent, nè cum luce tenebras, cum Christo Belial coniungerent, eius monita & obiurgationes adeò iniquè ferebant, ut perciti furore eiusdè oculis & collo frameas, manusque frequenter intētarint, sublato etiam clamore, quo se inuicem hortabantur, ut reprehensorem suum vel ferro cæderent, vel iniecto igne simul cum domicilio absumerent. Verumtamen tantus tamque præceps barbarorum furor vi diuina coercitus innocentis vitæ pepercit, quam truculenti Regis sæuitia sanis irritata consiliis absque dubio eripuisset, nisi eius quoque conatus eadem vis diuina irritos fecisset. Sunt apud Cafres quidam, quos Sangas ipsi vel Sengos vocant; vulgò habentur sapientes; cùmque cæteros nequitia superent, & veneficiis ac superstitionibus sint impensè dediti, eos tamen, qui hisce maleficis artibus se dedunt, ut homi-

num generi valde noxios, hostiliter persequuntur. Quem verò esse veneficum declarant, quamuis ab eo crimine longè ablit, is statim & veneficus creditur, & eo nomine punitur. Huius ergo maleficii insimul à Sangis apud Regem Ferdinandus est; idque duabus potissimum rationibus & ab illis probatum, & à Rege creditum. Prima, quòd id ætatis cùm esset (propter canitiem enim plusquam centesimum annum putabatur excedere,) tantam haberet animi & corporis firmitatem, ac robur, ut vi & laborum tolerantia iuuenes superaret: altera, quòd librū manibus gestaret (id Breuiarium erat,) eiusque folia percurreret ac legeret; nam cùm typici apud illos characteres non essent, nec vlla ratio similium librorum, quid liber ille, eiusque voluntatio aliud esse posset, quàm veneficium, non intelligebant: vulgata per barbaros fama, Ferdinandum esse veneficum, prius fermè creditum, quàm dictum est. Quapropter non alij tantum, sed ipsi quoque Sangi valde ipsum metuebant, vehementerque oderant, & quoad poterant, eius conspectum vitabant. Cùm verò de extirpandis atque extinguendis veneficiis Rex aliquandò cum Sangis egisset, de eorum consilio statuit, ut iisdem ipsi summa adhibita diligentia veneficos & veneficia tota vrbe quærent, & tanto terrore populum liberarent. Illi comparata armatorum manu postquam alia lustrarunt loca, veniunt ad templum, ut si qua ibi veneficia sint vno & eodem cum reliquis inclusa vase deferant ad Regem. Rei pater conscius ad ianuam exit,

exit, ingredi volentes aditum intrepidè atcet, acerbè increpitat, vas de manibus eripit, in terram dejicit, pedibus concalcat. Tanta hominis libertate attoniti barbari, continent manus, nec mali quidquam inferre audent. Erant inter Sangas duo, Regis frater unus, Reginae alter; patris isti factum considerantes non nihil conquesti sunt, additis etiam de futura vindicta minis. Dicebant enim gravissimam Regi iniuriam fuisse à patre illatam, quæ nisi eiusdem morte, non posset debite expiari. Ille eadem, qua Sangis restitit constantia, his quoque respondit, paratissimum esse se ad oppetendam pro veritatis assertionem ac defensione mortem, nec posse quidquam sibi felicius contingere, quàm ut pro sempiterna Regis atque omnium Tongensium vita temporalem ipse vitam amittat; denique nulla prorsus rerum difficultate, aut mortis metu, suo se officio defuturum. Ea est horum barbarorum fatuitas, ut credant Regem suum pro arbitratu cogere in sublimine nubes, statis temporibus pluuiam segetibus dispensare, dominari ventis ac tempestatibus, mutare posse tempora, rerum vicissitudines & varietates efficere. Ex tam stulta persuasione illud oritur, ut cum alioquin vilius ipsum, quàm bouem, aut equum pendant, hac tamen ex parte miro colant obsequio & obseruantia. Si quando aliquos terrere velit, nihil illis minari potest terribilius, quàm si dicat effecturum se, ne suspensæ in cælo nubes soluantur in pluuias, desitque satis necessarius liquor. Rex Tongensis etiam post Baptismum gentilico more hanc fi-

etiam & inanem sibi vlrpabat potestatem, nec  
 tumidam mentem monitus deponebat. Pati id  
 diutius Fernandius non potuit: itaque oblata  
 aliquando opportunitate, frequentissima aula  
 in Regem inuehitur: Quid, inquit, tam superbè,  
 ac tam impiè tibi, Rex arrogas, quod tuum non  
 est? An nescis potentia esse diuinæ, non infirmi-  
 tatis humanæ, præcepta ventis nubibusque im-  
 ponere? vbi nam tibi cœli clauēs vt illud pro li-  
 bito aperias & claudas? Age verò, quādo te plu-  
 uia iactas auctorem, profer in hac hominum  
 frequentia, vel id tantum, quod nō est cognitu  
 difficile, qua nam ex materia nubes consistit,  
 cur in sublime tendant, qua vi huc & illuc a-  
 gantur, quòd aliquādo in aërem, nonnunquam  
 in aquam dissoluantur? Si isthæc, quæ minima  
 sunt, & Philosophis non ignota, tu ipse ignoras,  
 quid nubium, quid pluuiarum, quid tempesta-  
 tum tibi imperium impudenter iuxta & ineptè  
 vsurpas? Agnosce communem rerum condito-  
 rem, cui in Baptismo fidem tuam iureiurando  
 adtrinxisti. Vnus hic est omnium Dominus; cu-  
 ius ditione ac numine geruntur omnia; qui hu-  
 manis rebus non solùm vniuersis, verumetiam  
 singulis consulit, qui cursus astrorum, mutatio-  
 nes temporum, rerum vicissitudines, ordinesq;  
 conseruat; qui hominum commoda vitasque  
 tuetur. Hic est qui vapores è terra in sublime  
 tollit, cogitque in nubes, quique de thesauris  
 suis profert ventos, quibus eadem nubes huc il-  
 luc impulsæ, perque varias cœli stationes dissi-  
 patæ, atque in humorem resolutæ terram augēt  
 imbris,



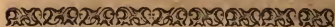
imbribus, non vno decidentibus impetu, sed guttatim defluentibus. Nūquid niuis aut grandinis officinas aliquando intraſti? Tu ne ille, qui tonitrus, qui fulgura, qui fulmina fabricas? Effice nunc ſi potes, vt aër repēte cogatur in nubē, & hæc in aquam reſoluta arentem humectet terram. Si nulla tibi adhæc poteſtas, quid te pluuiarum mentiris patrem, ac miſerum populum fallaciter deludis? Id ſaltem vel ſemel effice, & tuam prædicabimus poteſtatem, ne iacentes campi, quos cernimus, matutino madefcant rore. Quòd ſi ne hoc quidem potes efficere, agnoſce eum, cuius à nutu pendent omnia, ſupera, inſima, media; quique arbitrio ſuo cuncta diſpenſat. Homunculum te fatere vnum de multis, qui non minùs, quàm reliqui, miſeriis premeris, curis fatigaris, ærumnis conſumeris. Venerare Deū, qui te ac totum genus hominum benignè fouet, & ſuſtentat. His dictis, patefacta fraus, deſtructaque impia Regis de ſe & apud ſuos exiſtimatio, rationis enim vi coactus non dubitauit corā fateri, nullam ſibi in pluuias atque in id genus rerum eſſe poteſtatem. Magna Caſtres, qui aderant, tam apertæ confeſſionis tenuit admiratio, ſtatimque rei fama ab aula & vībe egreſſa abſentium quoque aures compleuit. Sed erat de cunctis nemo, qui & Andreæ orationem, & extortam Regis confeſſionem eiſdem Andreæ beneficiis non adſcriberet. Aiebant maximum eſſe Sengum, cuius potentix Sengorum nullus, ne omnes quidem ſimul poſſent reſiſtere. Rex inter omnes cū bene grandem ſibi honoris &

auſtoritatis partem ademptam crederet, non occultum modò in patrem odium fouere animo cœpit, ſed externis etiam ſignis apertè illud declarauit. Ex eo enim tempore nec facilem volebat eſſe Fernandio aditum ad ſe, nec docilem præbebat aurem diuina præcepta inculcanti, nec à gẽtiliciis ſuperſtitionibus, quamuis ſeuere monitus, abſtinebat. Regem cæteri imitati, angue peius patrem oderant. Vnde factum, vt toto biennio, quo illic fuit, incredibiles paſſus ſit calamitates. Nam poſt Gonzali diſceſſum, cùm Andreas Coſta multis & grauibus oppreſſus morbis, nec vllum iis locis haberet vitæ remedium, nec operam ſuam laboranti Fernandio poſſet impèdere, eo inibi relicto Mozambicum petiit, gratia ſanitatis. Fernandius ergo omnia extrema apud Caſres expertus, tantum mortuus non eſt. Nullus illi erat, cum quo, aut leuamenti cauſa tantisper colloqui, aut ſua conſilia poſſet communicare. Multos ſæpe dies nihil prorsus edebat, quod ad vitam conſeruandam videretur ſatis; nec habebat pecuniam, qua cibos emeret, neque eos poterat precariò parare, cùm nullum beneficentiæ aut miſericordiæ apud immanem illam gentem veſtigium ſit. Ne penitus fame periret, coactus eſt tenuem illam ſupellectilem, quæ ſacris templi vſibus erat dicata, alimento permutare; iis exceptis, quæ profana fieri ſine ſcelere nō poterant. Ad hæc lenta quadam conſumebatur feбри, quæ intimis infixæ medullis ad tantum languorem corpus traxerat, vt nec membris vti, nec ſenſibus poſſet. Mors itaque

que illi perpetuò ante oculos obuersabatur, qua nihil putabat sibi posse iucundius contingere, cum summo arderet desiderio vitam in tanta rerum difficultate & inopia propter Deum amittendi. Hæc vna cogitatio nonnihil eius animi tangebatur, ne fortè intumatum corpus putredine sua aërem inficeret, & aliquorum sanitati incommodaret. Certò sciebat, sepulcro cariturum, si illic moreretur. Nam cum Cafres à tangendis demortuorum cadaueribus adeò superstitiosè abhorreant, vt vix parentes, nec nisi admodum secretò, filios sepeliant, dubitare non poterat, quin mansurus esset insepultus, nisi adhuc viuens aliquod sibi quæreret sepulturæ remedium. Ne igitur iis mortuus noceret, quorum salutem tantopere viuens procurarat, hanc parandi sibi sepulcri iniit rationem. Ligneæ erat domi arca, qua pro lecto utebatur: huius à tergo fossam excauat, excipiendo cadaueri idoneam, vt dum Cafres, quorum est nimia rapacitas & cupido, post eius mortem ingressi domum ad ea deripienda, quæ crederent in arca esse, in aduersam partem operculum leuarent, supra impositum cadauer suo pre pondere in fossam decideret, ac per eum modum sepultum maneret. Hoc erat Fernandi hisce de rebus consilium. Statuerat enim non priùs ab illis barbaris erudiendis desistere, quàm eum vires viraque deficerent. Sed illa hominem cura vehementissimè urgebat, quòd cum vulgò veneficus haberetur, nec ea opinio à Castrum animis vllò modo auelli posset, nullum ex suis maximis laboribus

bus sperabat, fructum se consecuturum. Præterea Rex, quoniam paulò antè propter arrogatam sibi in pluias potestatem acerbè fuerat à patre obiurgatus, & propter cōtinuas obtrectatorum calumnias ita iam illum auersabatur, vt miserit, qui verbis suis nuntiaret, si vel momēto temporis in Tongensi regno vellet consistere, sciret sibi omnino veritum, tam Christi legem vlli hominum prædicare, quàm patrios Tongensium ritus, & vsurpatis per tot secula tantaque omniū approbatione cultas cæremonias vlllo modo reprehendere. Quamobrem tali pater mandato accepto, adit Regem, liberè affirmat, in eas se regiones non ideo venisse, vt ebur, aut alias, quæ inde auehi solent, merces in Indiam vel Europam exportaret; neque esse se ex eo negotiatorum genere: mercaturam exercere multò nobiliorem; causamque aduentus sui, quod iam Rex ipse debeat satis agnoscere, non aliam esse quàm salutem animarum; ac proinde idcirco illuc cum sociis venisse, vt viam vitæ errantibus monstraret, vt sparsa Euangelij luce infidelitatis tenebras discuteret, vt ipsos diuinis imbueret præceptis, & in Christi ouile adduceret. His verò si operibus sibi interdicaretur, nihil esse, quòd eo in regno vltrà permaneat; multòque esse satius, vt quod sibi vitæ reliquum est, apud veteres Dei cultores, quàm apud impios desertores transigat. Velle igitur in Indiam, vnde venerat, reuer-  
ti, ibi se dum vita erit, non cessaturum, summis Deum precibus obsecrare, vt misericordibus oculis Tongense solum benignè despiciat, nec  
finat

sinat sementem fidei, faustis in illud initiis iactū,  
luctuoso fine perire. Post hæc à Rege Fernan-  
dius discedens, in Indiam profectus est; in quam  
propior mortuo, quàm viuo peruenit: statimque  
tum ipse per se, tum per alios internuntios, &  
cum Indico Protege, & cum Rege Sebastiano  
de Castrum remedio sedulò tractauit. Ex quo  
tandem effectum, vt anno salutis humanæ M. D.  
LXIX. non exigua ad illas partes classis mittere-  
tur, in qua Euangelici erāt ex societate Iesu præ-  
dicatores, qui vel sopitam fidem suscitarent, vel  
expulsam restituerent.



*Gonzalus è Mozambico in fluuium Ma-  
sutum, inde per Quilimanem &  
Loabum in Senam oppidum  
venit.*

## C A P. V I I I.

**I**Nterim Gonzalus paratis in Mozambico ali-  
quot ad Monomorapę Regē muneribus, vl-  
tra illa, quæ à Protege in India acceperat, & re-  
bus cæteris ad protectionem necessariis, quæ  
omnia Pantaleo Sala arcis Sofalæ præfectus mu-  
nificè & liberaliter illi donauit, quarto decimo  
calendas Septembres, anno à partu Virginis  
quingentesimo sexagesimo supra millesimum,  
cum

cum lex Lusitanis, Francisco Borchiaro, Fráncisco Costa, Aluaro Prima, Antonio Diazio, qui interpretem agebat, & aliis duobus, quorum ignota mihi nomina, Myoparonem conscendit, illamque Africæ oram legens, bonam eius partem secunda nauigatione transcurrit. Antequam ad fluminis Mafuti ostium veniretur, tam fœda repente tempestas coorta est, vt dubium non fuerit, quin naue & nautis vndarum impetu absorptis imponendus esset nauigationi finis, nisi Gonzali preces obstitissent. Protinus enim editiorem ascendit Myoparonis locum, ibique sublatis in cælum cum clamore manibus, Domine, inquit, salua nos, perimus. Ad hanc vocem venti confestim ponunt, euanescent nubes, inclarescit aër, compressis fluctibus sedatur mare. Nec multò post ipso S. Hieronymi festo die fluminis ostium superant, factaque descensione plicatilem in littore excitant aram, in qua rem diuinam Gonzalus facit. Tanta tunc erat in cælo, vt memorât, Solis vis, tam vehemens in Sole ardor, vt & Lusitani terræ calorem ferre calcæati non possent, & Gonzalo inter sacrificandum toto ex capite pustulæ eruperint, quas tamen ipse naturæ reliquit curandas, cum medicamenta non deessent. Tertio post die ad amnem Quilimanem, ex Cuama profluentem, vela faciunt, eoque haud facili cursu vehuntur. Est in interiori Æthiopia latè patens lacus, trecenta longus milliaria. Tres ab eo exeunt celeberrimi totius Africæ fluij, Nilus, Zaires, Cuama. Nilus in mare internum; Cuama aduerso cursu septem

& octo

& octo ostiis in externum influit. Ex his ostiis duo cæteris grandiora, alterum, cui Loabus nomen, ad australem plagam gradus septem cum dimidio ab æquatore distat: ab Euronoto versus aquilonem excurrit, & ingentem aquarum copiam immittit in mare. Alterum Quilimanes est, de quo loquimur. Hoc magis in Septentrionem flectit, primumque à Mozambico in Europam nauigantibus occurrit. Cedit Loabo aquarum multitudine, à quo triginta leucis disiungitur; nec potest, nisi sex tantum anni mensibus, nauigari. In ista duo vario flexu ac reflexu cætera influunt refluuntq; Cuamæ brachia. Totum ferè terrenum, quod hoc flumine alluitur, campestre est. Gens locis variis nonnihil diuersa, magna ex parte deformis visu, & cultu horrida; Nonnulli rubram cretā, ficulneo quodam oleo, & aliis ingratis medicamentis coagmentatam, incrustant capiti, lima dentes expoliunt; labrumque inferius perforant, æreoque aut stanneo frusto foramen opplent. Quoad religionem & mores, magis sunt belluis, quàm hominibus similes. Nullum agnoscunt numen, nulla inter ipsos iustitia, nulla fides, nullum flagitiis supplicium: nulla ferè virtus ex iis, quæ in generis humanæ Societate cernuntur. Pudori enim, probitati, integritati, bonis artibus nullus est locus, suis tantum student commodis; & si quid esse putant è re sua, id nisi aliter possint, per vim & insidias sibi vindicant. Denique vna tantum corporis figura differre à bestiis videntur; adeò rationis lumen deprauati mores extinguunt.

tinguunt. Sunt in Quilimane flumine animalium genera complura, hisce nostris locis ignota. In his Hippopotamus ab Indico valde diuersus: scdum animal, & nimium deforme: caput illi figura asturconi simile, magnitudine tam enormi, vt aperto ore iustæ homo staturæ vtramque inter malam stare rectus possit: media in fronte stellam habet: cauda eidem perexigua, & quæ vix cauda sit: crura breuissima; breuissimi item pedes, & in stellam desinentes; parte quippe extrema anserinis similes, ad natandum aptis: dies agit in aqua, noctes in terra: communis illi cibus herba est: hanc per campos, & prata noctu quærens hinnitibus implet auras: cum satur ad flumen regreditur, tanta fertur vi & celeritate, vt oppositas etiam arbores perumpat, ac secum rapiat. Crocodilum etiam hic amnis gignit, non illi ablimilem, quem Nilus habet. Præter pleraque eorum, quæ de Niliaco scribuntur, hæc in isto amplius obseruata: crustis tegitur grandibus ac duris, vt singulæ singulos veluti æneos thoraces efficiant: nullum adhuc illis in locis repertum est venenum eius epate efficacius: ceruorum frequenter ac bubalorum victitat carnibus: per insidias hæc animalia capit, dum mali ignara, potus causa, ad fluuium contendunt: hæc verò capiendi ratio illi est: latet sub aqua occulto in loco ripæ vicino: cum ceruus, aut bubalus accedit, osque ad mouet liquori, magno impetu irruit, tenaciter apprehendit, in fluuium trahit, inibi comedit. Paulò antequam Franciscus Barretus in Monomotapam



motapam missus, ad ea loca veniret, res accidit hoc in genere mirabilis. Insequebatur leo fugientem bubalum, hic ut erat ex cursu defessus, relicto à tergo leone, ad fluminis ripam bibiturus accedit: cum bibere incipit, ecce tibi ex insidiis irruens Crocodilus, apprehenso bubali rostro, trahere illum in profluentem conatur: resistit constanter bubalus, pedibus terra nixus: magna utrinque certatur vi; sed dum implicatae bestiae pugnam producunt, ista trahendo, illa resistendo, aduenit leo bubali odore pellectus, eiusque in armum ungues iniiciens, utramque inter se colligatam belluam tanto impetu extrahit, & in terram proicit, ut ex iactu rupta & aperta crocodilo alius sit. Enauigato igitur Quilimane, Giloam, regiam urbem, ventum est. Ibi Gonzalus cum sociis è Myoparone egressus ad Mingoaxam Regem, vno tantum nomine Mahumetanum, cetera Ethnicum, sed Lusitanorum amicum, tantisper diuertit. Hospites Rex qua potuit benignitate, & liberalitate excepit. De re Christiana cum eo Gonzalus sermones contulit, quos libenter audiuit, significans fore sibi gratissimum, coelestis doctrinae apud se, atque in suo regno habere seminatores, concessa etiam amplissima Euangelij promulgandi facultate. Cum Gonzalus ad Monomotape Regem properaret, atque illum imprimis cuperet Christo adiungere, quod in aliis postea regibus ad religionem conuertendis nihil ferè esset negotij, nec diutius cum Mingoaxame fuit, nec vltus est praedicandae fidei potestate. Relicto igitur

tur cum bona venia Rege, ad Loabū, triginta à  
 Sofala distantem leucis, se confert. Atque hīc  
 noua rursus exoritur tempestas, cuius causa tu-  
 tum in sinum, cui Lindes nomen, sese Myoparo  
 recipit. Tredecim ibi consumpti dies, quoad se-  
 data tempestas nauigandi fecit potestatem. Per  
 id tempus eundem in locum delatus ab Mo-  
 zābico Pangaius, Myoparonem aliquantulum  
 comitatur; sed non ita pōst ab eo recedēs, pro-  
 cellæ impetu abreptus, fluctibus obruitur: ipse  
 autem Myoparo saluis rebus rectā in Cuamam  
 contendit. Ad ipsum fluminis aditum propitia-  
 to prius per sacrificium numine, his Gonzalus  
 verbis Lusitanos alloquitur: Quandoquidem,  
 Deo duce, Monomotapæ fines ingredimur, ve-  
 lim, socij, in mentem paulisper reuocetis, quam-  
 obrem India relicta, ad has Barbarorum Æthio-  
 pum regiones per tot incommoda & vitæ peri-  
 cula delati sumus. Non ignoratis, quanti hoc  
 nostrum negotium momenti sit. Neque enim  
 aurum, aut argentum, aut pretiosos lapides, aut  
 quæ hisce rebus siue superiora, siue inferiora in  
 hoc genere sunt, quærimus. Merces istæ fallaces  
 sunt, & fucosæ: mercaturam facimus lōgè sub-  
 limiorem, nec lucrari nobis, sed Deo volumus;  
 eius enim nos causa Goā eduxit, eius benignitas  
 ex tot ac tantis morborum ac tempestatum di-  
 scriminibus ereptos hunc in locum adduxit;  
 eius clementia legationem istam ad optatum  
 exitum perducet. Vt ergo postrema primis re-  
 spondeant, maiori quā antea, contentione  
 orandus nobis est, vt præsentī auxilio conatus  
 nostros

nostros corroboraret, ne irriti & inanes sint. Mihi certè precationi impensius incumbere animus est. Æqui bonique consulite, si ob hanc causam, reliquo nauigationis tempore, à conspectu vestro, consuetudinèque semouear, & cum summo illo Rege, cuius in manu regum cæterorum corda sunt, de Monomotapæ Regis regniquè salute secretius agam. His dictis, in parte Myoparonis puppi viciniore velum sibi iussit prætendi, ibi octo integros dies inclusus ab omni humano consortio penitus abstinuit. Toto hoc tempore nihil aliud, nisi haustum aquæ, & tantum ciceris tosti, quantum capi pugno potest, semel dumtaxat in die degustabat. Ad preces, quas mente & voce interdium nocturne assidue fundebat, lectionem addebat rerum earum, quas heroici homines, adiutore Deo, strenue patrarunt, ut ipsorum exemplo, ad subeundas forti & alacri animo susceptæ provinciæ difficultates, sese excitaret. Octauo die ventum est in conspectum Senæ, oppidi eo terrarum loco celebris, ubi futura erat nauigationis meta. Monitus ea de re Gonzalus, antequam è cubiculo exiret, genua continuo flectit, oculosque ac mentem in cælum attollens, ita sibi propitium precatur nūmen, ac si atrox & periculosum prælium sit initurus: à sociis etiam petit, ut & oratione Dominicam, atque angelicam salutationem singuli recitent, & Deiparam Virginem, quam possunt ardentem, obtestentur, ut Monomotapæ Regis, ac totius Castrariæ patrocinium dignetur suscipere; se quidem adeò non solum intrepidè,

verùm etiam hilarè negotium aggredi, nihil vt omnino periculi timeat; quin potiùs iamiam in illo esse omnibus votis percupiat. Scilicet Gonzali animus hic erat; nullis vnquam frangebatur laboribus, nullis succumbebat difficultatibus; mediis in periculis sic perstabat impavidus & constans, vt maiora semper expectare optarèque discrimina videretur. Ex quo factum, vt ab insigni quodam & magnæ auctoritatis viro aprè & verè dictum sit, Gonzalum esse sanctum Gladio & Clypeo apprimè munitū, & ad omne certamen promptum; quo apophthegmate, ex vulgari Lusitanorum loquendi vsu, significare voluit, summam hominis esse virtutem & constantiam, cùm à rebus iis, quæ ad diuinum honorem, aut hominum salutem pertinerent, vel aggrediendis vel perficiendis nullo prorsus mortis metu deterreretur. Antonium Quadrium maximi virum iudicij, cui tum in Lusitania, tum in India, intima semper cum Gonzalo familiaritas fuit, vt hanc eius magnanimitatem declararet, dixisse ferunt, eiusmodi Gonzalum esse, vt si quis suo illo tempore deligi deberet, quem Anti-Christo aduersarium Deus apponeret, neminem sibi eodem Gonzalo aptiorem videri.

*Quid*

*Quid Senæ egerit, dum ibi fuit.*

C A P. I X.

**M**ARITIMO itinere cōfecto Gózalus cū  
fociis Senam ingreditur. Oppidum est, ut  
dixi, illis in locis celebre & frequens: magna ex  
parte ingentem latet intra syluam: ædificia ha-  
bet ex culmo: fluuius ibi, passus circiter mille &  
quingentos latus est: nauigari vltcrius, versus  
ortum potest, maioribus nauigiis; tempore etiā  
æstiuo ad ducenta ferè milliaria: eius aqua gu-  
stui suauis, sed insalubris. Vbi Gonzalus pedem  
in terra posuit, ipsum statim Regem ducentas  
ab Sena leucas, in vrbe regia, distantem per de-  
stinatum nuntium de suo aduentu certiozem  
fecit. Misit item ad vicum nomine Terem, qui  
habitantem ibi Gomesium, Coellium Lusita-  
num, Monomotapæ Regi carum, & Castrum lin-  
gua peritum, suis verbis salutarer, peteretque ad  
se venire ne grauaretur: quod Gomesius liben-  
tissimè præstitit. Interim dum Pater responsum  
expectat, quatuor circiter, transcurri menses,  
quos procurandæ animarum saluti magna cari-  
tate impendit. Erant ex Lusitanis aliquot, qui  
domicilium Senæ fixerant: erant alij ex India,  
qui lustrali aqua non ita pridem fuerant abluti.  
Vtrumque genus necessaria destitutum doctri-  
na vix ab Ethnicis viuendi ratione differebat.  
Hos igitur salutaribus instituit præceptis; à sce-

leribus abstraxit, à pellicatu ad legitimas nuptias traduxit, confessionis Sacramento expiauit; diuino pabulo refecit: ex Lusitanorum quoque mancipiis ad quingenta ferè capita sacro Baptismate absterfit: præterea Inhamioris Regulum, tribus à Sena milliaribus remotum aliquoties adiit, eique atque eius familiæ ita religionis nostræ mysteria exposuit, vt statim Rex ipse, Regina, & octo vtriusque liberi Baptismum suscipere peroptarint: plurimis tamen de causis rem Gonzalus distulit: ea potissima fuit, quòd neminem secum haberet è Societate, quem loco suo relinqueret, vt eos qui Christo essent adiuncti, & Christianis præceptionibus meliùs imbueret, & in suscepta fide conseruaret. Illud etiam causæ accessit, quod iure optimo timere poterat, ne Monomotapæ Rex minùs æquè ferret suum sibi beneficiarium anteponi, illique priùs, quàm sibi Christiana sacra impertiri. Laudato igitur Reguli còsilio, ipsum consolatus est, & seriò hortatus, vt ab proposito ne discederet; vbi Monomotapæ Imperator sacra vnda esset lustratus, tum verò lustrari se opportunè posse; daret insuper operam, vt subditis suis cognitam à se veritatis viam demonstraret. Præterea destinatis Gonzalus horis in locum secedebat ab hominum frequentia remotum; ibi sub arboris umbra confidens, longos cum Deo trahebat sermones. Visus etiam nonnunquam est, pomum colore quidem aureum & pulchrum aspectu, sed gustui peracerbum, & odore tetrum, quadam ex arbore decerpere, tantoque volup-

ptatis

ptatis sensu se illo cibare, ac si nihil edere posset iucundius. Quinetiam rogatus, quâ posset rem tam acerbam ore contingere, respondit, si ratio saporis habeatur, nullum inter illud pomum & Olyssipponense persicum apud se discrimen esse: in suauibus quippe & amaris cibis ita gustatus sensum castigarat, ut discernere sapores non posset. Inter hæc legatus aduenit à Rege Monomotapæ missus, qui Gonzalum illuc perducatur. Ille accepto nuntio aram lapideam, calicem, & reliquum Missæ paratum in sarcinam colligans, humerisque imponens, asperum ac difficile iter, sexcenta continens passuum millia, ingressus pedibus est. Multa in eo itinere flumina sunt: vado quædam, alia nando transiri oportebat: in transitu magna erat Gonzalo cura, ne sarcina maderet: cum igitur amnem traiebat vado, vel sublatam manibus, vel si aqua collum pertingeret, impositam capiti portabat: cum verò propter fluminis altitudinem nare opus erat, tum quidem vase fictili, ad eum usum comparato, sarcinam recipiebat, idque verso in altum orificio, ne ingredi aqua posset, à Castribus adiutus in alteram partem nando traducebat. Nonnullis omnibus superatis ad vicum Tetem, ubi Coeliû diximus habitare, peruenit. Aliquot ibi dies cômoratus, re diuina aliisque religionis mysteriis peractis, Lusitanos incolas recreauit, & Fumû cû filia Christiano gregi adiûxit. Fumi veluti oppidorum gubernatores sunt; locum habent à Rege secundum; magna proinde eorum est apud eos gentes dignitas, & auctoritas. Nemo,

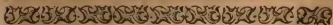
qui alio ex loco veniat, potest vlllo cum Fumo per se loqui: suum prius negotium alteri exponit: is deinde alteri; postque alios atque alios, ad Fumum tandem res peruenit: eius in conspectu nemo aliter est, quam curuatis innixus poplitis venerantis more. Solus ipse sedet: tripodis figuram sella refert, Quite dicitur: si quis ipsum coram alloqui debeat, magno prius cum strepitu palmas quatiat, & alias generis eiusdem cærimonias præmittat opus est. Fumi dignitas apud hos barbaros non parum honoris, sed vtilitatis nihil omnino habet: non hæreditate, sed electione acquiritur: vix vllus est, qui non inuitus eligatur; non enim, qui virtute aut prudentia, sed qui opibus præstat, is plerumque eligitur, qui ubi res suas consumpsit, nec in aliorum vsus conferre quidquã amplius potest, tum demum ab iis contemptus de gradu deiicitur. Egressus ex hoc loco Gonzalus, quod erat viæ reliquũ, confirmato ac renouato animo suscepit. Cafres, qui erant in comitatu, consumptis paulo post cibis, quos parauerant, premi fama cœpere. Id ubi à Gonzalo cognitum, quæcunque ad alendum se asportabat, benignè illis, & liberaliter distribuit; Iangamis ipse (pomi genus est) immaturis & acerbis victitabat; eas tamen saporis aiebat esse iucundissimi. Nec verò negata in ea re à sociis fide; sed res miraculo tributa. Compertum enim ab ipsis, iangamas illas, quas pater manu tetigisset, quanuis alioquin & natura immites, gustuique insuaues, & maturitatem nondum essent consecutæ, ipso Gonzali tactu reddi suauissimas.

Interea



Interea ventum ad oppidum, cui Mabate nomen. Cognito hic Gonzali aduentu, occurrunt turmatim oppidani tectis effusi, nouumque hospitem insolitis officiis exceptum, pro sua quisque facultate hospitio inuitant. Gratiam multò officiis maiorem illis Gōzalus retulit. Paululum enim inibi commoratus, Baptismum omnibus & Christiana sacra impertit; discedensq; prædixit, nunquam in eo oppido religionem Christi de futuram. Fidem euentus vaticinio fecit; posterum enim, quāquam necessario destituti doctrinæ pabulo, in suscepta tamen à maioribus veritate hodieque firmi perstant; cumque aliquis illac Lusitanus trāsit, si quos habet infantes, nondum sacra perfusos vnda, certatim offerunt abluendos. Continuato dein itinere, perueniunt Bambam; vicus est parum à Monomotapa distans. Castrum in eo Gonzalus reperit morti propinquum, quem ut vidit, Non sinamus, inquit, hominem hunc sine Baptismo decedere. Propius igitur accedens fidei mysteria breuiter ægro exponit, rogat, velit ne salutari aqua lustrari, annuentem lustrat, Ludouici nomen indit. Manibus inde infirmo corpori impositis, quædam recitat ex Euangelio verba; quibus absolutis mox è lecto Cafer surgit, & in signum recuperatæ sanitatis cibum petit, corpusque reficit; vtriusque sibi salutis diuino beneficio collatæ Gonzalo debitor. Post multos tandem, variosque aspermi itineris labores sub natiuitatis Christi perui-gilium Chetuchim, pagum Monomotapæ vrbis vicinum, cum sociis venit. Re diuina ter ibi ex

ecclesiastico ritu, ipso natali Christi die, celebra-  
ta, ad urbem contendit, eamque die postero,  
qui protomartyri Stephano sacer est, summa  
cum animi voluptate ingreditur.



*Regis Monomotapæ potentia, guuernan-  
di ratio, gentis mores, & huius-  
modi alia.*

## C A P. X.

**M**Onomotapæ regis urbis nomen est, ab  
ea in totâ regionem deriuatum, cuiusmo-  
di in orbe multa; in Italia Neapolis; in Hispania,  
Toletum: Carpentanorum, Legio: Valentia: &  
alia diuersis locis cõplura. De Monomotapæ re-  
gione nihil omnino veteres, aut geographi, aut  
historici scripsere. Ptolemæi enim tabulas ab  
oriẽte terminauit Prasum promontoriũ, quod  
nunc Mozambicum est; ab occidente Hippo-  
dramus, quod alterum est promontorium, pro-  
ximum illi Africæ monti, quem Lusitani inuen-  
tores, serram lioam, hoc est, montem Leãnã  
vocaũere; & quidem harum rerum periti illum  
esse credunt, quem Deorum rhedam, antiqui  
Græci dixere. Hæc, de qua nunc agimus, Æthio-  
pia tribus clauditur lateribus. Primum à monte  
Leãnã secundum oram maritimam ad bonæ  
spei promontorium excurrit. Inde secundum  
vsque

vsque ad promontorium Prasum, seu Môzambicum. Tertium rursus à Praso per interiores terræ partes ad Leçnam vsque protenditur. Ex quo planè manifestum est, nouam hanc Æthiopiam ad nullam pertinere earum quatuor, de quibus in antiquis literarum monumentis memoria reperitur. Namque ab illis omnibus longè differt: ab Asiatica inprimis, quam Madianiticam terram sacra volumina appellant: deinde ab ea, quæ est supra Ægyptum, & Abassinos continet: tum ab interiori Æthiopia, quæ magna ex parte Zamzibar est: denique ab illa, quam in interiori Libya Hesperij Æthiopes incolunt. Quatuor igitur Æthiopiis, veteri sæculo à Græcis vel Latinis scriptoribus cognitis, addēda quinta est, ab Lusitanis inuenta; ad cuius Occidentem plagam regna sunt Congi, Angolæ, & alia ad Guineam pertinentia: ad Orientem vastissima hæc Monomotapæ regio, septingentis, vel vt alij malunt, octingentis in orbem contenta leucis, longè latèque porrigitur. Eius Imperatori præter populos Mongazes, qui regibus carent, & Fumos habēt rectores, multi alij circum populi ac reges beneficiario iure tributa pendunt. Pendebat etiam olim Sofalæ Rex, sed post Lusitanorum aduentum ab eo onere exemptus. Plurimum autem valet opibus & copiis, facillique delectu centum hominum millia ad pugnandum exponit. Habet in sui custodiam electa de gente triginta Castrum millia. Hi regiam circum urbem pēr vicos dispositi, & in omnem euentum prompti atque expediti. Mocomoegi parent, id nomen

men officij est, alij Zonum vocant, quod sonat Regni portis præfectum; quasi ad regni aditus semper excubet, ne quid aduersi ingrediatur. Quo tempore Monomotapam Gonzalus subiit, penes Antonium Coiadum Lusitanum hominem, Regi carissimum, hoc munus erat. Vexilla, quibus est in exercitu usus, non ex serico, aut lino, vlloue panni genere confecta, & figuris depicta, vt apud nos; hastilia sunt, summo in culmine affixas habentia diuersas animalium formas, opere cælato. Nam vt veteres Romani aquilam, Carthaginienſes Draconem, & aliæ olim nationes alias ferebant animantes; ita singuli Castrum duces propria habent cælati generis insignia, Elephātum hic, bonem ille, alius leonem, crocodilum alius; hisque ex signis & nominantur in bello, & inuicem distinguuntur. Vita militaris communis omnibus, & imprimis grata. Ab insidiis, & cæteris belli stratagematis valde abhorrent. In congressibus campo vtuntur aperto, & primam plerumque lucem opperiantur. Hostium enim castra noctu aggredi, ignominiosum putant. Arma habent, non quibus corpora ab ictu turentur, sed tantum quibus lædant hostes. Armorum verò quatuor illis genera, quibus non singuli singulis, sed singuli omnibus instructi, ad bellum procedunt; arcum imprimis unusquisque fert, & pharetram cum sagittis: deinde frameas, & missilia quædam, quæ iaculati facile possit: tum accinctum ad femur gladium lignea inclusum vagina: postremò sudem egregie dilatam, & ad feriendum peraccomodam, quam

quã,cùm decertat , vltimò expedit, si opus est. Regio partim suopte ingenio , partim habitantium inertia,magna ex parte frugum parca. Atque inde fit , vt quamuis Cafres nihil ferè ad esum reputent inutile , omnique vesci immunditia sint assueti,ob com meatus tamen inopiam duos aut tres dies eodem in loco sub armis vix esse possint;sed alias subinde atque alias quæresedes oporteat , in quibus aliquid habeant, quo ali queant.Quocunque verò accedunt , nihil omnino ibi , non terrestria & fœda animalcula , non herbas , non ipsa arborum folia relinquunt;hocustarum more quidquid viride siue in planta , siue in solo reperiunt , summa auuiditate vorant. Oblongo,& malè texto gossipio atque in modum crucis ad pectus conformato ita se tegunt, vt plerasque corporis partes relinquunt nudas.Vxores emunt , & quò quisque ditior,eò plures habet;iisque in agris colendis , cæterisque in rebus , tanquam mancipiis vtuntur.Quæ circa ignorationem numinis, animorum interitum, contemptum virtutum,aliâque generis eiusdem de Tongensibus diximus, ea omnia cum istis sunt communia. Tantùm nasci hominem & mori norunt , id quod vident , quem in finem nascatur , quò animus post mortem tendat, quibus in hac vîta operibus debeat exerceri,prorsus ignorant. Gallinam & arietem habent inter esculenta; vtrumque animal integrum ac sine veru imponunt igni,& torrent,tostumque edunt, nulla parte detracta, sed cinere tantummodo excusso.Vinum bibunt  
expressum

expressum è milio, & alio legumine hîc ignoto. Nachenim vocant, figura & quantitate sinapis grano haud multum absimile. Vix potest quidquâ his Casibrus concipi magis rude & incultum. Nullam per tot secula, neque ipsi per se artem inuenere, neque ab aliis inuentam accipere. Eadem semper apud illos indumenta, iidem cibi, & eodem modo parati; eadem construendi ex culino tuguria & casas ratio, iidem denique mores atque eadê fœda & inueterata barbariës. Mirum in modum inuidi sunt. Si quis fortè, quia maiorem vel in colenda terra, vel in pascendo grege adhibuit diligentiam, plus cæteris aut fructuum colligit, aut pecoris habet, in summâ aliorum incurrit inuidiam. Aiunt enim illud veneficio, non industriæ tribuendum. Aliquando meliore aliorum sorte adeò offenduntur, vt conspiratione facta ipsos trucidant. Hoc verò vt faciant non aliud opus, nisi vt ipsis veniat in mentem. Vix de futuro cogitant, & à formicis ferè superantur, quæ iiii hyemem pabulum æstate prouident. Si quid isti habent, totum id statim consumunt, & ipsi postea fame consumuntur. Boues habent & bubalos, sed ob inertiam otiosos esse sinunt. Cùm annis superioribus Franciscus Barretus conductis Senam plaustris boues iussit imponi, vt ædificandæ arcis cœmenta importaret, cùmque Lusitanorum alij bouum, bubalorumque ministerio terrâ aratro proscinderent, adeò visâ res Casibus noua, vt magnus eorum ad spectandum factus sit concursus, magnâque ipsos tenuerit admiratio. Quinetiam obseruat

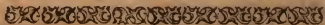
uatum

uatum à nostris est, sic illud inuentum fuisse ab  
iis barbaris exceptum, vt inconditis corporis ge-  
stibus, risu, cachinnis significarint rem esse à cō-  
muni hominum sensu alienam. Ipsi ferramento  
breui versant terram, mōxque in fossulas demit-  
tunt sementem, & rursus terra contegunt. Ne-  
gant experti messem fore abundantiozem, si al-  
tius semina iaciantur. Hæc illis ratio, quod nimis  
aridum terrenum sit, & pluuiæ in partibus ab  
ora maritima remotis adeò raræ ac modicæ, vt  
alere augereque fruges non sufficiant: rores con-  
trà serena nocte assidui & copiosi; qui tamen in-  
timam in terram non penetrant, ideòque suppē-  
ditare nequeunt alimentum primis segetum ra-  
dicibus, si ab exīma soli superficie longè absint.  
Vt igitur cælesti humore semina nutriantur, eo  
loco sint oportet, quo penetrare roris liquor  
possit. Volucrum & ferarum ingens copia. Vix  
à nostris differunt quadrupedia. In volatilibus  
differentia non modica. Elephanti hīc numero  
& magnitudine quosuis alios superant. Propter  
carnes & ebur multa eorum millia annis singu-  
lis in viarum angustiis intercepta à venatoribus  
occiduntur. Saltus ac syluæ tigris abundans  
& leonib; Hi nulla re Indicis abīsimiles; illi feri-  
tate & velocitate cedūt Malacēlibus. Tota ferè  
regio aurī & argēti feracissima est. Multo vtrius-  
que metalli maior prope Bocuttū & Mosapam  
copia. Hæc emporia sunt, nō lōgè à Mazauo flu-  
mine, quorū illud quadraginta aut quinquagin-  
ta leucis à Tete vico, de quo suprā dixi, distitū  
est. In immensam vastitatem mons propè excur-  
rit

rit nomine Fura, in quo ferunt veterem illam Sabæ reginam, quæ ad explorandam Salomonis sapientiam à finibus terræ Hierosolymam profecta est, camelos auro onerasse. Constat tã longè latèque diffundi terram, in qua aurifodinæ sunt, leucas amplius ducentas quinquaginta contineat longitudinis, & vastissimum latitudinis spatium. Tanta autem naturæ vi illis in locis hoc metallum erumpit, vt fidem superet. Nã in ipsa terræ superficie plura auri frusta reperta, quorum quædam quattuor, alia plura, alia pauciora aureorum nummûm millia pependere. Deprehensæ quoque intra ipsos arborum truncos auri venæ, ex attracto ab ramis humore inibi ortæ. Lapidicinæ præterea pars quædam non admodum magna, à Fura monte excisa quadringenta aureorum millia breui, exiguoque labore fudit. Argenti fodinæ, quas Achiconæ appellant incolæ, plurimæ etiam & maximæ, aurifodinis conterminæ, perque Zambazam fluuium, æquo ac plano solo longissimi porriguntur. Duo dicuntur esse Monomotapæ Imperatoris insignia; vnum pala est cum eburneo manubrio, quam instar ensis ad latus accinctâ gestat, vt agriculturâ subditis commendet, veluti rem humanæ vitæ maximè necessariam: alterum dux frameæ sunt, quibus se & malorum ultorem, & defensoreni bonorum profitetur. Ignem renouat annis singulis, quem regno toto distributum iri vult. Eius rei administri sunt magnates, quibus distribuendi cura commissâ. Hos adeunt, qui nouum ignem quærunt. Siquis verò quærere negligat, læsæ maiestatis



iestatis reus efficitur. Cùm Rex bibit, tussit, sternuit, qui adlunt, ingenti clamore concepta proferunt verba, quibus ipsi bene precantur; idē præstant, qui foris sunt; auditis prioribus sequuntur reliqui tota in vrbe, in qua immensa quædam totius populi summo cum strepitu attollitur acclamatio, & bibisse Rex, aut tussisse, aut sternuisse ea significatione cognoscitur. Flectere aiunt genua, qui quidquam ipsi ministrant. Generatim omnibus veritum, eius interius cubiculum ingredi, nisi vel sit Rex, vel ex regis aliquis. Aliquantulum distare oportet cæteros, qui cum eo colloquuntur. Nec quisquā prorsus, quacunque excellat dignitate, ad alloquendum accedit, quin sibi prius calceos detrahat, si calceatus sit. Hæc regionis natura; hi regis & gentis mores.



*Monomotapæ Regem, Reginam, Regis  
matrem, & alios regni primores  
Gonzalus baptizat.*

## C A P. X I.

**V**BI Gonzalus Monomotapæ urbem tetigit, eiusque aduentus Rex certior factus est, cùm iam antea ex Lusitanis mercatoribus ibi commorantibus de illius sanctimonia & nobilitate multa audiisset; confestim misit, qui verbis eum amicis, donisque liberaliter exciperet.

I Legatum

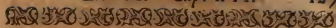
Legatū egit Antonius Caiadus. Is Regis nomine patrem salutauit, & ingens auri pondus, boues permultos, nonnullosque ad quotidiana ministeria famulos obtulit. Gonzalus per eundem Caiadum debitas Regi gratias agens, munera hisce cum verbis intacta remisit. Quodnam genus auri, quasve huc diuitias quæsitum venerim, Rex potentissime, ex ipso, quem ad me misisti, Antonio facilè intelliges. Neque enim ego aliud præter te & tuos quæro. Harum me opum amor à patrio solo abductum in istas egit regiones: quod me narrante paulò post melius agnosces. In magnam Rex admirationem adductus, vix credere poterat, hominem esse, qui aurum, qui boues, quos ipsi Cafres plurimi faciunt, qui famulatum respueret. Cùm igitur ad illum Gonzalus adiit, incredibili amoris æquæ & honoris significatione exceptus est. Ad interiorum enim cubiculum introiit, quò ne stipendiarij quidem reges, vt diximus, cùm ad Imperatorem ventitant, admitti solent. Calceos non exiit cùm cæteri comites, etiam Lusitani, nudis adessent pedibus. Ad alterum Regis latus (alterum Regina mater tenebat) operto capite, & in Quite, hoc est, tripode, stragula veste bellè instrato, Regi pæne æqualis insedit, relicto ad ostium cubiculi Caiado, regni portis præfecto, qui interpretè agebat. Dicta igitur primū salute, allata ex India & Mozābico munera Regi Gōzalus offert. Ea ille læto iuxta & libèti animo accipit; atque vt parè referat gratiā, Patrem rogat, quot velit scæminas, quot prædia, quot boues, quantum

quantum auri; omnia, quæ optet, libentissimè se daturum. Respondet Gonzalus, nihil se præter ipsum Regem velle, sicuti per Antonium priùs nūtiarat: omnia enim tam corporis, quàm fortunæ bona, aliis commutasse bonis longè præstantioribus, quorum ipsum cupiat efficere participem; aurum, prædia, boues, & huiusmodi alia, multòque magis cupiditatum lenocinia non solùm boni nomine esse indigna, sed planè sordida, & contemnenda. His Rex auditis, ad interpretem conuersus, Fieri, inquit, Antoni, non potest, vt qui ista, quæ tanto homines studio cupiunt, & quærunt, nihili pendit, ex eodem sit, quo reliqui, genere; ex herbis natum esse, opus est. Tunc iterum peramanter Patrem intuens, & quidquid velit, daturum se pollicens, benignis verbis in hospitium mittit. Ductus in ædiculam est, tugurio similem, in qua diebus singulis plicatilem ad sacrificandum erigebat aram. Dum ibi die quadam rem diuinam facit, quidam de primoribus fortè præterit, obseruat quid agatur, Deiparæ Virginis imaginem eleganter depictam & in ara positam conspicit; veram fœminam reputans, nuntiat Regi, eximiæ pulchritudinis mulierem apud Gonzalum esse, iubeat illam ad se duci. Rex videndi desiderio commotus, ætutum mittit, qui Gonzalo dicat, renunciatum sibi, illum secum vxorem duxisse suam, cupere se eam videre, det operam, vt ipsum voti compotem efficiat. Regis nuntium, vt de cælo delapsus pater excipit, sanctissimæque Virgini refert acceptum, quodd talis sibi ipsius virginitatis

& partus myſteria euulgandi, oblata occasio ſit. Veſte igitur pretioſa tabulâ inuoluit, & ad Regem deſert. Sed antequam videndam proponat, altiùs aliquanto exordiens, de beatiffima Virgine, deque eius diuina ſobole non pauca præſatur. Vnum ait eſſe in mundo Deum, terræ ac cæli Dominum, rerumque omnium effectorem, qui vt vindicaret mortales à ſempiterno exitio, in quod ſceleribus ſuis præcipitabant, fieri homo voluerit, aſſumpta in vtero intemperate Virginis humana carne, qua & diuinitatem tegeret ſuam, & miſerias pateretur noſtras. Eius matris, quæ neque in conceptu, neque in partu virginitatem amiſerit, quippe quæ neque ex viro vlllo conceperit, neque aliarum mulierum more pepererit, illam eſſe effigiem, quâ ante oculos ipſi proponit, & ſumma cum veneratione conſpicere neceſſe ſit. Tum caput Gonzalus apetiens, & vtrumque ſectens genu, operimentum detrahit, imaginem Regi oſtendit, ad eamque venerandam his verbis hortatur, Ne dubita, Rex, ſubmiſſim colere effigiem illius quam Regis regum matrem, ſuamque Regnam cælitè ipſi agnoſcunt, & reuerenter fideliterque ſuſpiciunt. Hoc ſimulacrum Deiparæ eſt, qua præſide atque adiutrice inferorum hoſtium conatus, impetusque contundimus; cuius etiam patrocinio innumerabilia à Deo beneficia obtinemus. Dei ergo parentem, & rerum dominam pio animo venerare. Viſam Rex imaginem officiòſè in primis colit, & obſeruat; eius deinde piulchritudine captus, etiam atque etiam Gonzalum

zalum rogat, illam ut apud se esse sinat; eius enim se conspectu mirificè recreari. Annuit pater Regis votis, & ipse per se ex pretioso peripetasmate in eodem Regis cubiculo quoddam quasi sacellum instruit, inibique illam quàm decentissimè reponit. Lusitani, qui in ea tunc vrbe erant, in Indiam reuersi, memoriæ prodiderunt, sanctissimam Virginē sub eadem, qua depicta erat forma, mirabili circumfusa luce, quater aut quinquies dormienti Regi adstitisse, & incognita lingua cum eo fuisse locutam: quod ille manē euigilans, & marri suæ, & Lusitanis familiaribus summa cum admiratione narrabat. Tandem Gonzalum, ad quem Lusitani rem totam, ut à Rege audierant, deferebant, vocat ad se, & visa exponit, additque se magnopere animo cruciari, quòd sibi comparentis loquentisque Reginae verba intelligere non possit. Cui Gonzalus, Illa, inquit, lingua diuina est, intelligi à nullo potest, qui Christianis sacris imbutus non sit, quique ipsius sanctissimæ Reginae filio, immortalique quippe Regi, non obtemperent. Nihil ad ista Rex, vultu tamen significat, in animo sibi esse, Christianam legem profiteri. Discedit lætus hac significatione Gonzalus. Post vnum deinde & alterum diē, Rex illi per Caiadū denuntiāt, velle se eum in matre sua Christi populo aggregari, pergat quamprimum ad se baptizandum. Pater præpotenti Deo & Deiparæ Virgini pro tam inligni beneficio gratias agit immensas. Ratus tamen non properandum, aliquot intermittere dies, in quibus ad tantum mysterium Re-

gem ac Reginam probè præparat, fideique rudimentis ac præceptionibus diligenter imbuunt. Bis illis in die Christianæ legis capita exponit, efficitque ut memoriæ mandent. Vbi rectè instructos iudicat, tum verò sub finem mensis Ianuarij, quinto & vigesimo post aduentum suum die, quanta potest solemnitate & apparatu, Regem & Reginam eius matrem aqua salutaris abluit, illique Sebastiani, huic Mariæ nomen indit. Ipso Baptismatis die, quoniam aurum Pater contemnebat, centum illi boues rex dono misit; quibus acceptis Hecatombem æterno Numini Gonzalus fecit. Duci ad Caiadum boues iussit, ut in frustra dissecti pauperibus distribuerentur. Quæ res, ut illis in locis noua & insolens, ita & magnam Gonzalo conciliauit totius populi beneuolentiam; & incredibilem apud omnes admirationem consecuta est. Trecenti ferè post Regem è prima regni nobilitate Christiano sacramento se adstrinxere, qui cum multa ad Gonzalum munera assiduè mittebant, lac videlicet, butyrum, oua, hædos, & his paria; tum verò ab eius latere nunquam ferè discedebant. Illos Gonzalus amicè inprimis ac beneuolè tractabat, atque optimis documentis ad sanctimoniam & pietatem erudiebat. Quæ autem mittebantur, ea ad egenos integra remittebat, cocto ipse milio, herbisque ac fructibus Syluestribus & peracerbis contentus. Tam insigni frugalitate, tamque inusitata apud barbaros in pauperes caritate adeò rei Christianæ existimatio augebatur, ut esset ferè nemo, qui Christianus fieri non vellet.



*Mahometani Regem muneribus & fallaciis corruptum ad Gonzali cædem inducunt.*

## CAP. XII.

**D**V M hæc feliciter prosperèque procedunt, ecce tibi nefarius humani generis hostis inuidiæ facibus stimulatus ad labefactandam regis fidem Mahumetanos egregios scelerum ministros, acerrimè instigat. Conueniunt inter se de re acturi. Cōuentus Princeps Mingames ex Mozambico, vir pessimus, & Mahumeranæ superstitionis antistes. Magno eorum consensu statutum, vt Gonzali inprimis cædes omni ope procuraretur; hinc pendere omnia. Iniquissimi deinde consilij certiores & conscios per literas, ac nuntios faciunt reliquos eiusdem sectæ cultores, qui habitant Senæ, qui in regno Sofalæ, qui cæteris in locis atque insulis magno flumini Cuamæ conterminis. Præterea, quia nullum telum est pecunia fortius, decernūt bonam inter se colligere pecuniæ summam, qua Regis animum aduersus Gonzalum irritent, si dolis, mendaciis, falsis criminationibus nihil efficiant. Tandem toto ex grege deliguntur quatuor, qui & gratia apud Regem plus valeant, & calliditate ac potentia reliquos superent; quorum primus Mingames ipse. Omnes hi fallēdi arte & veneficiis insignes, illico ad Regem volant; sincerum

erga ipsum, eiusque domum atque vniuersum regnum simulant studium; Gonzali innocentie persummam nequitiam insidias tendunt. Tantum illum veneficiis & incantationibus aiunt posse, quantum vix fingi queat. Exploratores in ea loca venisse, non amicū; id ipsum in Monomotapæ regno velle, quod tota in India, & in maxima Africæ parte voluere Langarij; (sic Lusitanos vocant.) eos verò per speciem societatis & amicitiae aliena regna fraudulentè inuadere, & sua sub iuga mittere. Id si Rex ipse oculis videre suis velit, & suis manibus, ut dicitur, tangere, effecturos se, ut nulla ratione dubitet, vera esse, quæ nuntiant. Quatuor ergo sudibus in medium allatis, & varia huc & illuc superstitione motis, sortes ducunt; Regique impudenter suadent, fortibus ipsis apertissimè significari, Cacizium Nazarenorum (Saraceni Christianos appellant Nazarenos,) ab Indico Prorege & Sofalæ præfecto ad explorandas Monomotapæ regiones missum; ni statim opprimatur, Lusitanorum exercitum Regi regnoque exitio venturum. Dubitasne, inquiunt, deluse Rex, vera esse quæ prædicimus, ac certò futura, nisi maturè properes, malorum auctorem de medio tollere? Reuoca in memoriam, quonam pacto, simulatque in Mozambicum receptum est hoc genus hominum, Sofalæ regnum, tibi primum vectigale, per vim occuparit. Ignoras hac Langarios arte maritimam Indiæ oram suam sub Imperium ditionemque redegissem? Consule tibi, innocens Rex, ac rebus tuis; vide inquantū iam discrimen



adductus sis. Cæcus sanè est, qui non videt coniurationis huius partem maximam ad Scipitum pertinere Sofalæ tyrannum, qui non ita pridem debitam tibi obedientiam fidemque ausu sacrilego negans, ad Langarios defecit. Non sentis popularium animos ficta liberalitate ad defectionem clanculum sollicitari? Quorsum ea tendit simulata pietas, qua astutissimus impostor boues à te dono missos, per speciem misericordiæ, populo distribuit? Agnosce dolos: tuis tibi muneribus insidiæ parantur. Tuorum sibi animos conciliat, ut ipsi cædis tuæ non modò conscij, verumetiam adiutores & administri sint. Quid hominem istum mortalibus æquè & immortalibus exosû sibi velle credis, cum capita vestra medicato liquore perfundens, verba quædam pronuntiat orco, non superis nota! Non vides tuum, ac tuorum exitium verbis illis procurari? terribiles ab styge euocantur furæ, quæ vestris sensim mentibus illabantur, ut deinde symphati ac dementes mutuis inter nos cadibus concurratis. Quid plura? Res notissima est. Vna tantùm restat occurrendi malis via. Vnus iste mactetur, cuncta in tuto sunt. Age, de medio tolle, qui tibi ac tuis interitum molitur: quò feceris citiùs, eo te instanti periculo faciliùs expedies. Hæc & multa alia, quæ perfidis hominibus summum in Christianam religionem atque in Gonzalum odium, certumque amittendi quæstus discrimen abundè suppeditarunt. Addita insuper, quæ inter se collegerant, munera ita Regis adolescentis, parumque experti animum per-

mouere, vt Gonzalum internecioni dare statim decreuerit, & in eam lem sententiam familiares suos pertraxerit. Latebant adhuc nefaria Regis consilia, cum Gonzalus, diuinitus præmonitus, Anton o Caiado portarum, præfecto rem totam exponit. Non sum, inquit, nescius, Antoni mortem milità Rege parari, nec abesse procul, quin sacrilegis oppressus manibus, supremum edam vitæ spiritum. Mors me neque imparatum, neque metu trepidum inueniet, sed impaudum & lætitia exultantem. Infelicitis regis me miseret, quem Mahumetica iniquitas mendaciis obrutum, humanæ diuinæque fidei efficit desertorem. Caiadus somnium sibi narrari credit, subridensque, Ecquis, inquit, optime pater, hanc tibi iniecit mentem? Neminem Rex, mihi crede pluris te facit; neminem etiam habet cariorum. Hæc vbi dicta, actutum se in aulam proripit, sermones de Gonzalo cum Rege miscet: peruersum Regis propositum, vultu animum prodente, facile deprehendit: tum verò omnes industriæ neruos intendit, vt deceptum adolescentem ad meliorem mentem reducat: iterum atque iterum orat & obsecrat, ne quid temerè aggrediat; maturè consideret, quàm execrandum in Deum crimen suscipiat; quantū Indici Proregis & Lusitani Regis amicitia lædat: quàm deniq; graue suis humeris imponat onus: neque enim aut mortales homines, aut immortales cælites eadem Gonzali, innocentissimi viri & omnibus carissimi, inultam passuros. Hæc & id genus alia, quæ Caiadus protulit, Regis animum, in nefario

rio proposito firmiter obstinatum, nihil mouere. Ad omnia respondit, iussurum se acciri Engāgas ( hoc erat Mahumetanis nomen ) & rem cum illis denuo acturum. Hoc audiens Caiadus cū rectē intelligeret, in eo consilio, in quo ipsi sceleris auctores sententiam essent laturi, non aliud decerni posse, quā quod omnibus votis appetebant, ad Gonzalum reuersus, Ergo, inquit, optime pater, subeunda tibi mors est : ea Regis animo firma constānsque insidet sententia, à qua non video qua possit ratione deterri. Interim Enganghæ cum Rege ad concilium coeunt. Eripi Gonzalo vitam oportere, nemini eorū dubium; neque id volunt in consultationē adduci. De genere lethi & tēpore quaeritur; facileque inter omnes conuenit, qualiscunque mors sit, vt quā minimum differatur. Cū igitur consilium idibus Martiis initum sit, vt sequenti statim nocte vita Gonzalo eriperetur, omnium calculis decretum est. Cæterum res adeò secretò gesta, nihil vt in vulgus prodierit. Quapropter Regē iterum Caiadus adit, iterūque minas cum rationibus miscens, ab iniquissimò proposito reuocare conatur. Tum Rex, Mahumetanam imitatus vāfritiem, fingit à Gonzali nece velle se abstinere; satis esse, si ab vrbe tantūm discedat, eo se discessu fore contentum. Similia Regis mater, quam quoque Caiadus alloquitur, simili calliditate respondet. Gonzalus tamen vltimam sibi instare lucem certo sciens, ab Antonio ad se reuerso, & mitiora nuntiante obnixè petit, vt duos, tresve Lusitanos ab vico  
quo

quodam non longè disiuncto, ad se confestim vocet, vt confellione expiatos cælesti pane reficiat. Enitere, inquit, vt quamprimùm veniant, nisi enim hæc illis hodie sacramenta confero, conferre postea non potero. Caiado profecto, rem diuinam Gonzalus differt, dum vocati veniunt; sed iis sub meridiem nondum præsentibus, sacrum facit, duasque hostias consecrat, vt se vna, altera vocatos, si inter litandum venerint, reficiat. Verùm cùm ad Missæ finem comperit, eos adhuc abesse, vtramque consumit. Peracto sacrificio, quinquaginta circiter Castres, quos rectè prius instituerat, Christo per Baptismum adiungit, iisque vestes & rosaria partitur. Veniunt sub vesperam cum Caiado Lusitani, quos quia Christi corpore cibare tunc non poterat, salutari tantùm pœnitentia exprauit, & optimis ad rectè viuendum consiliis munitos domum remisit. Tanta verò lætitiæ significatione hæc præstitit, vt omni ipsos imminentis mali suspicione liberarit. Cumque nihilominus permanere aliquantulum cum ipso vellent, haud permisit, ne laboris socios haberet. Præterea, qui domi erant libri, eos cum sacra supellectile deferri ad Caiadum iussit, relieta sibi cum linteo & duobus cereis imagine Christi crucifixi nō alium vitæ defensorem, neque alium habere volens in morte socium. Reuertit sub noctem Caiadus; Gonzalum reperit prope domicilium deambulantem noua indurum veste, ac linteatum, adeò hilarem ac lætum, vt attonito similis constiterit. Hominem Gonzalus conspiciens sollicitudi-

ne anxium; propius accedit, eusque pectus leuiter manuprehendens, Quæ te, inquit, de me sollicitudo tenet, Antonio? Scito multò me promptiorè esse ad obeundam mortem, quàm ipsimet sint hostes mei ad inferendam. Regi inprimis, & Regis matri libèter parco; ille adolescens, hæc fœmina est; vtrumque ab Sarracenis decipi, haud erat difficile. Summis deinde precibus à Deo contendo, ne huius necis, quæ mihi iam iam imminet, vllam ab inferentibus vindictam sumat; sed damno potiùs meo, grauissima huius vrbs scelera compensari velit. Hæc pater, non impauido tantùm, sed hilari etiam vultu Caiadus contrà sollicitus & mœrens, quanuis inducere animùm non posset, tam immane nefas contra innocentissimum virum ab Rege patratum iri, diuelli tamen ab ipso nec volebat, nec vlla ratione poterat: sed tandem Gonzali precibus defatigatus discessit. Vix domum attingit, cù duos famulos misit, qui rectè obseruarent, quid ageretur, & se, si quid esset periculi, continuò monerent. Non tam parati erant hostes ad inferendam Gonzalo mortem, vt idem Antonio Caiado dixerat, quam ipse ad sustinendam summo eius subeundæ ardebat desiderio, nec poterat, præ immenso animi ardore loco vno firmus consistere. Nunc ad Crucifixi imaginem accedens flectit genua, trahensque ab imo corde suspiria, Christum pro humano genere crudeliter occisum precatur, omnes in se barbarorum iras effundi sinat; meminerit, quid sibi sapiùs in Lusitania promiserit, quid futurum prædixerit;

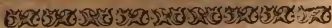
oblatam

oblatam esse adimplendi promissi & liberandæ fidei sibi datæ opportunitatem. Nunc incredibili quodam animi ardore ab oratione surgens, horæ, quæ mactandus est, segnitiam tarditatemque incusat. Nunc iterum redit ad preces, iterumque ante crucifixi imaginem genibus nixus, vehementer Christum orat, ne hostium manus impediatur, quominus in corpus suum crudelissimè defæuiant. Tandem carnificum aduentum Spiritu præsentens è diuersorio egreditur, ut Christi exemplo, venientes excipiat, atque in vicina area intentis semper in cælum oculis, manibus modò in altum sublatis, modò in formam Crucis ad pectus compositis, huc illuc citatis passibus ambulat, intèrque suspiria & gemitus dulcissima ferit cum Deo colloquia. Cum ad multam iam noctem ventum esset, nec dum tamen hostes comparerent, (latebant enim in vicino loco, neque deambulantem, aut vigilantem audebant impetere,) fessus ad suum se cubiculum iterum recepit, & in arundineo strato, quod inibi erat, Christi effigiem inter accensos cereos mediâ collocans, flexis rursus genibus, eadem, quæ priùs, precari à Deo cœpit; atque inter vota precesque ex lassitudine decubuit, leuique somno corieptus est. Id verò hostes, qui eo interim spatio venerant, conspicati, in Dei seruum repente irruunt, & crudelissimè oppressum communi luce priuant. Octo circiter satellites erant. Inter eos nobilitate & rebus cæteris princeps Macrumes, genere sectaque Ethnicus, sed Gonzalo opprimè notus, eiusque familiaritate

&amp; in

& in mensa & in priuatis colloquiis frequenter vsus. Hic proditorem Iudam imitatus, nefarij facinoris dux reliquis fuit. Primus enim impetum faciens, iacentis Gonzali pectus summa vi insidet. Accurrunt subitò quatuor alij: duo manus, duo pedes apprehendunt, immotumque tenent corpus. Tum reliqui funem collo iniciunt, fortiter vtrinque adducunt, & obstrictis faucibus spiritum præcludunt. Multò tum cum sanguine ex ore & naribus expresso victor animus è corporis ergastulo exiens, atque ad cælestes sedes aduocans mortali vitæ, & immensis laboribus imponit finem. Obiit Gonzalus eodem lethi genere, quod sæpiùs in Lusitania prædixerat, anno salutis nostræ millesimo quingentesimo sexagesimo primo, postridie idus Martias, quarta Quadragesimæ Dominica, quæ cum à Lusitanis propter Susannæ historiam, quæ præcedente sabbatò in Missa decantatur, Susannæ Dominica soleat appellari, occasio alicui fuit scribendi, Gonzali martyrium in eum incidisse diem, qui Virgini & Martyri Susannæ natalis est. Sancti viri cadauer recte per terram tractū in vicinum fluuium, quem Mosengessem, seu, vt apud alios reperio, Motetem incolæ vocant, iidem carnifices proiecere; non ob id quidem, quòd Mahumetani sinxerant, ne sub dio relictū halitu suo terram cælumque corrumperet, & miseros mortales pestifero tabo absumeret; sed ne diuinæ prædictioni deesset fides. Prædixerat enim Gonzalus, se pro Christo ab eius hostibus præfocandum, corpusque suum in fluuium, vbi

nunquam ampliùs appareret, proijciendum; quod euenit. Ferunt plurimos in eo amne degerere miræ magnitudinis & voracitatis lacertos, crocodilos crede; Eos verò cùm antea esset soliti accedentes incautè ad ripam homines, ex insidiis capere, & deuorare, vbi tamen Martyris corpus fluuio exceptum est, veluti deposita feritate, sic ab humanis carnibus temperasse, vt exploratum sit, nulli deinceps homini, ad hunc usque diem nocuisse, cùm id facere non difficilè possent. At enim antequam interfectores mortuum corpus è tugurio educerent, sordida victi cupiditate illud vestibibus denudarunt: tumque ferreum cilicium carni coniunctum reperissent, attoniti rei nouitate, statuerunt apud se hominem, qui pro lanea aut linea veste, ferro utebatur, non alium, quàm insignem veneficum esse posse. Non fuit autem miseris satis, in corpus Martyris desauisse, in ipsam quoque Christi imaginem effudere furorem; arreptam enim tabulam post mille iniurias & probra, varias in particulas sacrilegis manibus sectam, pedibus cõculcandam in terram proiicere.



*Qui post Gonzali necem Regi &  
aliis contigerit.*

### C A P. XIII.

**G**ONZALO vita mortali exempto, audiens  
Rex, homines quinquaginta paulò ante  
eius



eius mortem, lustrali aqua ab ipso fuisse perfusos, & variis muneribus donatos, ira excādescēs, ut exuti donis quamprimum interimantur, seuerè mandat. Peruulgato Regis imperio, Lucazes, qui regni primores sunt, ipsum adeunt, cur occidi illos homines iubeat, sciscitātur: Si ea, inquit, causa est, ô Rex, quod aquam capitibus suis à Gonzalo infundi patii sunt, & nos etiam, & teipsum mori, necesse erit; cum eadem omnium culpa sit. Victus ratione Rex à cæde abstinet. Interim tamen Mahumetani & Gonzali nece, & Regis, à Christo defectione sumopere gaudere: conuentus per domos gregatim facere; alacres & læti inter se gratulari; celebrare conuiuia; immensis laudum præconiis Mahumetem extollere; innumeris probis & contumeliis Christianam religionem proscindere: ad reliquos eiusdem superstitionis, qui in tota Castraria erant, læta de euentu nuntia per tabellarios mittere. Verum neque diuina defuit iustitia, quæ iniustam sanctissimi atque innocentissimi viri necem vindicaret, sicut iurati testes affirmant, Gonzalum ipsum ante illatam sibi mortem prædixisse: neque benignissimi Numinis clementia eiusdem viri precibus & sanguine conciliata. Secuta inprimis est maxima, atque ad id usque tempus in illis locis incognita & inaudita agrorum calamitas. Comparuit enim innumerabilis quædam ac pænè infinita, inque exercitus morem disposita locustarum multitudo, quæ obiectu suo solis lumen in ipso meridie tegebant; segetes, fructus, frondētque arbo-

rum, herbas, & quidquid terra profert, infatiabili  
ingluuie deuorabant. Immensa inde hominum  
strages consecuta; post aliquot verò annos Rex  
ipse ingenio & sæuitia Neroni similis, Mariam  
matrem, quòd Mahumetanos Gonzalo interitū  
machinantes non modò non repulerit, sed etiā  
iuuerit, interfici imperauit. Eandem in quatuor  
consiliarios tulit mortis sententiam, ex quibus  
duo statim occisi; alij duo rem subodorati, vitæ  
fuga consulere. Ex iis verò Cacizius Minga-  
mes, conspirationis & iniquissimi consilij prin-  
ceps, cum in nulla Cafrariæ parte tutò esse, ne-  
que in natale solum (id Mozambicum erat) re-  
meare posset, velut alter Cainus, ignotas, dū vi-  
xit, regiones vagus exulq; pererrauit. Cæteri de-  
mum, ad quos pessimi facinoris causa pertinuit,  
aliquanto quidem seriùs; sed iustam tamen Nu-  
minis iram experti sunt. Cum enim postea vali-  
do cum exereitu in ea Monomotapæ loca venis-  
set Franciscus Barretas, dux Lusitanus, effecit, vt  
Mahumetani omnes, qui regia tunc in vrbe erāt,  
edicto regio foras pellerentur, & Senam ipse in-  
grediens ex Lusitani Regis mādato sceleris par-  
ticipes diligentissimè conquisiuit, comprehen-  
sosque atque exquisitissimis tormentis ad terro-  
rem & exemplum cruciatos, morte turpissima  
multauit. Quæ tamen Dei benignitas est, ex iis  
ipsis, qui susceptam flagitium supplicio capitis  
persolvere, nonnulli cognita fidei nostræ veri-  
tate, animi salutem procurantes, Christianis sa-  
cris initiari voluere, susceptoque Baptismi Sa-  
cramento à corporis morte ad immortalem vi-  
tam,

ram, ut æquum est credere, commigrarunt. In his auctoritate, doctrinæ opinione, & iniquæ superstitionis studio primus fuit Xequius quidam nomine Ampêus, quem nostri cognomento composito ex duobus vocabulis apud Lusitanos & Castellanos idem significatibus, ignominia causa, camperrum, hoc est, canem vocitabant. Quô iste, spectato hominum iudicio, à Christiana religione amplectenda alienior videbatur, eò verisimilius est, Gonzali precibus ac sanguini secundum Deum tribuendum esse, quod illam sit amplexus. Referunt illum, Mahumeticis erroribus cæteroqui apprimè deditum, & omni flagitiorum genere corruptum, vi tamen ingenij & acri iudicio præditum, simulatque Societatis lesu religiosos in Æthiopia vidit, summa diligentia obseruare solitum eorum mores, omnemque agendi rationem, quid videlicet dicerent; quid facerent, quomodo militum & reliquorum hominum vitia persequerentur, eosque ad iustitiam, atque ad omne genus virtutum accenderent; pauperum misérias subleuarent; solarentur vinctos; ægros inniserent; sepulturæ mortuos mandarent; aliaque huiusmodi misericordiae ac pietatis opera præstarent. Hæc cum perspiceret, sensim animo commoueri, de virtute bene sentire, Christianam professionem maghi facere, veritatis agnoscendæ desiderio de Mahumetica turpitudine dubitare. Cum ergo super hanc rem ancipiti teneretur cogitatione, comprehensus ob Gonzali necem, & in vincula coniectus est: sed diuino prorsus beneficio con-

tigit, vt carcer templo Lusitanorū propinquus  
ellet, & aduersus; ex quo effectum, vt Christiana  
inde sacra & caeremonias per otium notare pos-  
set. Videbat enim quo pacto mortuorum cor-  
pora apud nos accensis cereis, funebri cleri can-  
tu, campanæ sonitu, bono viuorum comitatu  
intemplū delata, multa cum supplicatione sepe-  
lirentur. Audiebat musicos concentus, quibus  
festis profestisque diebus res diuina celebratur.  
Conspiciebat magnam Christianorum multitu-  
dinem ad audiendum sacrum quotidie in tem-  
plum confluentium. Cū verò hæc & plura  
alia mente fixa Ampeus teneret, contigit vt ali-  
quando dormiens videre sibi videretur alterum  
ē duobus Societatis sacerdotibus, qui tum Senæ  
erant, accedere ad sese, & amicè monere, vt ex  
Mahumetanis, tenebris ad Christianam lucem  
transfugeret. Sequenti deinde nocte pulcherri-  
mam Crucem in somnis conspiciens simul vo-  
cem audiuit, quæ monebat, vt Patrum Societa-  
tis arbitrio se committeret, nec ab eorum con-  
silio vnguem latum discederet. Postero die à le-  
cto surgens acciri ad se iubet Antonium Me-  
lum, nobilem Lusitanum, quo cum ipsi nonnul-  
la erat amicitia necessitudo. Rem totam narrat,  
certò affirmat, velle se Christianum fieri; det igitur  
operam, vt aliquis ex Societatis religiosus ad  
se instruendum, & salutari aqua mundandum,  
quamprimum veniat. Vocatus ad id negotium  
P. Stephanus Lupius, qui carcerem ingrediens,  
cū dubitare iure posset, fictione animo ad vi-  
tandam mortem, an sincero Baptismum Am-  
pēus

pêus postularet, apertè hominem monet, siue in Mahumetica superstitione persistat, siue saniori mente Christianam amplectatur religionem, certò sciat stabili prætoris sententia statutum, vt absque vlla dubitatione mortis suppliciũ subeat. Negat Ampêus vllò se artificio vti; neque verò curæ sibi esse vitam corporis tueri; sed animi salutem optare quàm maximè, & eius causa Christo velle copulari, id tantum obnixè petere, vt ante mortem lustrali aqua perfundatur, & Christianorum numero aggregetur; post mortem verò corpus suum Ecclesiastico ritu sepulturæ commendetur. Habita Ampêo fides, & Christiana mysteria, quo ad tempus patiebatur, sedulò impertita. Per eos dies res contigit non indigna relatu, qua Deus videtur voluisse, sincerum Ampêi animum dubitantibus patefacere. Decumbebat graui morbo correptus Ignatius Mendius nobilis iuuenis moribus æquè & fortitudine clarus, & Antonij Valêris regij quæstoris contubernalis. Hic ad extremum deuenerat, mortuòque similis tres aut quatuor iam dies sine voce ac sensu animam trahebat. Ecce tibi de repente clamorem tollit, apertè atque expeditè, duo hæc pronuntiat verba, Xequius Ampêus, eaque iterum atque iterum repetit. Ad hæc excitatus quæstor, & ægerrimè ferens à moriente Christiano, cuius ex ore sola Iesu & Mariæ nomina audiri debeât, Mahumetanum turpissimũ, & Lusitanis maximè exosum appellari, (de eius conuersione nihil adhuc audierat.) Eia, inquit, quid tu hoc tempore in faustum nomen mori-

bundo ore vsurpas? Iesum cōpella, veram hominum salutem, & eius matrem, vnicum in periculis subsidium. Desine fœdissimo nomine os conspurcare. Nihil æger ad hæc; sed postquam paululum quieuit, elata iterum voce illud idem ingeminat, Xequius Ampêus, additque insuper, Cum illius anima mea anima sit. Post hæc modico interuallo extremum reddidit spiritum. Summum quæstor ex hac re mœrorem animo concepit, deque mortui iuuenis salute hac ex parte valde dubius, adit Franciscum Monclarū Societatis Iesu sacerdotem, & cum magna intimi doloris significatione, quid euenerit, exponit. Re Monclarus audita, occultas mortalibus diuinæ prouidentię rationes summopere admiratus, anxietate & mœstitia Quæstoris animum liberat; simulque docet, illas Ignatij morientis voces veluti oracula fuisse, quibus beneficentissimus Deus & suam in Ampêum clementiam, & felicissimam hominis conditionem voluerit demonstrare. Atque his dictis, cum graui premeretur ægritudine, contineri non potuit, quin è lecto ocyssimè surgeret, & Ampêi videndi gratia hominum manibus deportatus, tenderet in carcerem. Eò ubi venit, nouum Christi militem reperit, sic erectum animo, vt pro eodem Christo mori summopere optaret, sic item in nostram religionem affectum, vt reliquis Mahumeranis, qui in vinculis erant, fidei Christianæ veritatem incredibili animi contentione prædicaret. Quoniam verò ardenti quodam Christi amore erat inflammatus, placuit Monclaro, vt Laurentij nomen

men in Baptismo acciperet; quod factum est. Proximo igitur post Pasca sabbato, cum aliis quinque ex Mahumerana etiam fœditate ad Christianam munditiem conuersis, sacra vnda lotus, paucis post diebus commissa per antea actâ ætatem crimina debito mortis supplicio expiauit. Porro, vt notauì suprà, illud per id tempus crebris vulgi sermonibus iactatum, & magna approbatione receptum est, Gonzali animum corporis custodia solutum, calidas ad Deum fuisse preces, atque ab eo obtinuisse, vt Ampêus ab ignorantie carcere ad veritatis lucemeductus, pessimam vitam sine optimo, quod tamen rarissimum est, feliciter concluderet.



VITÆ GONZALI  
SYLVERIÆ, SOCIETATIS

IESV SACERDOTIS, IN  
vrbe Monomotapa mar-  
tyrium passi,

LIBER TERTIVS.

*De studio orandi.*

CAPVT PRIMVM.



VI Gonzalum nouere , testati sunt, nullam esse virtutem , qua non fuerit cumulatè præditus. Vagari per omnes, nec lubet, nec operæ pretium est. Dicam pauca de quibusdam, quæ religiosi viri magis sunt propriæ. Inter quas illa in primis se offert , quæ vt hominem Deo, ita vicissim Deum homini facit familiarem. Ergo semper cùm Deo Gonzalus erat. Siue iter faceret, siue quiesceret , defixos habebat in cœlo oculos, cuius aspectu mirabiliter resectus, omnes eas , quæ ex humanis rebus percipiuntur, voluptates, vt rem valde noxiam, aspernabatur, ac respuebat. Sæpe in cubiculo  
reper



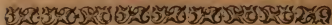
reperitus est, sic extra se positus, ut nullum externorum sensuum haberet usum. Nonnunquam etiam visus est, superato corporeæ molis pondere, abstractus à terra in sublimi pendere. Rem dicam hoc de genere graui testimonio firmatam. Domum professam Olyssipponensem incolebat Gonzalus. Erat tunc ibi sacrarij custos Petrus Marchius, Conimbricensis postea collegij ministerio notus. Is negotij causa ad Gonzalum adiens, & cubiculi ostium aperiens, hominem videt è terra sublatum pendere in aëre. Visu attonitus accurrit subito ad Gonzalum Vassium de Mello, magnæ virum prudentiæ, & pietatis, qui tunc in eadem domo concionatorisungebatur officio, prouinciam postea magna laude administrauit. Huic Petrus vix animum ex lassitudine colligens, quid viderit, exponit. Vterque alios vocat. Multi simul ad cubiculum properant; apertis foribus Sylueriam aspiciunt, eleuante spiritu sarcinam corporis, à terra sublimem. Miraculi magnitudine perculsi, sese mutuo contuentur, vim diuinam simul & viri sanctitatem facile prædicantes. Tum diligenter cuncta obseruant, statum, formam, elevati corporis circumscriptionem. Hisque notatis, & clauso cubiculi ostio, non stupefacti minus, quam recreati, discedunt. Mello insuper admirationi & solatio lacrymas addens, immensa diuinæ liberalitatis dona, corde & ore quantum potest, extollit. Olyssippone iterum propter regij palatij vestibulum iter faciens, diuina contemplando, eum in modum ab se ipso recessit, ut socio-

inter prætereuntem turbam relicto, currentis more gradum accelerarit. Constitit, occulta aliqua vi compulsus rapi. Cum rem diuinam faciebat, adeò frequenter ecstasim patiebatur, vt quid, quòve loco dicendum esset, à ministro querere cogeretur. Indicæ prouinciæ præfectus, re diuina confecta, ita ab altari redibat ab se abstractus, vt relicto sacrario, sicut erat, sacris vestibus indutus, ad cubiculū pergeret. Quamquam verò siue cum externis, siue cū domesticis ageret, semper cum Deo esse, eiusque frui consortio videbatur; priuatim tamen, partim in cubiculo, partim in templo multas diei, multas noctis horas orando consumebat. Hic porro corporis status, hæc ferè Gōzalo forma, cū priuatim orabat: Flexis erat genibus, sublatis in cælum oculis, brachiis interdum per corpus rectà demissis ac proteulis, interdum in Crucis figuram conformatis, reliquo corpore ita erecto & immoto, vt res magis in anima, quàm prædita sensu videretur; cū ne leuiter quidem vllam in partem caput inflecteret, neque aliò, quàm ad cælum volueret oculos. Cū accumbebat mensæ, sic erat totus in earum rerum, quæ legebātur, consideratione defixus, vt loci, officij, sui denique obliuisceretur. Quoniam verò multum interest, qua animi integritate niteat Euangelicæ doctrinæ prædicator; nec minùs exemplo, quàm verbis adduci debet, tam infideles ad fidem, quàm ad iustitiam peccatores; in assiduaverò atque intima cū Deo familiaritate & rectè viuendi & in proximorum salutem vtiliter incumbendi

tota

tota ferè ratio constituta est, dum Indicæ provinciæ clauum tenuit, prudenter statuit, vt præter consuetam matutini temporis horam, quæ Deo peculiariter impenditur, præterque semihoram discutiendæ bis in die conscientiæ tributam, socij omnes tempore pomeridiano integram rursus horam Deo darent, quo ad bene viuendum atque ad cōuersionis officium cum fructu peragendū ab eo vires acciperent. Simili quoque modo ne se aliorum saluti procurandæ ita socij dederent, vt obliuiscerentur sui, iis, qui in ora Piscariæ rem Christianam administrabant, præcepit, vt quantum ius & ratio paterentur, per horam quotidie meditandi ac deprecandi, ad animi profectum aliquid spirituale legendi, conscientiæ bis examinandæ exercitium nulla de causa prætermitterent. Statuit item, vt ad collegium se aliquoties per annum reciperent, ibique secretò cubiculo abditj, per dies aliquot priuatim agerent cum Deo, & ex animo depellerent, si quid sordis esset ex hominum consuetudine contractum. Hanc ob causam in Cocinensi collegio pauciores esse voluit à Resurrectionis Dominicæ festo conciones, quàm esse priùs solerent, vt concionatores ipsi vacuum ab studio tempus rebus darent diuinis, easque animis suis acquirerent diuitias, quibus postea possent aliorum animos locupletare. Est enim experientia compertum, illos, quibus concionandi munus demàdatum est, tantum communiter prodesse alijs, quantum prosunt sibi. Fieri enim non potest, vt cui animus friget, is  
aliorum

aliorum mentes accendat; aut rerum diuinarum saporem, aliis communicet, cui diuina gustui non sunt.



*De affectu in res sacras.*

C A P. I I.

**I**N primis ex augustissimo Missæ sacrificio summam percipiebat vtilitatem. Eam ob causam, ne in maximis quidem occupationibus, illud vnquam intermittebat. Quoniam verò rectè nouerat, eò fructuosius peragi hoc mysterium, quo purius; non semel tantum in die, sed bis etiam ac ter ante celebrationem, animum confessione expiabat: quod fuit multos per annos, in India præcipuè, obseruatum, cum inibi prouincialem ageret. Si quando tanta erat vis morbi, vt à litando abstinere cogeretur; à celestis quidem cibi sumptione nequaquam abstinerebat. Atque ita nullus transibat dies, quo diuino illo pane non pasceretur. Christi crucem, quã semper animo portabat, præcipuo quoque honore putauit palam sibi esse colendã. Quocirca quocunque in cubiculo habitaret, in quatuor parietis partibus cruces quatuor, in singulis lateribus singulas, affigi curabat, vt quancunque se in partem volueret, illa sibi imago offerretur intuenti, quæ & dulcissimum Iesum indignissima crucis morte propter homines mulctatum in

memo

memoriam reuocaret, & insuper moneret, à donando corpore, & comprimendis animi appettitionibus, nullo sibi loco, nullo tempore esse cessandum. Quanto studio Deiparam Virginem profecutus sit, cùm multa alia, tum frequentissimi de ipsa publicè & priuatim habiti sermones argumento sunt. De sanctissima enim Virgine, ubi se occasio dabat, libens gaudensque loquebatur. Interno autem animi in illam affectui externus cultus ex æquo respondebat. Vbicunque enim aliquam eius imaginem intuebatur, demissis modestè oculis, & magna capitis ac totius corporis inflexione, flexis etiam nonnunquam genibus, illam venerabatur. Erat in ambulacro Goani Collegij Virginis effigies, venerationis ergo vulgò exposita; in eius conspectum quoties Gonzalus se dabat, nocturno præsertim tempore, quo minùs posset obseruari, subsistebat paulisper, & supremam rerum reginam ac dominam agnoscens, venerabundus ante illam percumbebat. Idem sæpe animaduersum, cùm in eiusdem collegij horto precarios globulos deambulando percurreret: quoties enim angelicam salutationem inchoabat, toties ante sacram effigiem genua flectens, pium erga beatam Virginem animum ostendebat, quod facere solitas accepimus, tum Margaritam Hungariæ regis filiam, quæ festis Deiparæ diebus salutationem angelicam millies recitans, cuiusque salutationis initio magna pietate poplites curuabat; tum Mariam Oegniacensem, insigni probitate sceminam, quæ singulis quaternis diebus millies cen-

ries noctu & interdiu eadem oratione Deiparam salutans, ad initium quoque cuiusque salutationis idem præstabat. Quam venerationis formam dedisse mortalibus creditur Archangelus Gabriel, cum admirabile illud Filij Dei cum humana natura coniugium Virgini Mariæ, cuius in vtero celebranda erant nuptiæ ex augustissimæ Triadis mandato Legatus exposuit. Ferunt enim sub humana modestissimi ac pulcherrimi uenienis specie oranti Virgini comparuisse, eamque flexis genibus magna cum submissione & reuerentia salutasse. Quinetiam toto legationis negotio peracto, sub ea venerantis forma apud Virginem aliquanto tempore perstitisse, donec tandem in cælum, unde venerat, reuersus est; quod enim quidam commentantur, Angelum legatione exposita, acceptoque Virginis responso & consensu, statim abiisse, haud probabile nobis est. Vero certè similis, quod monumenta tradunt venerabilis illius congregationis S. Georgij in Alga, quæ in Lusitania apud peritiores à sancto Ioanne Euangelista, apud vulgus à sancto Elogio nomen habet. Ibi enim scriptum legimus, eos, qui dictæ congregationis auctores fuere, à beata Virgine accepisse, Archangelum Gabrielem, cum Incarnationis mysterium nuntiaturum venit, totas atque integras nouem horas apud eandem Virginem fuisse, ac si ob incredibilem Virginis modestiam, & maiestatem humana maiorem, atque ob diuini Verbi carnē induti præsentiam in admirationem raptus discedere non posset. Quod non ineptè quis putet

et à Scriptore sacro indicatum, cum eius discessum referens, his usus est verbis, Et discessit Angelus ab ea. Videtur enim voluisse indicare, Gabrielem rerum nouitate & magnitudine obstupefactum sic hæsisse, ut auelli non posset, donec tandem, re exigente, quodammodo tamen inuitus, à loco discessit. Sed quoad Gonzalum attinet, tanto, secundum Deum, Virginem beatissimam & reliquos cœlites immortales studio coluit, tamque intimo beneuolentiæ, & familiaritatis affectu profecutus est, ut cœlestem vitam ageret in terris.



*De futurorum prædictione.*

C A P. III.

Cum tanta Gonzalo esset cum Deo familiaritas, mirari nemo debet, si diuini instinctus impulsu, plurima, antequam forent, prænouerit, & prænuntiarit. Dicam pauca, quæ facile testentur præscium fuisse futurorum. Vixerat in Lusitania sanguine illustris, vita & moribus obsecutus. Eius animæ salutem ut maximè Sylueria exoptabat, ita assiduè eam precibus obtinere à Deo nitebatur. Nunquam verò hoc pietatis officium præstabat ardentius, quam cum rei diuinæ operam dabat. Verùm id precanti accidebat, ut cum in reliquo sacrificio nomen sibi valde propi



propitium placidumque sentiret, vbi de misero illo homine agebat, mox sibi videretur videre, Numen idem terga vertere, ac veluti iratum recedere. Pater visu attonitus, atque id, quod erat, intelligens, hominem videlicet in fœdissimo scelerum suorum cœno adeò pertinaciter voluntari, vt vel ipsum eius nomen nauseam moueret Deo, rem eidem narrare statuit, quò diuinæ iustitiæ terrore percussum ad bonam mentem, si posset, reuocaret. Cùm igitur aliquando siue studio quæsitum, siue casu obuiam factum sic dicitur allocutus; intelligere non possum, quidnam hoc sit, quod in diuino Missæ sacrificio quoties pro te ad Deum preces fundo (fundo autem quotiescunque rem sacram facio) videre mihi videor, Deum ipsum, ad cætera clementem ac benignum, vbi de te mentio fit, mutato quamprimùm vultu, alienum atque auersum animum ostendere, & quasi significare velit, meas pro te supplicationes sibi gratas non esse, recedentis speciem præbere. Rem homo risu excipit; & amicis iocosè narrat, Patris vel ineptam sollicitudinem, vel stulticiam notans. Ex iis, qui narrantem audierunt, vnus fuit Hieronymus Menesius, is, qui multos annos Conimbricensem primùm Academiam, Mirandæ deinde, vltimò Portus episcopatum rexit, vir nobilitate, literis, & virtute in Lusitania clarissimus. Funestus hominis exitus, vt idem Hieronymus obseruauit, quo instinctu pater locutus fuerit, satis declarauit. Per varia enim animi & corporis incommoda miserè iactatus, & à Romanæ Ecclesiæ corpore, veluti cor



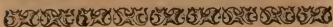
ti corruptum membrum, anathemate præcisus, calamitoso fine infaustam vitam terminauit. Sedente Bracharæ Balthazare Limpo, eò Gonzalus venit, vt Bracharensem populum ad animi salutem iuaret. Multa in hoc genere præstitit, quibus vniuersos ordines mirificè sibi & Societati deuinxit. Cùm reuersionem pararet, ciuem quendam, virum egregiè pium, quo fuerat in spiritualibus negotiis familiariter vsus, dolentem, quod ea ciuitas Societatis religiosi careret, his verbis solatus est, Si operam, inquit, nostrorum in hac tua vrbe desideras, bono esto animo, non multos post annos tibi, tuisque ciuibus licebit Societatis collegium in ea visere, & sociorum doctrina frui. Visum id tum, quàm dictu facile, tam factu impossibile. Quominus enim in ea vrbe vllum fieret quorumcunque religiosorum domicilium, tanta semper omnium ordinum vi intercessum est, vt ne ipsi quidem Archiepiscopi, vrbis domini, quorum nonnulli ex religiosiis familiis fuerant assumpti, id vnquam à populo obtinere potuerint, cùm maximè desiderarint. Cæterum à Deo fuisse Gonzali vaticiniū, euentus probauit. Nam Bartholomæus de Martyribus ex Dominicana familia, antistes pietate & doctrina clarissimus, cùm nullum Bracharæ fratribus suis cœnobium erexerit, nobile Societati Iesu Collegium dedit, quod fuit primum religiosorum hominum domicilium, intra vrbis mœnia ædificatum. Graui aliquando morbo premebatur Philippa Gonzali soror in oppido Goezio de quo dixi suprà; re cognita Conim-

bricensis collegij rector eò Gonzalum mittit, vt laborantem sororem aspectu recreet, & si oporteat, ad tolerantiam adhortetur. Profectus illico est ex obedientiæ præscripto. Dumque iter faciens sanitatis negotium Deo commendaret, creditur diuinitus nouisse, neque vllum esse ex ægritudine periculum, neque ita acerbè, vt initio morbi, Philippam affligtari. Vbi enim cubiculum ingressus est, nec decumbentem sororem salutans, nec de valetudinis statu quidquam siscitans, de rebus statim diuinis dislerere, & quantum quisque immensæ Dei beneficentiæ adstrictus sit, coràm explicare cœpit. Visus homo est iis, qui aderant, plus æquo austerus, & parum fortasse cultus. Fuit ex propinquis, qui interrupto eius de Deo sermone, quærere ausus sit, quid causæ esset, cur mœstis omnibus, deque Philippæ periculo valde sollicitis, solus ipse, cui tam arctæ cum illa intercederent rerum multarum necessitudines, veluti omnium immemor, tanta vteretur animi duritie, vt nec iacentem salutarit, neque de morbi natura & grauitate quidquam ab assidētibus intelligere voluerit. Ad hæc Gonzalus mansuetè & confidenter respondit, in primis beneficentiæ diuinæ commemorationem, gratissimæ cuiusdam salutationis loco habendam esse; deinde de sororis suæ salute nihil sibi opus esse quærere, cum non dubitet, quin & periculū ablit, & vis morbi imminuta sit; magno opere oportere, vt pro beneficiis, quæ in nos Deus identidem confert, quantas possumus gratias illi agamus, ne ingrati animi culpa dulcissimos

eius

eius liberalitatis & clementiæ fontes nostram in  
perniciem obstruamns. Maritimam Persici ma-  
ris oram ingenti classe infestabant Turcæ simul,  
& Rumes (aliud Turcarum genus est ab Con-  
stantinopoli profectum) & graue Ormusiæ bellū  
inferre statuebant. Constantinus Indiæ Prorex,  
ad obfistendum hosti, classem similiter parari iu-  
bet, eique Aluarum Sylueriam Gonzali fratrem,  
virum militari industria, & rebus gestis insignē,  
prudenti consilio præficit. Id ubi Gonzalo re-  
nunciatum, ad orationem statim se confert, &  
cum Deo negotium communicat. Adit post hæc  
Proregem, constanter precatur, ne classem Al-  
uaro cōmittat. Non dubito, inquit, Inclyte Pro-  
rex, quin Aluarus sit, cui demandari grauissi-  
ma quæque sine temeritate queant. Eius enim  
virtus multis armorum casibus explorata, cuius-  
que belli feliciter & pro dignitate gerendi, re-  
portandæque de hostibus victoriæ non modò  
spem, sed fiduciam facit. Mihi tamen omni-  
no certum est, fore, vt & se & vniuersam clas-  
sem exitio sit daturus, si cum summo imperio  
ipsi præficiatur. Iterum igitur atque iterum te  
oro, vt Lusitaniam rem saluam à Tūrcis vè-  
lis, & Aluari virtutem expeditionibus aliis  
referues. Credit Prorex non ex oraculo, sed ex  
animi submissione profectam Gonzali vocem.  
Perstat in sentētia; Aluarū cum classe ad Ormu-  
siam mittit. Soluit ille & portu hilaris, & recta  
ad hostem contendit. Ad eius conspectum ubi  
ventum, tanta illico in Aluaro magnanimitas  
eminuit, vt Turcārum Dux perterrefactus, ho-

norificis à Lusitano conditionibus pacem postularit. Aluarus successu latus pacem negat, seque ante tubam sine dubitatione reputat victorem. Dein in memoriam reuocans ac ioco militari irridens Gózali minas, Tandem, inquit, compertum est, non semper fratrem meum vera prædicere. En falsus vates, in hoc saltem euentu,prehenditur. Ab his dictis, in hostium classem dirigi proras iubet, & summo impetu certamen init. Pugnatum acriter vtrunque; sed vt bellorum euentus incerti sunt ac dubij, à Turca, qui se victum reputabat, stetit victoria. Cæsus in prælio Aluarus, classisque Lusitana miserabili strage deleta, magno fuere documēto, & compescendi exultantis animi ferociam, & hominum piorum minas ac prædictiones reuerendi.



*De ardore pænitentiae.*

C A P. I I I I.

**P**OST QUAM Gonzalus Societati Iesu nomen dedit, tam alacri statim animo affligendi se, & motus suos coercendi negotium suscepit; tantæque deinde assiduitate vsque ad vitæ finem in eo perdurauit, vt dubitare quis iure possit, vtra plus admirabiliratis habeat, ea ne animi alacritas, qua tam asperam viuendi legem ab ipso religionis ingressu sibi imposuit; an illa potius, qua ad vltimum vitæ spiritum imposuit  
ram

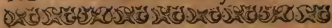
tam legem constantissimè tenuit, perseuerantia. Perpetuò gestabat cilicium, in modum thoracis efformatum, alligato desuper lineo collari, indusium mentiente. Addebat nonnunquam cilicium asperius, quàm ex ferro, quàm ex orichalco minutatim puncto, obuersis in carnem punctiunculis. Ita se frequenter, & acriter verberabat, vt toto in dorso nihil sanum aut integrum esset, sed vniuersa caro plagis pertusa, vnius circumfusi vlceris speciem præberet. Res hac ratione cognita. Incidit aliquando Gonzalus in vnum ex sociis, interna perturbatione commotum. Ex ipso vultu agnouit hominem mœsticia torqueri. Eia, inquit, quin tu mœrorem istum ex animo depellis? qui in famulatu Dei sunt, eos hilares & lætos esse oportet. Tu pater, air ille, sanctus es; animum habes sedatum, & ab omni perturbatione securum; experiri in te non potes, quibus ego curis exedar. Certè, si hisce, quibus æstuo, tentationum fluctibus iactarere, non posses vlllo gaudio aut pace frui. Hic Gonzalus commiseratione motus manu hominem apprehendit, in secretum locum ducit, dorsum illi suum nudat, ostendit pænè fractas ac ruptas verberibus costas; Tum sic, Quid animum despondes, mi frater? te ne solum hostis hominum sollicitat? quis in hac vita, quæ militia est, cum terribimo cacodæmone pacem habet aut inducias? nec flagella timet, nec plagas istas, quas vides, horret; me frequentissimè impetit, acerrimè oppugnat, sed persto, auxiliâte Numine, & perstiturum spero, imò & victurum. Ne te, obsecro,

perditum puta, aut desertum à Deo. Hoc quod tibi calamitas videtur, Dei benignitas est; Glorix nobis segetem miniltrat. Non ideo patitur hominem oppugnari, vt succumbat, sed vt ipso duce & commilitare vincat. His Sylueria dictis dispulsa inprimis ex corde mœrentis tota illa tristitiæ nox: tanta deinde animi alacritas consecuta, vt bonus vir increpita grauitèr timiditate & ignauia, actisq; Deo gratibus, quod præclaras tibi bene de ipso merèdi occasiones offerret, intrepidus ad certamen accesserit, in maximam erectus spem de pessimo, tandem hoste victoriam reportandi. Cùm in India prouinciam moderaretur, dici vix potest, quantopere contenderit, vt ne ibi nullum haberet superiorem, qui nullum ibi iure habebat. Sibi igitur ipse subdebatur, & corpus submittebat spiritui. Quod vt perfectè fieret, singulis se diebus crudelissimè cædebat. Flagellum ex virgis erat, quas Indi Rotas vocant. Tenuēs sunt & flexibiles, atque ad ciendum dolorem & infligēda vulnera adeò natura accommodatæ, vt ad primum ictum cum acerbo animi sensu sanguinem eliciant. Ex hac verberatione id sequebatur, vt curandis vulneribus in carne relictis remedium quæri & applicari oporteret. Hoc plerumque oleum erat ex nuce Melindica, aptum tali morbo & paratu facile medicamentum. Eo se pater libenter inungebat, non vt dolorem minueret, sed augeret; & priori decreſcenti nouus succederet. Adeò enim se hostiliter perſequebatur, vt postero statim die, nondum curata cute, repeti-

tis verberibus vulnera cùm doloribus renouaret. Cùm verò pars vna corporis sic erat saucia, vt ferre ictus non posset, cædebat aliam; & hunc in modum percurrere omnes, nulla prorsus vt esset, quæ propriis doloribus vacaret. Hinc illud fiebat, vt vix aliter, quàm stando consistere valeret. Vnde ortum, vt quamuis nimis studiosè hanc viuendi rationem tegere curaret, ex ipso corporis habitu detegatur. Quin etiam cùm in hortum Goani collegij, quo tempore obseruari à nomine posset, se conferre consueffet, vt ibi in quadam ædícula inclusus liberè se verberaret; quominus res nota fieret, impedire non poterat. Inuentus enim in ædícula, & in vestibus internis cruor factum prodidit. Inter hæc, mira in cibo & potu parcitas. Præter panem & aquam rarò ad victum aliud adhibebat. Ab auium esu, & quouis alio suauis aut delicato edulio tam constanter abstinebat, vt à proposito nullis precibus se abduci pateretur. Pauperum victu mirificè delectabatur, paupertatis amore. Cibario pane, cùm edere oportebat, & ex milio, aut secale confecto victitabat libenter. Quando Lusitaniæ oppida & castella concionando lustrabat, ad simplicem panem precariò mendicatum aliquid nonnunquam cæpæ vel halecis addebat, suscepti laboris gratia. Quando domi cum sociis communi mensæ accubabat, ita se ad comedendum componebat, vt nihil videretur ex appositis ferculis relicturus. Iusculi enim aut pultis catinos trahebat ad sese, immersis etiã per simulationem ex pane particulis. Carnem

lofopho pateretur vinci, qui non humanæ; fed diuinæ fapientię studio operam nauaret. In peregrinationibus, excurfionibus, ceterisque itinerebus nunquam ad domum aliam, quantum fieri poterat, quàm ad commune pauperum xenodochium diuertebat. Ibi fi fortè opus eſſet ſomnum cubando capere, quod aliquando coactus neceſſitate faciebat, ad reponendum corpus culcitra utebatur ex canabe duris paleis referta, ſtragulo vili & craſſo, ſine linteis & ceruicali. Decumbebat aliquando in quodam Portuenſis orbis noſocomio (Societatis Collegium ibi nondum erat) magna febrī iactatus. Inuiſit ægrum Henricus Gouea, is, qui poſtea propriis ædibus & tribus filiis Societati datis, dum peſtilentia infectis piè miniſtrat, laudabili ſine diem clauſit. Patrem ita miſerè iacentem vir nobilis conſpicatus, & vehementer dolens, tam indignè haberi virum tantum, inter alia caritatis officia hoc etiam voluit exhibere, vt mitiq̃ lecto afflicto corpus exciperet. Valde in ea re ab Henrico laboratum; ſed tandem vicit; remotaque dura illa culcitra alia ex linò & lana ſultam ſuppoſuit molliorem. Hanc rem morbo ipſo grauius Sylueria tulit, adeoque commutationem eſt auerſatus, vt quo primū die iudicatū eſt à medico, abeſſe febrim, ſuis ipſe manibus atque humeris lineam culcitram ſuſtulerit, & priuato in loco reponens, ad ſuam reuerſus ſit. At non paruo res illi ſtetit; febris enim, quaſi collecto ex ceſſatione impetu, debile corpus ſauiùs inuadēs, diutiùs afflictauit.





*De comprimendis animi affectibus.*

C A P. V.

**E** T si vera illa sanctitatis forma, qua qui præ-  
 datus est, numen sibi conciliatum habet,  
 neque in acerba castigatione corporis, neque in  
 seuera cupiditatum moderatione consistit; hisce  
 tamen adiutoribus & sociis muniendum esse,  
 ne plurimis & maximis, in quibus frequenter  
 versatur, periculis succumbat, monent constan-  
 ter ij, qui rectè viuendi præceptis ad veram pie-  
 tatem humanos animos instituunt. In vicini-  
 orem hostem mouenda prius arma sunt, ne is re-  
 trò, veluti per contemptum relictus incautum  
 militem à tergo adoriatur. In primis igitur atque  
 ante omnia crudele carni bellum indiciatque  
 inferri oportet, & quoad fieri potest omnes e-  
 ius libidines & cupiditates comprimendæ, pe-  
 nitusque resecandæ sunt. Cùm verò hoc do-  
 mandi corporis studium cuilibet homini Chri-  
 stiano familiare esse debet; tum verò iis, qui ad  
 perfectionem contédunt, adeò est necessarium,  
 vt parum in hac via progredi possit, qui non  
 multum in eo se exercuerit. Siquis paululum  
 apud se consideret, quanto studio quantoque  
 animi ardore suis semper appetitionibus Gon-  
 zalus obstiterit, quamque sui in rebus omnibus  
 domitor fuerit, non difficile deprehendet, illum  
 ad altissimum quendam diuinæ contemplatio-  
 nis

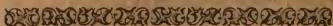
nis gradū fuisse euectū. Constat inter Spirituāliū rerū peritos, non posse humanū animū liberē in Deum euolare, nili pars illa hominis inferior, quæ omnium parens est & effectrix perturbationum, constricta vinculis, & simul cum vitiiis & concupiscentiis, vt Paulus ait, cruci affixa sub rationis imperio contineatur. Quandiu enim sui iuris est, nec vllius subiacer dominatui, cū sit crasso & concreto permista corpori, suo pte pondere fertur ad ima, perque innumeras rerum cupiditates mentem trahens, non sinit eam vno in loco meditando consistere, vt possit diuini illius animarum sponsi, vel loquentis vocem audire, vel præsantis aspectu & suauitate frui. Hanc ob rem magnus ille Antonius vir orandi studio eximiè deditus, ipsiisque inferorum monstris vel hoc nomine formidabilis, cū à quodam sene cremita rogaretur, quomodo posset diuina contemplando sic integras noctes transigere, vt grauitè etiam ferret, oriti solem, quod luce sua nocturnam quietem interturbaret, hunc in modum fertur respondisse: Scias, frater mi, tandiu me latuisse, in quo vera contemplandi ratio sita sit, quandiu vllam mei ipsius habui rationē: vbi verò inquietis motibus veluti noxiis herbis mentem purgaui, meque à me ipso, atque ab omni terrena concreione segregatum ad superiora transtuli, quamprimum degustare cœpillè mirificum illum diuinæ voluptatis fructum, qui ex cælestium rerum contemplatione à perpurgatis animis percipi solet. Purissimus namque Dei spiritus animum exigit

de fœ

defœcatum & purum, cui gaudia sua instillet; quoniam æquum non est, Gregorio Nazianzeno teste, vt pretiosissimus opobalsami liquor in mundo, sordidoque in vase recipiatur. Prius ergo myrrhæ mons, quàm thuris collis est conscendendus. Hanc enim expeditam esse rectè precandi & contemplandi rationem, monuit apud sapientem qui dixit; Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris. Etenim vt humanus animus dulcia cum Deo ac suauia miscere possit colloquia, ex quibus gratissimus eidem Deo exhaletur odor, antè ipsi adeundus est mós myrrhæ, qua perfecta quædam omnium perturbationum mors designatur. Vnde qui nondum mortuis ac sepultis, sed planè viuus ac vigilantibus appetitionibus ad diuina contemplanda accedit, neque illos percipiet, qui ex contemplationis opere experuntur, veræ pietatis fructus neque verò in hoc studio poterit diutiùs persistere; cùm indomita illa atque effrenata affectionum caterua soleat plerumque cæco impetu ex improviso irruere, & contemplantis animi quietem obturbare. Vtrunque igitur coniunxit Gonzalus, atque ab illo incepit, necessario, & summæ veritatis voce commendato sui odio, quo sicut ad stabiliendum religiosæ vitæ virtutumque ædificium nihil est constantius, ita ad inchoandum nihil debet esse prius. Domitis itaque Sylueria affectionibus, rerum diuinarum contemplationi tanta mentis, tum libertate, tum iucunditate se dabat, vt relictis plerumque, sicut antea diximus, in terra sensibus, libero animo

ino ad Deū raperetur. Singularis benivolentiae signa iis maximè exhibebat, quos norat & in comprimendis animi sui cupiditatibus solitos maiori studio operam collocare, & in colenda religiosa disciplina cæteris esse diligentiores. Summo semper opere socios hortabatur, nihil ut antiquius haberent, quàm ut hostes sibi ipsis essent infensissimi; cum appetitionibus suis perpetuum gererent bellum, nunquam de manu falcem deponerēt, quæ non succrescentes tantum, sed & vix enatas malorum affectuum herbas penitus ab radice refecarent; nulla prorsus in re facerent, quod liberet, nisi ad ipsum scirent fore gratum Deo. Dicere erat solitus, habere Societatis religiosum in hac vita, si velit, veram purgandi animi rationem, eamque in vna sui victoria esse positam; non deesse enim illi occasiones, & quidem assiduas, quæ & suscepta contra Deum peccata aspero vitæ instituto rependendi, & multa ac præclara merita per voluntarium sui neglectum atque odium acquirendi, vberem segetem materiamque suppeditant. Ut cuique martyri dies sacer aduentabat, ita in eo, eiusdem martyris exemplo, ad Christi amorē & imitationem opportunè subditos monebat. Cum festum aderat S. Laurentij. Eritne, aiebat, ex vobis, qui diuino amore incensus imponi velit ferreis cratibus, & subiecto igne torrerī? Cum S. Andreæ, Crux, aiebat, nos vocat, fratres mei, quid moramini magno animi impetu propter Christum ad illam rapiamur. Cum S. Sebastiani, En paratæ directæque in nos sagittæ, quin alacres  
damus

damus corda, & pectora tranfigi sinimus? Hunc in modum per dies alios multa, in mortificationis, vt vocant, commendationem differens, sic ad eius studium atque exercitationem socios excitabat, vt qui tunc in Goano collegio erant, disertè affirmarint, se toto illo triennio, quo Prouincialem Gonzalus egit, ea ratione vixisse, vt in cælo potius viderentur fuisse quàm in tertis.



*De animi submissione, & honoris contemptu.*

C A P. VI.

**N**E M O ita se crexit superbia, vt animi submissione Gonzalus depressit: nemo sic appetiit honores, vt idem contempsit. Non præteribo quod accidit Conimbricæ. A turpi pelligatus consuetudine, nescio quem abduxit. Rem pellex tulit iniquissimè. Cumque diu multumque laborasset, vt dissolutam amicitiam redintegraret, nec perfecisset quidquā, in Gonzalum iras effudit. Literas ad eum mittit probris & maledictis plenas. Atque vt muliebri furor ad omnem audaciam proiectus est ac præceps, nihil contumeliarum fingi potest, quod in eum non iaciat. Oblatæ superiori literæ; qui eum facile suspicari posset aliquid arcani latere, quod non ab alto, quàm ab ipso Gonzalo deberet legi, vt erant clausæ, ipsi reddi iubet. Eas ille aperit

rit, omnino rei ignarus: sed legete incipiens, ut  
scriptionis materiam agnoscit, tanta lætitia per-  
funditur, quantam nemo, ne summè quidem  
ambitiosus, & maximis laudum suarum præco-  
niis perciperet. Ad locum igitur secretum se  
præripiens, singulas epistolæ partes, hoc est, sin-  
gulas per se iniurias minutatim gradatimque  
perlegit; & attentè considerat. Tunc ita secum;  
Bene est; inuenisti tandem, Gonzale, cui sis pro-  
bè notus. En ista scæmina tuis te coloribus depin-  
git. Ignorare iam noli; qualis sis, quàm superbus  
& arrogans; quanta præditus rerum ignorantia;  
quàm stultus & demens, quanta plenus simula-  
tione; quot denique & quantis vitiis cumula-  
tus. Hæc sibi patrem non semel tantum, sed ite-  
rum & sæpius obiecisse, cōpertum à socio quo-  
dam, qui per cæteras collegij partes aliquanto  
tēpore quæsitum, reperit tandem in eo, quem  
dixi, loco, & tacitus illum obseruauit sese acerbè  
incepitantem. Non satis ipsi erat pedibus sem-  
per, & mendici habitu iter conficere, quocun-  
quē iret; verum etiam cū ad permouendam  
rem Christianam in vicina æquē & remota op-  
pida excurrerat, sarcinam cum scriptis & libris  
ad concionum opus necessariis portabat hume-  
ris. Fuit qui rei indignitate piè commotus, Pa-  
trem obnixè rogaret, ut ad scriptorum onus mā-  
cipio uti vellet, siquidem nollet iumento vri.  
Negauit se facturum, hac lepida responsione:  
Hæccine, inquit, tua in me caritas? mihi adimes  
portandi meritū, & seruitio dabis? Cane, ne veræ  
amicitiæ iuraperuertas. Erat Olysippone in pro-  
fella

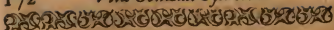
fessa domo S. Rochi. Degebant per id tempus apud Reginam Catharinam in aula iuxta veterem Lusitanæ morem, duæ eius consobrinæ, nondum nuptui traditæ. Hæ cum valde essent pietatis amantes, miroque proinde tenerentur desiderio consanguinei videndi, cuius sanctimoniam fama totam se per urbem cum admiratione fundebat, nec suis ipse precibus pertrahere ad se hominem possent, Reginæ ad id utebantur auctoritate. Ab ea frequenter petebant, iuberet Gonzalum in aulam venire, ut ipsis aulicis fœminis Christianæ doctrinæ documenta coram exponeret. Sicerat, Sæpius in aulam pater Reginæ imperio vocabatur, quod ut ipsi erat molestissimum, ita recusare legitimè non poterat. Cum sciret tamē, nulla ferè facilius, quàm aperta ac simplici vitiorum suorum reprehensione nobilium animos offendi, tentare cœpit, posset ne hac ratione in aulæ fastidium & satietatem venire. Aulicos igitur mores à recto aberrantes acriter arguere, in exquisitum fœminarum cultum vehementer inuehere; nunc ipsas compta cadauera, nunc adoperta tapetibus sterquilinia, nunc aliis asperioribus nominibus appellare. Cum nihil ista prodesse, & qua parere odium solet, benevolentiam Gonzalo conciliaret veritas; viam aliam ingressus, Davidis artem imitatur, cum ante Achim Gæthæ Regem productus, ridenda quadam vultus mutatione & defluente ex ore saluæ stultitiam simulans, Regem fefellit, & præsens vitæ periculum euasit. Eadem ratione Gonzalus, cum aulicarum fœminarum moribus

moribus palàm & seuerè reprehensis , obtinere non posset , vt ipsis fieret exosus , remedio vsus est, vt credebat, potentiori , quo tanquã iocularis ac ridiculus vulgò habitus , tanto consobri- nas pudore afficeret , vt delisterent eius in re- giam aduentum apud Reginã procurare. Con- uenerant die quadam aulicæ omnes in consue- tum locum frequentes , vt de rebus diuinis dis- ferentẽ ex more audirent. Ecce tibi , veluti à po- testate mētis repentẽ deiectus , vultum variè im- mutare, diuersas oris & corporis induere figuras, saluam in barbã dimittere , modis mille insignẽ simulare fatuitatẽ. Sed non successit ars. Cogni- ta res est, atque adeò effectum, vt vnde Gózalus sibi quærebat contemptũ , inde maiorem apud omnes sanctitatis opinionem, maiorẽque be- neuolentiam & admirationem consequeretur. Obseruatum est, cùm in oppidum Goeziũ sæ- pe venisset , & templum, in quo comes Ludoui- cus eius pater sepultus erat, pro ipsius anima de- precaturus , fuisset ingressus, ad visendum ipsum sepulchrum, quod erat mole magnum , structu- ra superbum , elegancia pulchrum , operis artifi- cio mirandum , nunquam accessisse, sed oculos ab eo ex instituto remouisse : animũ enim ad ea transferẽs quę ad salutẽ pertinet, dum ab imma- nibus illis & sũptuosis marmoribus auertebat oculos, duo nimirũ significabat ; primũ , apud se nulla esse in pretio inania ista rerum cadauerã; deinde incredibile stultitiã hominũ eorũ, quibus potior caducæ, quàm sēpiternæ gloriæ cura est; quandoquidem cœlestium bonorum obliti, vt



se posteritati commendent, talia in terris relinquunt monumenta vanitatis suæ. Incedebat aliquando per urbem comes Iacobus ingenti equitum ac peditum comitatu stipatus; occurrit fortè Gonzalus; vt fratrem conspexit tanta cum pompa ac tam religiosè incedentem, relicta via minus imunda (tempus erat hybernum) vbi altius lutum, ibi pedes posuit, seque totum dedita opera cæno infecit; vt ostenderet non minùs se corporeis illis sordibus, Christi amorè, quàm vanissimum quemque magnifico rerum apparatu, & corporis elegantia delectari. Splendorem generis non magis alij palàm facere, quàm ipse celare stnduit. Res etiam in religioso perrara. Quàm multi sunt, qui in ipsis quoque sordibus, quas sponte eligunt, nolint illustres videri? Gonzalo nihil erat potiùs, quàm latere, & terræ filium æstimari. In Tomarica missione cùm die quodam crimina expiandi gratia ad secularem sacerdotem accederet, magna confessarium incescit cupido pœnitentem agnoscendi, suspicatus quippe erat, latere in homine aliquid illustre, quod humili habitu tegeretur. Rogat ergo, quì vocetur. Rem pater subodoratus, & humilitati, quam mitificè adamabat, consultum nolens, responder; Nomen suum neque peccatum esse, neque peccati circumstantiam, quæ necessariò in confessione sit explicanda. Instat confessarius inepta ductus curiositate, Quid, ait nomen mihi tuum non prodis? Nescis confessario nihil esse in confessione tegendum? quin potiùs, inquit Gonzalus, scio, neque opus esse, neque verò expedit

pedire, vt nomen tibi manifestem meum. Piu-  
denti responso irritatus homo imprudens, abi-  
re patrem iubet, absolutione negata. At ille, quem  
non vllius conscientia sceleris, sed ratio pietatis  
ad confessionem adduxerat, nihilo secius rem  
diuinam instituit peragere. Quoniam verò præ-  
teribat statutum sacrificij tempus, nec contesta-  
rius alius poterat facilè adiri, domum se recipit;  
socium monet, expectet tantisper, dum se ad sa-  
crificandum parat. Ingreditur cubiculum, per-  
cumbit in genua, atque animū colligens, diuina  
contemplatur. Tantum in contemplatione tem-  
pus ponit, vt & litandi, & sui ipsius oblitus vi-  
deatur. Tum socius monendum ratus, ad cubi-  
culum accedit, iterūque & sæpius ostium in  
cassum pulsans, non expectato responso fores  
aperit. Ecce tibi in medio cubiculo Gonzal-  
um videt prorsus immotum; innixū geni-  
bus, sublati ac iunctis manibus, fixis in alto o-  
culis, re viuum, specie mortuum. Visu obstupe-  
factus hæret anceps; cogitat quid agat: id demū  
consilij capit. Ad ostium cubiculi reuertitur; in-  
gentē sonitū edit, eo strepitu abstractum homi-  
nem reuocat ad sensus. Expectatus ille à con-  
templationis somno, egreditur è cubiculo sociū  
offendens, Eia, inquit, Res diuina vos vocat; ea-  
mus, tempus est. Exinde in templū itum & sacra  
mysteria peracta.



*De obedientia, & religiosa disciplina  
obseruantia.*

C A P. VII.

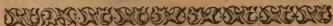
**Q**Uàm perfectè Gonzalus suis semper superioribus obedierit, plurimis testatum exemplis est. Illud singulare fuit, quòd in vrbe Portuensi, cùm à Conimbricensi Rectore, cui suberat, literas accepisset, in quibus iubebat, vt quàm primum Conimbricam rediret, repentè se pedibus in viam dedit; nec spectare tantisper voluit, donec calcei corrupti resarcirentur, & nouis, vt opus erat, fulcirentur soleis. Cumque & socius, & alij viri graues monerent, iter ad eò esse longum, vt nouos omnino calceos, aut apprimè renouatos exigeret, si pedibus esset peragendum; ipsis verò, quos haberet, reficiendis vix horam vnam posse consumi, respondit, obedientiæ opera non pati moram; multum referre, quàm citò fiat, quod præcipitur; cùm in iis, quæ ad obedientiam pertinent, non horam tantùm vnam, sed vel minima horæ pars magnâ nonnunquam virtuti afferat detrimentum; denique vt in conferendis beneficiis, ita in exequendis superiorum mandatis, quantum adiicitur moræ, tantum demigratiæ. Itaque valde incommodo anni tempore (hyems enim frigida atque humida erat) nulla interposita mora iter arripit, ac post dies aliquot nudis pedibus, aqua & luto plenus, aliisque

aliisque oppressus difficultatibus, Conimbricense Collegium ingreditur, magnam ore præferens hilaris animi indicem lætitiæ, sed maius præbētā singulari exēplo sinceræ obediētæ documentum. Primus fuit professæ domus S. Rochi præpositus. Eo in munere nihil illi prius ac potius, quàm vt societatis regulæ & constitutiones, recens tunc à B. Ignatio editæ, perfectissimè seruarentur; quod optimè intelligeret, communitates hominum eodem inter se viuendi iure consociatas, non alio modo aut faciliùs stare, aut constantius stabiliri, quàm cùm suis quæque Regibus diligentissimè obtemperat. Nec verò ob inopiam rei familiaris, quod nonnunquam accidit, vel minima in re, disciplinam religiosam violari patiebatur. Sic autem domus procurationem cum reliquis religiosæ humilitatis & caritatis officiis temperabat, vt nemo illo esset vel in oratione frequentior, vel ad concionandum promptior, vel in audiendi confessionibus intentior, vel in infimis culinæ, cæterisque eiusmodi ministeriis obeundis diligentior, vel in nosocomiis, carceribus, triremibus inuisendis, ægrisque & vinctis omni ope iuuandis alacrior. Sic igitur imperabat, vt non solum quod nemo non nouerat, obedire mallet, verumetiam subditi hominis officia quolibet subdito exerceret accuratiùs. Idque optabat maximè, cùm aliis præficiebatur, vt ab ea procuratione quàm ocysimè amoueretur. Quo tempore Indicam prouinciam administrabat assiduus à Deo precibus contendebat, eam ma-

ioribus suis mentem iniiceret, vt eo in munere  
successorem sibi sufficerent; idque vt obtineret,  
voluntarium sibi ieiunium aliquando indixit;  
in quo totos atque integros viginti continuos  
dies, ad victum, quem semel tantum in die su-  
mebat, præter panem & aquam nihil prorsus  
adhibuit. Vt animi submissioni, atque illi in pri-  
mis, quæ in religioso viro maximè est necessaria,  
in omnem partem, vt dicitur, indifferentiæ, sub-  
ditos assuefaceret, scholasticos studendi occupa-  
tioni intentos, vel nullis, vel leuissimis sæpe de  
causis ab studio remotos, ad culinæ ministeria  
auocabat. Nonnunquam etiam statuebat vt ij,  
quibus tyrocinio finito ad antiquiorum con-  
suetudinem transeundum erat, per tempus ali-  
quod cum nouitiis manerent, & eorum more  
viuerent, quo ad omnia, quæcunque vnquam  
obedientia decerneret, essent promptissimi; ne-  
que aliunde, quàm à diuino nutu, ac suorum  
moderatorum arbitrio penderent. Quantum  
religiøsæ disciplinæ amans fuerit atque obser-  
uans, vno in præsentia prodam exemplo.  
Immensus labor, quo apud Portuenses, dum  
eorum profectui incumberet, premebatur,  
vires corporis vicit, morbumque attulit lon-  
gè grauissimum, qui viri virtutem fecit il-  
lustriorem. Decumbebant in nosocomio  
illius sodalitiij, cui datum est à misericordia  
nomen. Renunciatum id viro clarissimo Ioanni  
Rhoteritij. Salæ urbis præfecto, regiarumque  
opum œconomo. Hic ille est, qui rebus multis  
domi forisque præclarè gestis, felici senectute  
annum

annum vitæ trigefimum fupra centefimum, integer fenfibus, expleuiffe fertur. Ioannes ergo de Gonzali morbo certior factus, vnâ cum Agnete illuſtriſſima fœmina Antonij Salæ Menefij vxore, & ipſius Gonzali propinqua ingenti clientû comitatu in noſocomium tendit. At Gonzalus cognito Agnetis aduentu, actis per internuntiû pro caritatis officio gratiis, magna precum vi inſtat, ne omnino ſe inuiſat; videri enim id ſibi à ſuo atque ab omni religioſo inſtituto valde alienum. Alia ex parte ſodalitij rector, & Henricus Goueanus, magna viri auctoritate, deque ipſo Gonzalo optimè meriti, obnixè contendunt, ne Agnetem repellat; neque enim eſſe fas, vt clarifſimam iuxta ac modetiſſimam matronam, cum qua tanta ſibi ſanguinis coniunctio ſit, eo præfertim loco & tempore, non ſecus atque vnâ aliam de plebe mulierem aditu & colloquio prohibeat. Caueat diligenter, ne fortè, dum nimis religioſus eſſe vult, religioſam comitatem lædat, nec ſolùm Agnetem, ſed Ioannem quoque Rhoteritium & omnem Salarum familiam ſibi reddat inſenſam. Si Agnes, inquiunt, nondum egreſſa domo, huc venire tentaret, non eſſet forſitan nimis difficile, abſque vlla humanitatis offenſione eius aduentum impedire: nunc autem, cum non ſolùm iam domo exierit, ſed in ipſo noſocomio, imò ad huiuſce cubiculi oſtiû ſit, quamam ratione poteſt, ſine iniuria, reici? Facta crederes verba ſurdo. Conſtans firmuſque in propoſito perſtat Gonzalus, & quamuis religioſè atque humiliter, abſolutè tamen negat,

consensurum se vnquam, vt à femina æger iniuratur; id enim neque vllò modo sibi videri necessarium, neque verò religiosæ disciplinæ consentaneum. Agnes igitur Gonzali constantia victa, eo non viso pedem refert à limine, & animo æquo repulsam ferens, cum eodem Ioanne Rhoteritio Sala domum reuertitur.



*De amore paupertatis.*

C A P. VIII.

**M**IRVM in modum paupertatem diligebat, quod eam sciret, & Christo Opt. Max. rerum Domino fuisse dilectissimam, dum apud nos in terris viueret, & multò veriùs appellari posse religiosæ vitæ firmitatem, quàm vitæ humanæ interitum, vt ex veteribus nonnullis eam appellarunt. Cū esset Olysippone professæ domui sancti Rochi præpositus, magnopere à sociis laboratum est; vt interim dum ea mundabantur indumenta, quibus utebatur, alia æquè vilia ac detrita, sed perpurgata acciperet. Nulla id ratione sibi persuaderi passus est, ex sancto Hilariatione dicens, superfluum esse, in cilicio munditiem quærere. Cū igitur eius vestitus commutandus alia ratio non suppeteret, quæsitum noctu remedium: atque eo inscio ac dormiente facta nonnunquam commutatio; eo tamen modo, vt vigilans vel eam esse factam ignoraret, vel

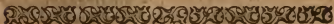
re comperta, haud grauatè ferret. Ob hanc causam diligenter curatum, vt suffectæ vestes vel essent ablatis quàm simillimæ, ne commutatio deprehenderetur, vel deteriores ac magis tritæ, vt moderatè toleraret. Concionaturus in Odiuellensi cœnobio id monialium est cum primis celebre ab Olysiptone. Quatuor circiter milliaribus distitum pridie sub vespertinum profectus, cum posset eò facile peruenire, in luminari, vicino pago, eo consilio substitit, vt officiis omnibus, quæ sciebat à sacris illis virginibus sibi esse parata, paupertatis studio supersederet. Sed & in illo pago, quod erat reliquum temporis, iuuando proximo impendit, & explicata latè re Christiana ad xenodochium diuertit, ibique solo pane atque eo duro pastus, cum summa animi voluptate noctem egit. Profecturus erat superiorum iussu ex Lusitania in regnum Valentia, vt accepto in Gandiensi Academia doctoratus gradu, ad quædam dein Societatis negotia Romanam contenderet. Factus de profectioe certior Comes Iacobus fratrem adit, equum offert, quo vehatur: enixè petit, eo vt uti velit, nec committat vt pedibus aggrediatur iter, multis de causis laboris & periculi plenissimum. Ad hæc modestè subridens Gonzalus, ita Comitem inuertur, vt quanquam verbis nihil, ipso tamen vultu apertè dicat, equo sibi aut simili viæ subsidio opus non esse; nec aliis prorsus, quàm suis pedibus, confecturum illud iter, quantiscumque laboribus & periculis sit obnoxium: atque hanc sententiam adeò animo firmam & stabilem



Iam insidere, ut nulla precum importunitate ab illa se dimoueri passurus sit. Atenim ipso profectionis die, incio Gonzalo, mittit Comes, qui onusto cibariis vinculo euntem à tergo insequatur. Re Gonzalus comperta, vultu in seueritatem verso, significare inprimis, quàm id sibi molestum sit; de Comite deinde queri, quòd paupertati suæ, quamquam non malo animo, tam multis tamen modis pergat insidiari; postremò Comitis famulum expectatione frustratum omnino ab se dimittere. Instat nihilominus atque vrget maiori studio reiectus homo; iterum & sæpius patrem orat, nolit tanta ipsum tristitia, tanta herum iniuria afficere, sibi certè constitutū esse, aliud potius agere, quàm re infecta, ante Comitem comparere. Tum pater hac lege contentionem dirimit, ut allata munera ægris & egenis cedant; eorum nomine ea se libenter accipere, aliter non accepturum. Placuit in ea difficultate conditio. Vbi ad oppidum, quod se in itinere primum obtulit, deuentum est, quæ sita confestim domus hospitalis; & ibi omnia, re nulla excepta, in pauperes & ægrotos distributa. Gonzalus deinde, ut cœperat, iter in Valentia regnum, inde Romam pedibus profectus, victumque, ubi opus erat, precario quærens, vtrâque in partem peruenit incolumis, facillèque didicit, quàm inania sunt illa, quæ nonnunquam in principio rerum gerendarum obici solent terrorum monstra; quamque in promptu sit, nisi ipse sibi animus desit, difficillima quæque diuino auxilio superare. Solebat, ut alio  
iam

iam loco dixi, rei Christianæ causâ per varias Regni vrbes, oppida, castella, pagos, vicôsque pedibus discurrere: cùm verò, multis ac longis itinerum spatiis peragratîs, calcei tandem rumperentur, nudis deinde pedibus faciebat iter, nec vilius prece adduci poterat, vt aliis vltro oblatîs contra viarum incommoda & asperitates vteretur. In his autem excursionibus, quod iam etiam suprâ est tactum, non aliter quàm precariò viuebat, emendicato ostiarim victu, quem quandiu postulabat, aperto erat capite, dimisso in terram vultu, & toto corpore ad summam humilitatem composito. Cùm verò sub noctem ad hospitalem se domum recipiebat, reliquis se pauperibus aggregans, siquid vel primarij panis ex collecta eleemosyna, vel alterius delicatî cibi in pera habebat, id aliquibus panis cibarij frustis commutans, iis duntaxat, veluti vnus è vilissimo illo pauperum grege, atque omnium infimus corpus reficiebat. Nonnûquam etiam quo magis fieret nihili, nec tantùm abiectus, sed etiâ exigui hominis iudicij haberetur, publicis in plateis ad alicuius domus ostium sedens, sua illa cibarij panis frustra comedebat. Itaque rarissimû fuit voluntariæ paupertatis exemplar; quod ex eo etiam apparet, quòd cùm prouincialis in India fungerentur munere, ad nouitiorum domû recepit sese, vt eorum more viuêret; nec reliqua solum, quæ ad vitæ vsum erant necessaria, sed ipsos etiam libros reliquit, eosque in publica bibliotheca reponi iussit, tribus tantùm sibi retentis, Breuiario; Societatis constitutionibus, spiri

spiritualibus exercitiis. Cæterum, quia in eo, quo utebatur, Breuiario nō nihil videbatur esse concinnitatis, illud quoque ablegauit ab se, alio ad recitandum assumpto, quod erat & forma rude & malè compactum, & vsu detritum. Quin etiam Sāctorum reliquias, piacularia numismata, imagines, cæteraque eiusdem generis, quæ secum ex Lusitania in Indiam asportarat, iis distribuit, quibus erat promulgandi Euangelij peculiaris cura. Ita rebus cæteris liber & expeditus vni tantum voluit Deo hærere. Optimi parentis exemplum secuti filij non superuacaneis duntaxat, sed necessariis etiam rebus sese vltro spoliarent, maximo religiosæ paupertatis incremento.



*De caritate in proximos.*

C A P. I X.

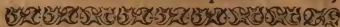
**Q**UANTO plus apud Gonzalum Christiana caritas, quàm vlla aut coniunctio sanguinis, aut humanæ necessitudinis ratio voluerit, cum in rebus plurimis, tū in eo, quod in præsentia dicam, obseruatum est. Quidam erat ex prima Lusitaniæ nobilitate, cum quo Comiti Ludouico Gonzali patri aliqua, dum vixit, certas ob causas fuerat similtas. Vt Gonzalus ostenderet, non in ea se esse, quæ in multis mortalium est, detestanda opinione, vt crederet, paternas inimi

inimicitias perpetua quadam successione, veluti hæreditario iure, aut ex testamēto liberis relinqui, quin potius nihil sibi hoc in genere commune esse cum parente alio, quàm cum Christo, qui & inimicos diligere & beneficiis devinciri iubet; quibus potuit officiis cæpit hominem demereri. Non assiduas tantum pro illo preces priuatim ad Deum fundebat, verum etiam manifesta quædam eximiæ caritatis & beneuolentiæ signa publicè atque in hominum oculis ipsi demonstrabat. Ad eum enim honoris causâ, frequenter adibat; sermones cum ipso comiter & libenter ferebat; multoque magis illi, quàm ulli ex suis, & in communibus salutationibus, & in priuatis colloquiis affabilem se ac beneuolum præbebat. Quamobrem qui à Gonzali patre maximè fuerat in vita alienus, eum Gonzalus, ut sibi esset beneuolentia coniunctissimus, singularibus suis promeritis coegit. Tantam quippe filiis virtutem admiratus, ita se illi tractandum, moderandumque commisit, ut non solum peccata, quæ apud ipsum confessione expiabat, sed omnia quoque animi sui sensu fidentissimè aperiret. Quo ex facto magnam sibi Gonzalus apud eos, qui vetera illa dissidia norant, exultationem eximiosque virtuti conciliauit amores; & quæ demum diuinæ caritatis vis ac potentia sit, manifestum fecit: nemo enim non vidit, amorem illum, quo quis natura impellente eos persequitur, quibus aliqua officij vel sanguinis necessitudine coniunctus est, quique non tantum in hominibus, sed in belluis quoque reperitur, longè ab

gè ab eo differre, quem vera Christi pietas erga ipsos etiam inimicos & hostes haberi præcipit. Circa socios infirmos & ægros maiorem in modum erat sollicitus. Cogitabat frequenter quæ posset ratione eorum ægrotudines & tædia leuare. Eos, qui decumbebant, inuisebat sæpe, & proximam à prandio horam illis plerumque dabat. Aliquando etiam, tum præsertim, cum magnus erat ægotantium numerus, ne qua illis in re deesset, ipsis quoque sanis in valetudinarium conuocatis, perque præparata subsellia dispositis opportuno tempore, & temperata voce, nequid molestiæ ægris inferret, de recto sanitatis vsu, deque spiritali ægrotudinū fructu aliquid in cōmune dicebat; infirmosque ut æquo animo morbi incommoda ferrent, atque à Dei nutu toti penitusque penderent; valentes autem, ut ad omnia pietatis opera, quemadmodum cuique iuxta officij, statusque sui rationem promptum esset, vires neruosque intenderent, amicè & beneuolè hortabatur. Promulgatū erat per orbem Christianum quadraginta dierum iubilæum. Inter alias condiciones, quas Pontifex ab iis requirebat, qui essent indulgentias lucraturi, illa vna erat, ut quisque pro facultate stipem egenis erogaret. Hinc capta à Gonzalo occasio rem faciendi, quæ socij & animis suis vtilis esse possent, & suam in proximos caritatem abundè exercerent. Statuit quippe, ut toto eo quadraginta dierum tempore (Indicam tunc prouinciam moderabatur) per hebdomadas singulas ipso Veneris die, quo erat ex iubilæi præscripto ieiunandum

dum, mediam partē eorum, quæ cuique essent ad comedendum apposita, ad vinctos deferrent. Cumque plerique Gonzalum imitati præter aquam & panem nihil illo die sumerent, non partem duntaxat mediam, sed totum insuper opsonium deferrebant. Ad hoc verò misericordiæ opus plura alia submisionis, caritatis, & virtutum plurimarum officia, non tantum consentiente, sed etiam statuente Gonzalo socij addebant. Distributis enim per singulos cibariis, quidam mundando carceri, alij deferendis ad vicinum mare sordibus, alij rebus similibus operam dabant; quibus perfectis ad ipsos iterum redibant vinctos, corporali iam cibo refectos, eorumque animos longè meliore Christianæ doctrinæ & salutarium consiliorum cibo recreabant. Cùm ex iis, qui annis singulis Goam ex Lusitania appellunt, plurimi ex longissima ac molestissima nauigatione graues contrahant ægritudines, amplum in eadem vrbe valetudinarium, in quo ægroti præstò haberent adiuuementa omnia, quæ ad animi & corporis curationem sunt necessaria, Regis Lusitani mandato & expensis institutum est. Non est passus Gonzalus suum hac in re officium deesse. Nam quo tempore provinciam moderabatur, statuit, ut ad nauium appulsum certus deligeretur numerus sociorū, qui quandiu opus esset, in nosocomio morarentur, & in curandis ægris atque omni ope iuuandis laborem suum studiūque impenderent. Ut ergo sanctissimæ occupationi initium daret, tredecim cum socijs ad hospitalem domū

conuen



*De ratione subditos promouendi.*

C A P. X.

**Q**UAMVIS ea honesti natura sit, ut omni detracto emolumento, hominum ad se animos alliciat; ipsaque per se virtus satis magnam in se sui mercedem habeat: quoniam tamen etiā illa, quæ per se pulchra sunt, nec commendatione egent, ut expetantur, crescere laudata solent; & ad rectè agendum faciliùs mouentur homines, cum aliqua inuitantur utilitate; solebat prudens pater, propositis præmiolis ad pietatem comparatis, iuniores socios ad varia virtutum exercitia excitare. Atque in hunc modū siue beatæ Virginis rosaria, siue Sanctorum reliquias, siue alia generis eiusdem distribuebat iis, qui cæteris essent vel externa corporis compositione, vel patientiæ laude magis clari, vel qui effrænatos animi motus meliùs coercerent, vel sapiùs ad Deum mentem erigerent, vel hora qualibet oratiūculas plures in cælum iacularentur. Hæc forsitan minus rectè facta iis videri poterunt, qui ab humanis ita diuina separant, ut negent fas esse, vllò inter se modo ea cōsociare; quippe quòd humanorum consortio diuina contaminentur. At longè aliter sentire oportet. Quemadmodū enim rectè factis iure merces decernitur; iustusque & honestus labor præmiis & honoribus decoratur; ita planè dissentaneum rationi non est, ut ad bene agendum prouocentur præmiis, qui ubi bene egerint, præ-

miis digni censentur. Sed hanc quoque fouendæ virtutis consuetudinem tum Gonzalum, tum alios præstantissimos viros, Gonzalo anteriores, ab ipso Deo accepisse, comperit nobis est. Sacra enim monumenta testantur, supremum rerum moderatorem Deum, cuius arbitrio reguntur omnia, non cœlestibus tantum, sed terrenis etiam præmiis ad rectè viuendum, atque ad leges suas seruandas inuitare homines, quastamen, vt ipsi perfectissimè obtemperent, atque ad eius nutum & voluntatem sese conuertant, omnia humana & diuina iura arctissimè constringunt. Gõzalus igitur summū imitatus rectorem, adeò hac industria, quam ab eo didicit, religiosam disciplinam promouit, vt nihil per id tempus videri posset Goano Collegio, vbi hæc agebantur, spectabilius. Cubicula, ambulacra, parietes, quæcunque alia illis in ædibus erant, spirabant pietatem, & diuinam illius supremi beatorum domicilij suauitatem redolebant. Non tantum vitia vitiorumque imagines aberant, sed ipsi quoque inordinati animorum motus, qui celeritate sua rationem solent anteuertere, ac si in tanto virtutum ornatu comparere erubescerent, continebant sese, nec exurgere audebant. Mille in quolibet socio demittendi ac vincendi se species obseruatæ; nulla à bonis operibus quies; nullum ab internis & externis precationibus mentis otium. Erant, qui breui oratiuncula decies millies in die augustissimæ Trinitatis auxilium inuocarent: erant etiam qui certas alias preces, percursoris rosarij globulis toties recitarent. At inter hæc literarum studia



studia nequaquam intermissa aut remissa, sed intensa potius & aucta; honestum enim repugnare honesto non potest: eaque optima vitæ ratio est, quæ non in negligendo, sed in excolendo officio versatur. Nutriti tamen inter virtutum exercitia sociorum studia volebat, ut siccitas illa, quæ gigni in animis ex literis solet, saluari virtutis succo pelleretur. Quoniam verò compertum ipsi erat, inter religiosos adolescentes, qui ex obedientiæ præscripto literarum studia sectantur, ita plerumque se rem habere, ut quo quisque in literis addiscendis vigilantior est, eo sit in acquirendis virtutibus magis sollicitus, siquidem hæc studia mutuo se iuvant, fouentque, simulque adolescunt, & ad perfectionem perducuntur; idcirco sedulò operam dabat, ut qui erant literarum occupationibus addicti, in eas diligentissimè incumberent. Atque ob hanc causam mille inuestigabat rei literariæ peruehendæ modos: sæpe extraordinarias instituebat disputationes, quibus Theologos ac Philosophos acueret. Varias Rhetoricis, & humaniorum literarum studiosis de rebus piis proponebat materias, quas soluta & ligata oratione pro sua quisque facultate accuratè pertractaret: aliaque huiusmodi faciebat permulta, quibus & ad profectum scholasticos moueret, & quantum quisque in literis proficeret, publico periculo experiretur. Hunc in finem Goanas scholas in India auxit, addito Philosophiæ magistro, qui tunc Antonius Quadrius fuit, domi forisque magna vi auctoritate, & prouincialis munere ante Gonzalum proximè perfunctus. Quin etiam Gonza-

lus ipse, absoluto Prouincialis officio, antequam ad Cafres proficisceretur, Philosophicas scholas sæpiùs repetebat. Interdum enim publicè disputabat; nonnunquam magistri locum vicèsq; supplens, nunc defendendis thesibus præerat, nunc aliquid discipulis exponebat: atque hæc & cætera omnia ad hoc genus pertinentia non minore cura, quàm cùm prouinciam regeret, voluptate certè multo maiore præstabat. Non cõtentus singulis Veneris diebus, vt in Societate moris est, priuatum in facellum, locumve aliũ, campanæ signo conuocatos socios ad pietatis opera exhortari, ipsis quoque diebus Dominicis à prandio, eadem illa hora, quæ recreationi est assignata, cum iisdem sociis de virtutibus ac vitiis, quæ Societatis instituto vel prodesse magis, vel magis obesse possunt, rogatis vltro citroque sententiis vtilissimos habebat sermones.



*De secularium domibus inuisendis.*

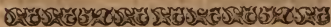
C A P. XI.

**Q**Uemadmodum seculares viri ipso morum genere à religiosis valde differunt, cùm sint longè inter se diuersæ vtrorumque viuendi rationes; ita ferè nihil istis æquè incommodat, atque ea, quam cum illis, tum humanis officiis, tum mutuis colloquiis ad animi salutem nihil pertinentibus, contrahunt fouentque amicitia, & familiaritatem. Nec verò eorum tantam secularium, quibus aliquid labis inspergitur, sed illorum etiam, quorum vita moresque probantur,  
noxia

noxia religioso consuetudo est; liquidem con-  
tingere vix unquam potest, vt hisce familiarita-  
tibus non ipsi aliquid hæreat, quod etsi compa-  
rere in seculo sine turpitudine potest, transferri  
tamen ad religionem sine damno & piaculo nō  
potest. Vt autem ardere rubum, nec comburi;  
ita cum aliquo familiariter agere nec eius mori-  
bus imbui, non miraculo simile, sed miraculum  
planè est. Ob idque, vt opinor, religiosus quidam  
ac pius vir aliquando dixit, nunquam se cum  
hominibus egisse, quin domum minor homo  
redierit. Verabat igitur Gonzalus, ne socij, nisi  
ratio grauis aut necessitas cogeret, externos ami-  
cos inuisum irent, aut huiuscemodi officiis tere-  
rent tempus. Aiebat enim talibus ex rebus, quæ  
ab religiosa disciplina nō minimum abhorrent,  
non in vnum aut alterum duntaxat religiosum,  
sed in ordinem sæpe totum graua damna indu-  
ci. Atenim consilium hoc ad societatis vtilita-  
tem prudenter à Gonzalo susceptum, secus ac  
debuìt, ab externis quibnsdam expositum, que-  
rimoniis causam dedit: cum dicerent, valde esse  
ab humanitate alienum, debitis salutationibus  
aditum intercludere, & hominum ab se animos  
insulsa seueritate alienare. Cuius rei factus cer-  
tior Gonzalus æquum iudicauit, consilij sui ra-  
tionem palàm exponere. Quodam igitur festo  
die, cum haberet cōcionem ad populum, non-  
nulla reperio dixisse, quæ in Latinum sermo-  
nem ex Lusitano fideliter conuersa, hanc efficiūt  
sententiam: Accepi, auditores optimi, esse inter  
vos, qui non modò ægrè ferant, sed etiam que-  
rantur, quòd domos suas, salutandi ac visendi

iplos gratia, non adeamus. Doleo sanè, quòd cuiquam molestissimus, cùm nihil, secundùm Deũ, optemus magis, quàm vt omnibus, iisque maxime, qui suis nos beneficiis magis deuinciunt, simus gratissimi; vt quod nostri muneris est, omnibus possimus pro nostra tenuitate esse vtilis. Velim paululum consideretis, quàm teneræ adhuc ætatis societas nostra sit, quamque ab huiusmodi officiis hâc ipsam ob causam libera & immunis. Sed & illud cuique certum esse debet, si necessitas absit ad animi salutem pertinens, valde esse à religioso alienum, secularium adire domos, hisque salutandi atque inuisendi occupationibus implicari. Hæc enim vna est & certa ianua, eaque latissimè patens, qua in religiosas familias prophani mores facili aditu ingrediuntur; breuique fit, vt quæ priùs erat religiosorum sodalitas, in secularium contubernium nullo negotio transeat, & schola virtutum in vanarum consuetudinum gymnasium commutetur. Vsu etiam, nec rarò, venit, vt miser religiosus externũ adiens inuisensque amicum, vnius horæ spatio totum perdat spirituale lucrum, quod integrũ per annum difficili ac laborioso virtutum exercitio compararat. Cuius ego rei non alios, præter me ipsum, adhibere testes volo. Quoties enim huiusce inanis officij causa alicuius domum adij, id sanè non minimo meo damno expertus sum, vt cùm è collegio egrederer, sedatum tranquillumque haberem animum, ac rerum inutilium curis & cogitatione vacuum; cùm autem à salutatione redirem, non intra me aut in me, sed in ipsis, quas videram, quasque audieram, rebus  
totus

totus ac penitus essem. Quod si creditis (date mihi, obsecro, hanc veniam, ut quod sentio, dicam liberè) si creditis, inquam, ob illa quæ in nos confertis beneficia, ad hoc officij genus nos esse adstrictos, atque hoc vobis gratitudinis nomine debere, ut quoties vultis, ad vestras iremus domos, & inutiles vobiscum sermones conferamus; non tanti emimus pœnitere: si hanc à nobis grati animi significationem expectatis, alios querite, quibus isto modo beneficiatis, nobis non expedit, tam vili pretio religiosam libertatem & disciplinam vendere. Vtinam sic essetis in Deum affecti, deque diuinis rebus agendi ea vestris animis vis, atque is ardor insideret, ut colloquendo incitare alios ad virtutem possetis; ad vos sanè, vestrasque in domos non inuiti, non rogati, non beneficiis allekti, sed faciles, sed libentes ac læti magno animi impetu raperemur. Hæc è suggestio Gonzalus, concione frequente. Enimvero à secularium colloquiis, nisi de rebus essent ad animi salutem spectantibus, sic abstinebat, ut nō solum neminem iret salutatum, amicitiae causâ; verum etiam, qui ad ipsum veniebāt, eos nollet audire, nisi de spiritualibus rebus loquerentur.



*De ratione concionandi, & confessiones  
audiendi.*

C A P. XII.

**N**Ullis, ut suprâ dixi, laboribus, nullisque deturbebatur vitæ incommodis, quominus

beneficij magnitudinē testās, vtramque serenissimam Principē, matrē & filiā, magna animi demissione veneratur. Cæterum etli huiusmodi pietatis officia eò illustriora sunt, quò à dignioribus exhibētur; tantū tamen splendoris & gratiæ nobilitati cōferunt, vt in magnis Principibus nihil videatur esse spectabilius, nihil etiā magis acceptum: Quantum decoris peperit augustæ Maximi Imperatoris vxori, quòd Martino Turonensi domi suæ cōuiuium appararit, propriis manibus mensam strauerit, fercula detulerit, accubanti adstiterit, & omnes humilis ancillæ partes erga sanctum virum perfectissimè expleuerit; sed habebant Elizabetha & Maria, quos sequerentur non minus sanguinis, quàm pietatis auctores. Ferunt Alfonsum Henriciū, primum Lusitanorum Regem, & Reginam Teresiā eius vxorem, quoties Theotonium videbāt, regularium canonicorum Priorem (videbant autē frequentissimè, cū is Conimbricæ esset, vbi tunc Regis curia) consueſse ad genua accidere, & viri sanctitatem demissè venerari. Ioannem quoque regem, eo nomine tertiū, serenissimæ Marię patrū accepimus, viro cuidā egregiè pio, apud quem animi culpas expiabat, cū ad se de nocte ventitaret, obuiam ire solitū, propria manu præferre facem, cubiculorum ostia aperire, appensa aulæ attollere, & cætera præstare, quæ famulorum sunt propria. His maiorum suorum exemplis à tenerima ætate enutrita serenissima Maria, hæreditarię Lusitanorum principum pietati tantum addidit incrementū, quantū qui vult, ex recētis memorię munimētis faciliè agno-

fecit. Sed ad Gonzalum redeo. Nōdum illa erat in Societate lex, quæ terminum præscribit concionanti. Ergo de virtutibus ac vitiis ita differebat copiosè, vt plerūque duas, sæpe tres horas dicendo consumeret. Accedit etiam ( mirū dictū) vt in oppido Tomario, quieto planè & attento audientium confessū per totas atque integras duodecim horas sine vlla corporis defatigatione aut interruptione temporis, conciones duas vnā de vltima Christi cœna & rebus in ea gestis, alteram de eodem Christo patiente & moriente à vespéra feriæ quintæ maioris hebdomadæ ad sequentem diem continenter habuerit. In Portuensi quoque ciuitate dies plurimos verba ad populum faciens, cū à secunda vel tertia post meridiem hora inciperet, tūc finis erat, quādo appetente nocte ad recitandam, in Deiparæ virginis honorē, Angelicā salutationē cāpanæ in templis signum dabāt. Tāta autem, tamque admirabilis in homine erat diuinæ cuiusdam eloquentiæ efficacia, vt fusissimo quamuis orationis cursu, nullū tamen auditoribus tædium afferret. Atenim conciones ille suas multò magis diuina meditando, quàm libros legendo, apparabat. Longo enim tempore præter Breuiariū, Biblia sacra, & librum, quo sanctorum patrū vitæ describuntur, alium prorsus non habuit. Christi cruci affixi, & Deiparæ effigies eius erant præcipui libri ac potissimæ bibliothecæ partes. Hæc ille scripta, hæc maximè volumina euoluebat, cū se ad concionem parabat. Quæ ex lectione instructissimus prodibat ad dicendum. Quanquam verò ea Gōzalus animi modestia & demissione erat, vt abiectionissimo



iectissimo cuique se facile submitteret, si tamen ad diuinam gloriam & animorum salutem sic esse necessarium iudicabat, nemini prorsus cedebat. Cum in India esset, vbi præferuidus ille cœli ac soli ardor, qui relaxare solet corpora, pari interdum facilitate, sed maiori ruina ad animos penetrat, & in vitia dissoluit; videretque cū summa viuendi libertate summam peccandi licentiam & impunitatem sensim induci; pessum ire bonos mores; patere cuique ad omnia scelerum genera aditum amplissimum, vt idonea adhiberet morbis remedia, summa quoque dicendi libertate sibi vtendum censuit. Cœpit igitur pro concione in pessimos diuini humanique iuris corruptores inuehi stupra, adulteria, furta, rapinas, scæneratitios quæstus, periuria, cæteraque eiusdem generis monstra, quæ neglectis agris sine vlla cultura facile nascuntur, & adolescunt, acerrimè insectari; non ætati, non sexui, non cōditioni, non dignitati parcere. Verū hæc dicendi libertas magnam viro inuidiā apud omnes ferè confluxit. Vt enim quisque sui amans est, ita palā fieri & redargui vitia sua iniquè fert. Multa igitur passim ab improbissimo quoque in Gonzalum iactari; alij mente captum, alij superbum, & procaci nobilitatis fastu tumentem; alij illiteratum ac prorsus idiotam; alij scæda alia in ipsum effutiebant; quæ quoniam non mediocre afferre possent rei Christianæ detrimentum, si ad ea Gonzalus nihil responderet, nec parum humani generis hostis (hec enim erat iniquissimo spes) ex inutilesilentio lucraretur, ita pater est deprecatus, vt & obiecta mendacia mirabili



rabili dicentis modestia redarguta reuinctaque fuerint, & nihil omnino animarum saluti sit incommodatum. Frequentissima igitur concione suggestum ascendens hunc in modum cœpit ad populum dicere: Palā in primis & apertè dicitis, me claritate generis inflatū magni facere nobilitatē meam. Hoc si verū esset, ingenuè confiterer, mallemeq; vtrunque vanus, quā mendax videri. Sed hoc vobis dare non possum; cū nulla mihi nobilitas vllō sit in pretio, præter eam, quā ex eo cōsequi possum, quod abiectissimus Christi seruus & inter omnes nostræ Sôcietatis homines minimus sim. Dicitis, me impetritū esse & planè idiotā. Hoc etiā vobis dare nō possum, cū multos annos in literarum studio, non sine fructu, ut credo, posuerim, & Sacræ Theologiæ doctor creatus sim. Dicitis, insanum esse & de statione mentis deiectū. Hoc verum est, negare non possum, & propter hanc vnā veritatem, cætera omnia, quæ mihi falsò obiicitis, vobis condono. Quod ad confessiones attinet, breuiter dico, vix credi posse, quā in iis audiēdis fuerit assiduus, quā pius, quā negligens sui. Quidquid à reliquis munus supererat tēporis, totum id cōfitentibus dabat: & quò quisque videbatur humilior, & abiectior, eò maiori cum alacritate & voluptate illū audiebat. Ad destinatū locum veniens, lustrabat oculis expiandos; si quod inter eos mancipiū esset, ab illo cōmuniter inchoabat. Quamuis autem hoc genus hominum & propter innatam mentis hebetudinem, & propter abiectam vitæ conditionem plerumque deterrimū sit; fatebatur tamen Gonzalus sub hisce vilibus pallio-

lis

lis latitare nonnunquā spiritus ingentes, & Deo plenos; idque non semel expertū se. Illud etiam testatus est, dum varia per oppida vagaretur, excepisse se confessionē ancillæ, cui ne perfectissimam quidē monialem auderet anteferre, tanta erat animi sanctitate, tanto ardebat Dei amore, tanto profectus sui studio tenebatur.



*De exemplo vitæ aliisque virtutibus.*

C A P. XIII.

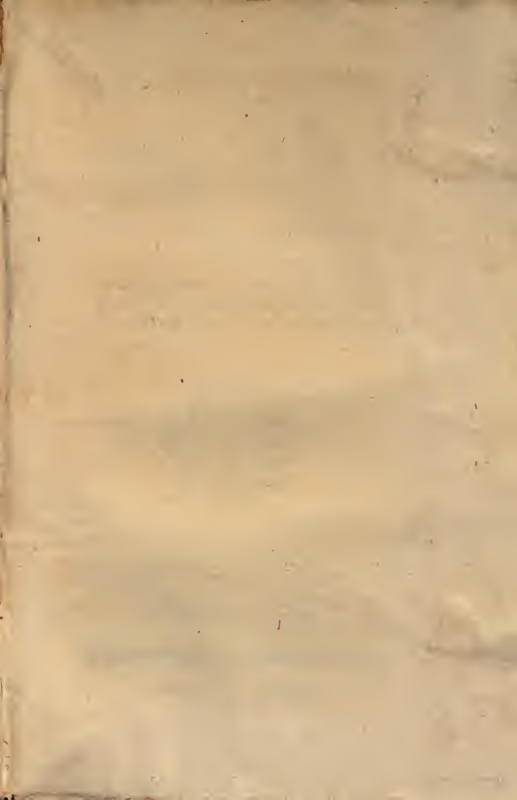
**Q**uemadmodum nihil ferè reipub. perniciosius est, quàm vt malo principi subiciatur; ita nihil ferè salutaris, quàm vt optimos habeat magistratus. Muta enim sunt imperia sine imperantis exemplo; & qui prauè agit, quamuis rectè iubeat, magis plerunque nocet, quàm prodest. Illa demum vox ad intima penetrat, magno Gregorio teste, quam dicentis vita commendat. Hinc inter sapientes constitutum, hominum societates tum maximè à Deo puniri, cum eas ipse finit à prauis magistratibus gubernari; tunc autem eximium ab eodem accipere beneficium, cum iis committuntur rectoribus, quorum non minus exemplo, quàm imperio dirigantur. Cum verò tanta virtutis vis & potentia sit, vt in quolibet conspecta, eos quoque ad sui amorem excitet, qui sunt ab ipsa quàm maximè alieni: ad permouendos tamen subditorum animos, atque ad omnem rectè agendi rationē, quodā quali impetu compellendos

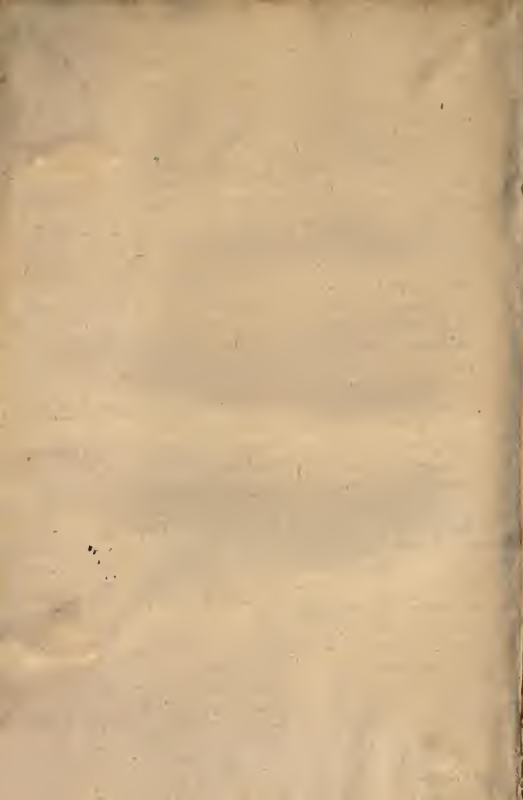
dos nihil integra atque incorrupta Rectoris vita cogitari potest efficacius. Virtus enim in publico magistratu veluti in sublimi atque illustri loco sita, quæadmodum pulchritudinem suam atque præstantiam euidentius explicat, ita sese potentiùs conspicientibus commendat, inque eorum animos & pectora multò altiùs insinuat. Sed quanquam is semper Gonzalus fuit, eamque per omnes vitæ & ætatis suæ gradus tenuit viuendi rationem, ut omnibus admirationi fuerit & exemplo, quando tamen aliis cum potestate præerat, tum verò eius virtutes maioribus quasi theatris propositæ diuinius quiddam spirabant, multoque & admirabiliores erant, & ad sui imitationem omne genus hominum, potissimum subditos vehementiùs alliciebant. Animo in eos erat ad eò beneuolo ac miti, nihil ut esset illius monitis dulcius, nihil imperio suauius. Rogare videbatur, cum præcipiebat, tanta in eius iussis erat lenitas: amari enim malebat, quàm timeri, quod sciret beneuolentiæ vim esse maximam, timoris minimam. Sic eum tamen amabant omnes, ut eximie quoque reuererentur. Cæterum quæ duo in Magistratu requirit Plato, ut neque ad suam, sed ad reipublicæ utilitatem referat, quæ agit, neque aliquam communitalis partem ita tueatur, ut reliquas deferat: hæc ille in primis ita seruabat, ut non suis, sed subditorum commodis prorsus seruiret; eoque modo singulos amplecteretur, ut quisque putaret se illi præ cæteris carum esse. Mensæ accumbens, ut cibum sumeret, ab Deo inchoabat opus, oculos primum tantisper in sublime attollens; iis dein demissis, modeste

modestè socios lustrabat, vt si quid vlli deesset, afferendum curaret. Sicut verò magnopere curabat, ne illa subditis desiderarentur, quæ pro religiosa frugalitate videbantur esse ad victum necessaria, ita etiam apprimè cauebat, ne quis ex suis absque iustissima causa à cōmuni reliquorū via hac in parte deflecteret. Quare vbi necessitas non vrgebat, nihil patiebatur esse non commune; atque istas siue in victu & cultu, siue in rebus aliis exceptiones, vt quasdam communis vitæ pestes, & religiosæ disciplinæ quàm maximè aduersas ab Societate ablegare pro sua virili laborabat. Hanc ob causam cūm prouincialis munere in India fungeretur, collegij Goani subministrò & coro ad se vocatis expressè mandat, vt in iis, quæ ad ipsorum pertinent ministeria, perfectam seruent cum omnibus æqualitatem; Prouincialis, Rector, cæterique omnes, cuiuscunque antiquitatis & auctoritatis sint, absque vllò discrimine eadem communis mensæ vtantur lege. Vnius tantūm habeatur ratio Ioannis Nonij, Æthiopix Patriarchæ; id enim hominis dignatem postulare; quamuis ipse ex animi submissione nullo ab aliis delectu se iungi velit. In loquendo sic erat cautus & circūspectus, vt grauis quidam vir Societatis sacerdos, quo cum ipsi arcta fuit ac diuturna consuetudo, firmiter asseruerit, nunquam se ab eo ne verbum quidem vñum audiisse, quod esset vanum aut leue, quodve ex doctrina magni Gregorij aut ratione careret iustæ necessitatis, aut intentione piæ vtilitatis. Si quē sciebat ex subditis mœnore alieno, aliòve animi morbo cruciari, quiescere non

non poterat, donec ipsum aut per se, aut alterius opera, ab illo malo liberaret. Quando à prandio vel cœna (quo tempore per horæ spatiū honeste recreationis gratia mutua inter suos colloquia Societas permittit) siue quòd ægroti non essent quostunc inuiseret, siue quamcunque aliam ob causam, ad valetudinarium non ibat, interdum coco operam dabat in culina, escaria lauans & tergens vasa; interdū cum eodem coco aut celario, aliove rei domesticæ adiutore de spiritalibus rebus conferebat sermones; interdum cum nouitiis agebat, eosque plenis Deo verbis ad omne virtutis opus inflammabat. Optabat verò maximè, vt inter ea, de quibus ex Societatis præscripto colloqui socij eodem recreationis tempore debent, de beati Patris Ignatij, & eorum, quos ille in constituenda fundandaque Societate primos adiutores habuit, virtutibus & rebus gestis in primis agerent, vt partim grata recordatione, optimorum virorū meritis accepta referrent plurima & maxima beneficia, quibus æternū Numen tam liberaliter, tamque amplè Societatem istam cumulauit, partim domesticis excitati exemplis ad omne genus virtutū, atque ad illas potissimū, quæ videntur esse Societatis magis propriæ, ardentiùs contenderent.

F I N I S.





# 2 IDÉE VÉRIDIQUE 40

DU RÉVÉREND PÈRE

GABRIEL DE MALAGRIDA,

JÉSUI TE ITALIEN,

*Exécuté à Lisbonne , par Sentence de  
l'Inquisition.*

Extrait de deux Lettres , l'une écrite  
de Séville , le 14 Octobre 1761 ; l'autre  
de Madrid , le 17 Novembre 1761.



A L I E G E ,

Chez S Y Z I M M E , Imprimeur-  
Libraire , proche le Palais , à  
l'Enseigne de la Vérité.

---

M. DCC. LXII.

Sch



THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

1900

1900

1900

1900

1900

1900

1900



## IDÉE VÉRIDIQUE

DU RÉVÉREND PERE GABRIEL

DE MALAGRIDA,

JÉSUI TE ITALIEN, &amp;c. &amp;c.

**L**E vingt-deux de Septembre dernier, il y eut à Lisbonne un *Auto-dafé*; cinquante-deux personnes y furent châtiées: 1<sup>o</sup> cinq Juifs & neuf femmes de leur nation, tous Chrétiens en apparence, mais pratiquant chez eux la Loi de Moÿse.

2<sup>o</sup>. Plusieurs Matelots & autres, pour s'être mariés plusieurs fois du vivant de leurs premières femmes.

3<sup>o</sup>. Deux Religieuses Quiétistes, & leurs Confesseurs. 4<sup>o</sup>. Plusieurs Béates avec leurs Confesseurs, également Quiétistes ou Molinistes. 5<sup>o</sup> Le Prieur des Dominicains du Couvent réformé *del Monte junto*;

un Pere Cordelier, l'un & l'autre accusés d'être des sollicitants. Ces cinq espèces de coupables formoient le nombre de cinquante personnes.

6<sup>o</sup>. Un Ecclésiastique, pour avoir dit qu'à Lisbonne il n'y avoit plus d'Inquisition, & que ceux qui composoient aujourd'hui ce Tribunal étoient des insolens, des intrus par Carvalho, des Ministres gagés pour servir les passions.

7<sup>o</sup>. Enfin le R. P. Gabriel de Malagrida, Jésuite Italien, âgé de quatre-vingt à quatre-vingt-deux ans, universellement regardé & appelé par les Anglois même, l'Âtre du Brésil & de Lisbonne.

Dans la Sentence de mort prononcée & exécutée contre les premiers Seigneurs de Lisbonne, pour avoir attenté à la vie sacrée du Roi de Portugal, (attentat controuvé pour s'emparer des biens de ces Seigneurs malheureux, & pour avoir à sa dis-

position la jeune Marquise de Tavora , qui est aujourd'hui dans le Palais & la favorite du Monarque , ) le Pere de Malagrida , & les autres Jésuites arrêtés pour lors avec lui , sont déclarés les auteurs de cette prétendue conjuration. On chercha inutilement des preuves, on ne trouva que des conjectures fondées sur les rapports de ce zélé Missionnaire avec les Seigneurs de Tavora , qui le respectèrent constamment : conjectures si foibles , qu'il n'en est pas fait même la moindre mention dans la Sentence qui condamne ledit Pere de Malagrida à être étranglé, jetté au feu , & ses cendres au vent , ce qui fut exécuté ; il est à remarquer que cette Sentence est de l'Inquisition , à laquelle il fut remis , après avoir languï trois ans en prison pour crime de leze-Majesté , dont son caractère ne le mettoit pas plus à l'abri d'être puni , que les plus grands du Royaume , si l'on eût pu trouver contre lui la plus légère preuve.

Mais la Sentence de l'Inquisition ne lui impute que des crimes qu'elle dit expressément avoir été commis par lui dans la prison de son Tribunal , & pour lesquels elle le condamne. Ces crimes sont d'être Hérésiarque, Imposteur, Hypocrite, Hérétique , Impudique, Visionnaire. On avoit donné à l'accusé , pour Confesseur , un Bénédictin que les Religieux de cet Ordre avoient autrefois refusé de recevoir , parce qu'il est de race Juif ; mais que M. de Carvalho son Parent les contraignit de recevoir , parce qu'il vouloit avoir un espion chez eux.

Accompagné donc de ce Religieux , le Pere de Malagrida parut sur l'Echafaud avec un bâillon à la bouche , qu'on lui laissa tout le temps que dura la lecture de sa cause & de sa condamnation ; on ne le lui ôta que pour l'exécuter.

Sa fermeté , sa contenance , sa modestie firent répandre bien des larmes aux spectateurs. Libre enfin de parler , il dit qu'il étoit innocent des crimes qu'on lui imputoit , & pour lesquels on le condamne.

noit ; qu'il demandoit pardon à Dieu pour ses péchés , comme il pardounoit à ses Accusateurs & à ses Juges.

Le concours du peuple étoit immense , dans le silence le plus morne , foiblement interrompu par des soupirs étouffés , avec lequel chacun se retirait. Quelques personnes qui s'échappèrent à sanglotter , ou à dire après l'exécution , que le Saint étoit mort , furent aussi-tôt arrêtées. On n'a point sçu ce qu'elles étoient devenues : les Juges & les autres que M. de Carvalho avoit employés à arrêter les Jésuites , à se saisir de leurs maisons & de leurs biens , ont eu le même sort à la fourdine , apparemment afin qu'on ne sçache jamais rien de ses secrettes manœuvres.

Contre l'usage , la Cour fit aussi-tôt imprimer le Procès du Pere de Malagrida ; on en distribua quelques exemplaires pour fonder le Public. A la Cour d'Espagne , comme a Lisbonne , cet imprimé parut une justification complete de l'innocence du Pere de Malagrida. M. Carvalho en fit retirer les exemplaires , autant qu'il put , pour lui substituer un autre imprimé. Pour rendre celui-ci plus authentique , & pour décréditer mieux le premier , il a pris l'inutile précaution d'en faire signer tous les exemplaires par un Juge. Madrid en est rempli , & ce second imprimé n'y a pas trouvé moins de Censeurs , parmi les ennemis même de la Compagnie de Jésus. Les Moines auparavant les plus acharnés contr'elle se font d'eux-mêmes condamnés au silence.

On prétend que le célèbre Pere Norbert , ci-devant Cap. , aujourd'hui connu à Lisbonne , où il a été appelé par M. Carvalho , sous le nom de l'Abbé Platel , a eu bonne part à ces imprimés.

Deux Religieux Prêtres , l'un Dominicain , l'autre Augustin , arrivés à Madrid , de Lisbonne , où ils furent témoins de cette tragédie , sont deux Pannégyristes du Pere de Malagrida. Ils ont confirmé ce qu'on sçavoit déjà de ce respectable & zélé Vieillard , ce qu'avoient mandé plusieurs Lettres

antérieures écrites de Portugal par plusieurs personnes, Prêtres, Laïcs, Gens d'Épée, Négociants, qui ont vécu, conversé, traité souvent & long-tems avec lui, avant qu'il fût arrêté & mis en prison : que deux fois il avoit échappé à la mort que vouloient lui donner les Sauvages du Bresil, sur les terres desquels il étoit entré, pour leur annoncer l'Évangile : que c'étoit un homme d'une mortification étonnante, ne buvant que de l'eau, ne mangeant ni chair, ni poisson, ne le nourrissant que de quelques herbes, ou de noix, ou de quelques autres fruits : qu'il étoit continuellement chargé d'instrumens de pénitence : qu'il ne couchoit que sur la dure, après avoir passé la plus grande partie de la nuit à l'Eglise, en oraison devant le Très-Saint Sacrement : qu'avec un genre de vie si austère, on s'étonnoit qu'il pût vivre, fournir aux fonctions de son zèle Apostolique, visiter les Hôpitaux & les Prisons, catéchiser, prêcher, entendre les confessions depuis les quatre heures du matin, jusqu'à ce qu'on le tirât du Confessionnal, pour aller prendre un misérable dîner d'herbes ou de quelques fruits : qu'il ne respiroit que la gloire de Dieu & le salut des âmes : que Dieu avoit donné à ses paroles une force à laquelle les pécheurs les plus endurcis ne résistoient pas : qu'on l'estimoit un autre saint Vincent Ferrier, & qu'on l'appelloit généralement l'Apôtre du Bresil & de Lisbonne.

Cette haute réputation étoit d'ailleurs fondée sur un grand nombre d'événemens extraordinaires arrivés au sçu & au vu d'une multitude de témoins encore vivans pour la plûpart.

Je n'en citerai que deux de ces événements extraordinaires. Un infidèle du Bresil, à qui le Pere de Malagrida annonçoit le Mystère de la Croix, lui répondit devant une foule d'autres Barbares, qu'il croiroit ce qu'il lui disoit de la CROIX & de la RELIGION des Chrétiens, lorsqu'il lui verroit la barbe blanche, de noire qu'elle étoit naturellement. Le Pere passa la nuit en prières, & alla le lende-

main chercher l'Infidèle, avec sa barbe qui devint blanche tout-à-coup & fort longue : le Pere la porta toute sa vie : dès que l'Infidèle l'eut vu, il se convertit à la Religion Chrétienne, avec plusieurs autres de son canton.

Deux fois le Pere de Malagrida étoit venu du Bresil à Lisbonne, pour les besoins de la Mission. A son second voyage qui fut l'an 1750, sur le point d'entrer dans le port, le vaisseau qui le portoit, perdit mât & gouvernail, par une violente tempête qui s'éleva, & qui faisoit briser les uns contre les autres les vaisseaux qui étoient dans le port même. Ceux qui le purent se jetterent en haute mer ; cependant le Pere de Malagrida, après avoir fait sa priere, arboré une Image de la Sainte Vierge, compagnie de ses Missions, & porté l'équipage du vaisseau à faire vœu d'aller processionnellement à pieds nus, à l'Eglise dite *de la Reine suprême*, entra tranquillement dans le port, comme en tems serein, avec un vent favorable, au milieu des autres vaisseaux qui cherchoient à s'échapper, & qui se brisoient. Tout Lisbonne étoit accouru à ce spectacle. Le Roi Dom Jean V. qui en fut aussi le témoin, ainsi que toute la famille Royale, envoya son fils, aujourd'hui régnant, recevoir le Pere de Malagrida. Le Prince se jeta aux pieds du Pere, le priant de lui donner sa bénédiction, & d'intercéder pour lui auprès de Dieu. L'humble Missionnaire s'excuse de le bénir ; mais ne pouvant se dispenser d'aller au Roi qui l'attendoit & vouloit lui parler, il lui dit en l'abordant, qu'il se préparât à paroître au Tribunal de Dieu, qu'il n'avoit plus que deux mois à vivre. L'événement vérifia la prédiction, & le Roi Dom Jean V. mourut entre les bras du Pere qui l'assista pendant toute sa maladie.

On laisse au public impartial à décider si l'Apôtre du Bresil & de Lisbonne, le Pere de Malagrida réputé tel, méritoit un traitement aussi indigne. Mais de quoi n'est point capable une haine envenimée, qui se voit en main le souverain pouvoir ?

L'Inquisiteur général, frere naturel du Roi de Portugal, avoit refusé constamment avec tous ceux de son Tribunal, de se prêter aux vues cruelles de M. de Carvalho : il avoit résisté long-tems aux vives instances que lui faisoit ce Ministre de donner à son Cousin germain une place dans le Tribunal de l'Inquisition : ses raisons étoient que le Ministre Carvalho est de race Juif, que trois de sa race avoient été brûlés, six autres publiquement châtiés, pour avoir professé le Judaïsme ; que leurs *San-Benito* étoient encore suspendus dans les Eglises Paroissiales, &c. lorsqu'enfin excédé par les impertinences du même Carvalho, qui prétendoit sçavoir ce qui se passoit à l'Inquisition, & ne permettre pas qu'on y condamnât personne sans sa permission, le Prince Inquisiteur général fit démission de son Office au Pape, qui ne voulut pas l'admettre. Sur ce refus de Sa Sainteté, il prit le parti de renvoyer au Roi son frere la Bulle par laquelle il étoit constitué Inquisiteur général dans le Portugal. Peu de jours après, il fut arrêté, traîné en prison, comme les autres freres naturels du Roi, sous le prétexte d'une nouvelle conspiration qu'ils auroient tramée contre la vie de S. M.

M. de Carvalho nomma ensuite son Parent pour remplir la place d'Inquisiteur général qu'il affecta de dire vacante. Celui-ci prend le titre d'*Inquisiteur ordinaire*, titre jusqu'à présent inconnu à Lisbonne. Il a pour Collègues, quatre Députés, à la place des autres Juges de l'Inquisition également disgraciés, & de la nomination de M. de Carvalho, qui leur a donné leur Jurisdiction. C'est ce Tribunal insolite qui a prononcé contre le Pere de Malagrida.

Un Juif de Bayonne dit hautement que Carvalho, Ministre d'Etat en Portugal, est son Cousin germain.





